

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

SYYTTÖMYYSOLETTAMA SUOMALAISESSA RIKOSPROSESSISSA

Rikosprosessi ja yhdenvertaisuus

OTM-tutkielma

Laatija: Henri Vartiainen

18.5.2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

OTM-tutkielma

Oppiaine: Prosessioikeus

Tekijä: Henri Vartiainen

Otsikko: Syyttömyysolettama suomalaisessa rikosprosessissa

Ohjaaja: Lauri Luoto

Sivumäärä: IX + 66 sivua

Päivämäärä: 18.5.2022

Tutkielman aiheena on syyttömyysolettama suomalaisessa rikosprosessissa, ja sen tavoitteena on ymmärtää tämän periaatteen tulkintaa ja sisältöä. Tutkimuskohde on kiinnostava erityisesti siitä syystä, että syyttömyysolettaman sisältöä ei ole onnistuttu vakiintuneesti määrittelemään kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa. Koska periaate pohjautuu pitkälti Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön, sen määrittely muuttuu oikeuskäytännön kehittyessä. Tutkielman tavoitteena onkin ollut selvittää periaatteen ajantasainen sisältö lainopillisen tutkimusmenetelmän avulla. Aihetta koskevat eurooppalaiset oikeuslähteet ovat laajentuneet vuonna 2016 voimaan tulleen syyttömyysolettamadirektiivin myötä. Tutkielmassa on arvioitu myös tämän direktiivin täytäntöönpanoa Suomessa ja puhtaasti kotimaisten syyttömyysolettamaa koskevien oikeuslähteiden riittävyttä direktiivin valossa. Direktiivin täytäntöönpanon osalta olen löytänyt ongelmia erityisesti viranomaisten syyttömyysolettamaa loukkaavien julkisten lausumien osalta. Tutkielman pohjalta voidaan tehdä johtopäätökset myös siitä, että puhtaasti kotimainen syyttömyysolettamaa koskeva sääntely on puutteellista, koska se löytyy ainoastaan esitutkintalaista, vaikka syyttömyysolettama pitäisi tulkita koko rikosprosessin kattavaksi periaatteeksi. Periaatteen soveltumisalan laajentuminen onkin yksi tutkielman havainnoista, sillä syyttömyysolettamaa on vanhemmassa kirjallisuudessa tulkittu lähinnä tuomioistuinkeskeisesti. Syyttömyysolettaman keskeisin haaste on kotimaisen sääntelyn niukkuus, joka aiheuttaa mielestäni vaaran siitä, ettei periaatetta sovelleta johdonmukaisesti. Siten keskeisin ratkaisuehdotuksen on, että kotimainen sääntely muutetaan vastaamaan syyttömyysolettamadirektiiviä ja että syyttömyysolettamaa koskeva sääntely sisällytetään pääpiirteissään esitutkintalain lisäksi joko perustuslakiin tai lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Tällä hetkellä rikosprosessin keskeisimpänä lähtökohtana pidettävän syyttömyysolettaman sisällön määrittäminen edellyttää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön perehtymistä.

Avainsanat: Syyttömyysolettama, Syyttömyysolettamadirektiivi, Oikeussuoja

SISÄLLYS

Sisällys.....	III
Lähteet	IV
Lyhenteet	IX
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymys ja aihetta koskevat rajaukset	3
1.3 Metodi ja lähdeaineisto	5
1.4 Tutkielman rakenne.....	6
2 Syyttömyysolettama lainsäädännössä ja oikeuskirjallisuudessa.....	8
2.1 Säädos pohja	8
2.2 Syyttömyysolettaman tarkoitus.....	9
2.3 Syyllisyyden ja syyttömyyden käsitteet	11
2.4 Periaatetta koskevat näkemykset kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa.....	12
2.4.1 Syyttömyysolettaman ulottuvuus.....	12
2.4.2 Syyttömyysolettaman osatekijät.....	15
2.5 Syyttömyysolettamadirektiivi	20
2.5.1 Direktiivin keskeinen sisältö.....	20
2.5.2 Direktiivin implementointi Suomessa	22
3 Syyttömyysolettama rikosprosessin eri vaiheissa	24
3.1 Esitutkinta ja sitä edeltävä aika	24
3.2 Pakkokeinot.....	28
3.3 Syyteharkinta, syytteen nostaminen ja syyteneuvottelut	31
3.4 Sovittelu	34
3.5 Pääkäsittely ja sen jälkeinen aika.....	36
4 Viranomaisten tiedotustoiminta ja rikosuutisointi	40
4.1 Mediassa esitetyistä lausunnoista yleisesti	40
4.2 Viranomaisten lausunnoista	41
4.2.1 Poliisin tiedottaminen esitutkinnan aikana	41
4.2.2 Syyttäjän tiedottaminen vireillä olevasta rikosasiasta	45
4.2.3 Virkamiesten julkiset lausunnot.....	46
4.2.4 Tuomioistuimen tiedottaminen ja ratkaisun julkisuus	47
4.3 Viranomaisten lausuntojen sisällöstä	48
4.4 Tiedotusvälineiden lausunnoista	51
5 Syyttömyysolettaman toteutuminen.....	55
5.1 Syyttömyysolettamadirektiivin toteutuminen Suomessa	55
5.2 Syyttömyysolettamaa koskevat oikeudenloukkaukset.....	57
5.3 Syyttömyysolettaman sisältö.....	59
5.4 Periaatetta koskevat haasteet ja kehitysehdotukset	61
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	65

LÄHTEET

Kirjallisuus

Campbell, Liz: Criminal Labels, Human Rights and the Presumption of Innocence. *Modern Law Review*, 76: 681–707, 2013.

Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. Talentum, Helsinki 2008.

Ervo, Laura: Tie totuuteen. Teoksessa Tatu Hyttinen, Antti Jokela, Jussi Tapani, Mikko Vuorenpää (toim.), Juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952–26/8–2012, s. 242–255. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.

Fredman, Markku: Rikosasioiden julkisuus. *Oikeus* 2002, (31); 3: 303–309.

Fredman, Markku et al: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2020.

Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja. Alma Talent, Helsinki 2021.

Frände, Dan et al: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2017.

Hadjimatheou, Katerina: Surveillance, the moral presumption of innocence, the right to be free from criminal stigmatisation and trust. Seventh framework programme 2013.

Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2021.

Helminen, Klaus et al.: Esitutkinta ja pakkokeinot. 5., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2014.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma, Helsinki 2017.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit?; Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 2., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2008.

Jokela, Antti: Rikosprosessi. 4., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2008.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2018.

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1991.

Laitinen, Riikka: Rikosten sovittelun asema rikosprosessissa – sovittelumenettely rikosoikeuden ja rikosprosessin näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. Julkaisu Edilexissä 31.3.2014.

- Launiala, Mika*: Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta. Edilex 2010/19.
- Launiala, Mika*: Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Edilex 2013/12.
- Linna, Tuula*: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis N:o 3/2015. s. 417–435.
- Martire, Kristy A. – Dahlman, Christian*: The effect of ambiguous question wording on jurors' presumption of innocence. *Psychology, Crime & Law*, 26:5, 419-437, 2020.
- Melander, Sakari*: Rikos, julkisuus ja yksityisyyden suoja. *Lakimies* 7–8/2019 s. 953–983.
- Neuvonen, Riku*: Sananvapauden sääntely Suomessa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2012.
- Niemi, Johanna*: Oikeusmurha ruotsalaisittain. *Oikeus* 2007 (36); 2: s. 202–209.
- Niemi, Johanna*: Prosessioikeus ja eurooppalaistumisen haaste. *Lakimies* 7–8/2014 s. 1058–1065.
- Nieminen, Liisa*: 15 vuotta viestintäoikeutta: Viestintäoikeuden vuosikirja 2017. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2018.
- Nowak, Karol*: Oskyldighetspresumtionen. Norstedts Juridik AB 2003.
- Pennington, Kenneth*: Innocent Until Proven Guilty: The Origins of a Legal Maxim, 63 *Jurist: Stud. Church L. & Ministry* 106 (2003).
- Pesonen, Pirkko*: Viestinnän lait. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2017.
- Pirjatanniemi, Elina*: Muukalaisia ja muita ihmisiä. *Lakimies* 7–8/2014 s. 953–971.
- Sheima, Ridha*: Plea Bargaining suhteessa rikoksesta syytetyn itsekriminointisuojaan. *Acta Legis Turkuensia* 2014, s. 5–39.
- Sommerer, Lucia M*: The Presumption of Innocence's Janus Head in Data-Driven Government, s. 58–61 teoksessa Emre Bayamlioglu, Irina Baraliuc, Liisa Janssens, Mireille Hildebrandt. Amsterdam University Press B.V. 2018.
- Söderholm, Sofia*: Syyttömyysolettamasta ”syyllisyysolettamaan” ja epäilyksen kulttuuriin: potentiaalisia rikoksentekijöitä ennustavat predictive policing -algoritmit. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2020.
- Tadros, Victor – Stephen Tierney*: The Presumption of Innocence and the Human Rights Act. *Modern law review* 67.3 (2004): 402–434.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti*: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis N:o 2/2015, s. 229–247.

Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessissa. Defensor Legis 6/2003, s. 1009–1027.

Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum, Helsinki 2011.

Tolvanen, Matti: Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta teoksessa Tatu Hyttinen, Antti Jokela, Jussi Tapani, Mikko Vuorenpää (toim.), Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012, s. 242–255. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.

Villamarín López, María Luisa: Recent European Court of Justice Case-Law on Directive 2016/343 on the Presumption of Innocence (Milev, RH & DK): Are Pre-Trial Detentions Covered by This Instrument? ERA Forum 22, no. 1 2021: 137–46.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessioikeus. 1, Rikosprosessin perusteet. WSOYpro, Helsinki 2003.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessioikeus. 2, Rikosprosessin osalliset. Talentum, Helsinki 2004.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perusteleminen. Talentum, Helsinki 2010.

Øyen, Ørnulf: Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen. Fagbokforlaget, Bergen 2010.

Virallislähteet

HE 14/1985 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 22/1990 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 93/2005 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 58/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 9/1986, Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksen johdosta esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 13/2005, Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp.

Oikeusministeriön julkaisuja 37/2017: Syyttömyysolettamadirektiivin kansallinen täytäntöönpano; Lausuntotiivistelmä.

Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2021:21. Koistinen, Hannu – Karjalainen, Eveliina, Käytäntöön pohjautuvia näkemyksiä esitutkintayhteistyön tilasta, kipukohdista ja alueellisista innovaatioista.

Muut lähteet

Julkisen sanan neuvoston journalistin ohjeet, https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/.

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma, *Nimi rikosuutisissa 1981*.

Suomen Asianajajaliiton lausunto 09.03.2017 04/2017 asiassa OM 4/481/2013.

Euroopan unionin tuomioistuin

Orkem Sa v. Komissio 18.10.1989, C-347/87

Milev 19.9.2018, C-310/18

RH 12.2.2019, C-8/19

DK 28.11.2019. C-653/19

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976)

Nölkenbockhoff v. Saksa (25.8.1987)

Allenet de Ribemont v. Ranska (10.2.1995)

Werner v. Itävalta (24.11.1997)

Daktaras v. Liettua (10.10.2000)

Zollman v. Yhdistynyt kuningaskunta (27.11.2003)

Van Offeren v. Hollanti (5.6.2005)

Tourancheau ja July v. Ranska (24.11.2005)

Jakumas v. Liettua (18.7.2006)

Matijašević v. Serbia (19.9.2006)

Garycki v. Puola (6.2.2007)

Geerings v. Alankomaat (1.3.2007)

V. v. Suomi (24.4.2007)
Kamanelli v. Kreikka (21.6.2007)
Orr v. Norja (15.5.2008)
Borovsky v. Slovakia (2.6.2009)
Poncelet v. Belgia (30.3.2010)
Fatullayev v. Azerbaijan (22.4.2010)
Kennedy v. Yhdistynyt kuningaskunta (18.5.2010)
Pavalache v. Romania (18.10.2011)
M. K. v. Ranska (18.4.2013)
Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.7.2013)
Ageyevy v. Venäjä (9.9.2013)
Gutsanovi v. Bulgaria (15.10.2013)
Karaman v. Saksa (27.2.2014)
Bédat v. Sveitsi (29.3.2016)

Korkein oikeus

KKO 1995:44

KKO 2002:28

KKO 13.12.2018 nro 2391

KKO 2020:5

KKO 2020:16

KKO 2020:29

KKO 2021:44

KKO 2021:45

Hovioikeus

HO 08.12.2005 1428

HO 27.6.2019 128376

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen ratkaisut

OKV/1531/1/2008

OKV/122/1/2015

OKV/1273/10/2020-OKV-4

EOA 3.2.2005 Dnro 1585/4/03

EOA 30.10.2008 Dnro 278/2/05

EOA 15.12.2010 Dnro 3098/2/10

AOA 15.12.2006 Dnro 3119/4/05

AOA 4.2.2015 Dnro 175/4/14

LYHENTEET

AOA – Apulaisoikeusasiamies

EIT – Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIS – Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999)

EOA – Eduskunnan oikeusasiamies

ETL – Esitutkintalaki (805/2011)

HO – Hovioikeus

JSN – Julkisen sanan neuvosto

JulkL – Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

OKV – Oikeuskanslerinvirasto

KKO – Korkein oikeus

PL – Suomen perustuslaki (731/1999)

ROL – Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella syyttömyysolettamaa, joka on Heleniuksen ja Linnan mukaan rikosprosessin keskeisin lähtökohta. Käytännössä syyttömyysolettamalla tarkoitetaan sitä, että jokaista on kohdeltava syyttömänä, kunnes hänet on lainvoimaisesti tuomittu rikoksesta.¹ Periaate kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöihin ja edellytyksiin. Sen tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää näyttämättä toteen tai saattaa osoittautua vääräksi.² Periaatteen tarkoituksena on muun muassa rikosoikeusjärjestelmän legitimointi ja siihen kohdistuvan luottamuksen varmistaminen, yksilön suojaaminen tuomiovallan väärinkäytöltä sekä yksilöiden maineen suojaaminen.³

Legitimaatiota koskevat näkökohdat ovat Suomelle tärkeitä kotimaisen luottamuksen ja EU:n tuomioiden vastavuoroisen tunnustamisen takia. Tuomiovallan väärinkäyttö tuskin kuuluu Suomea koskeviin ongelmiin, mutta epäillyn maineen kärsiminen rikosprosessissa esitettyjen syyllisyyteen viittaamien lausumien osalta näyttäisi puolestaan kuuluvan ongelmiimme. Tällaisten syyttömyysolettaman loukkauksen johdosta syylliseksi tai potentiaaliseksi rikoksentekijäksi leimautunut henkilö voi kokea pahimmillaan nöyryytystä ja yhteiskunnasta etäännyntä sekä joutua jatkossa helpommin syrjinnän ja poliisin rikosepäilyjen kohteeksi.⁴

Pahimpana syyttömyysolettamaa koskevana oikeudenloukkauksena on syyttömän tuomitseminen rikokseen, mitä voidaan pitää oikeusmurhana sekä eräänlaisena kaksinkertaisena väärytenä. Syyttömän tuomitseminen johtaa nimittäin rikosta koskevan tutkinnan päättymiseen, jolloin oikea rikoksentekijä ei joudu vastuuseen.⁵ Näistä lähtökohdista on selvää, että tarvitsemme syyttömyysolettaman kaltaisia suojakeinoja, joilla voimme minimoida rikosprosessin vastaajille koituvia haitallisia seuraamuksia.

Syyttömyysolettaman juuret vastaajaa suojaavana periaatteena ovat pitkällä historiassa sekä kansainvälisesti että kotimaisesta perspektiivistäkin katsottuna. Se on ollut kansainvälisestä

---

¹ Helenius – Linna 2021, s. 12.

² Fredman et al. 2020, s. 88.

³ Campbell 2013, s. 689–690.

⁴ Hadjimatheou 2013, s. 3.

⁵ Fredman 2021, s. 9.

näkökulmasta rikosprosessin kantavia periaatteita jo satojen vuosien ajan.⁶ Oikeusohjeen ”syytön kunnes toisin todistetaan” on väitetty sisältyneen jo 1200-luvun *Ius commune*.⁷ Suomen lainsäädännössä ensimmäiset suorat maininnat asiasta ajoittuvat kuitenkin vasta 1980-luvulle, vaikka periaate on aiemmin tunnustettu tapaan perustuvana oikeutena.⁸ Pitkästä historiastaan huolimatta puhtaasti syyttömyysolettamaa käsittelevä kirjallisuus on jäänyt suhteellisen vähäiseksi ja painottunut erityisesti aikavälille 2003–2012, jolloin aihetta on käsitellyt laajemmin Virolainen ja Pölönen, Launiala sekä Tolvanen.

Aiheesta kirjoitetut tekstit ovat kiinnittyneet enemmän tai vähemmän periaatetta koskeviin yksityiskohtiin eikä niinkään periaatetta koskevan kokonaiskuvan hahmottamiseen. Tätä kuvastavat myös edellä mainittujen oikeustieteilijöiden syyttömyysolettamaa koskevien artikkeleiden otsikot: ”*Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta*” ja ”*Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutinnan näkökulmasta*”. Pisimmälle kokonaiskuvan luomisessa ovat mielestäni tähänneet Virolainen ja Pölönen teoksessaan ”*Rikosprosessioikeus II*”.

Puhtaasti kotimaisen lainsäädäntömme lisäksi syyttömyysolettaman taustalla vaikuttaa eurooppalainen sääntely, minkä johdosta tämän oikeusperiaatteen kotimaistakin tulkintaa ohjaavat vahvasti eurooppalaiset säädökset ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntö. Muun muassa tästä syystä olen tullut siihen tulokseen, että syyttömyysolettamalle on tarpeellista antaa päivitetty ja kokonaisvaltainen katsaus, johon sisältyy EIT:n aihetta koskevaa oikeuskäytäntöä.

Sen lisäksi, että aihetta on mielestäni tarpeellista käsitellä kokonaisvaltaisesti, korostaa päivityksen tarpeellisuutta se seikka, ettei edellä esitetyssä oikeuskirjallisuudessa ole saavutettu yhteisymmärrystä periaatteen sisällöstä. Yhteisymmärryksen puutetta on käsitykseni mukaan rasittanut tekstien kirjoittamisen ajallisen yhteyden puute. Tätä tutkielmaa kirjoittaessani olen havainnut monien, esimerkiksi vuonna 2004 täysin perusteltavissa olevien näkemysten, muuttaneen suuntaansa lainsäädännön ja oikeuskäytännön kehittyessä. Tulkintani on, että syyttömyysolettaman käsittely on jäänyt jossain määrin itsekriminointisuojan varjoon. Jälkimmäistä on käsitelty runsaasti kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa.

---

⁶ Martire – Dahlman 2020, s. 419.

⁷ Pennington 2003, s. 124.

⁸ Launiala 2010, s. 6.

Syyttömyysolettama esiintyy lähes jokaisessa rikosprosessioikeudellisessa teoksessa, mutta sen syvempään määrittelyyn päädytään harvoin. Pidän tätä oikeusjärjestyksemme kannalta hieman ongelmallisena, jos tulkitsemme periaatteen olevan rikosprosessin keskeisin lähtökohta, kuten Helenius ja Linna asian esittävät.⁹ Tolvasen syyttömyysolettamaa koskevassa artikkelissa kuvataan käsitteeseen liittyvien tulkintojen vakiintumattomuutta haastamalla monia kirjoittamisen hetkellä vallineita näkemyksiä.¹⁰ Tutkielman kirjoittamista onkin ohjannut tavoite syyttömyysolettaman ajankohtaisesta käsitteellisestä määrittelystä.

Syyttömyysolettama sisältää sekä rikos- että prosessioikeudellisia aineksia.¹¹ Tästä johtuen periaatteen sisältö voi muotoutua hieman erilaiseksi riippuen tavasta, jolla sitä lähestytään. Lähestymistapa perinteisessä rikosprosessioikeudellisessa kirjallisuudessa on ollut periaatteen tarkasteleminen ensisijaisesti tuomioistuimen toiminnan kannalta.¹² Jos katsomme rikosprosessin käsitteen laajassa mielessä kattavan tuomioistuinkäsittelyn lisäksi esitutkinnan, pakkokeinot, syyteharkinnan ja mahdollisesti myös rangaistuksen täytäntöönpanon, on tuomioistuinkeskeinen määritelmä syyttömyysolettamasta puutteellinen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan, syyttömyysolettamadirektiivin ja EIT:n oikeuskäytännön valossa syyttömyysolettaman tulisi lähtökohtaisesti soveltua laajassa mielessä ymmärretyn rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Periaatetta koskevan sisällöllisen määrittelyn lisäksi tutkimusta on ohjannut kiinnostus periaatteen ulottuvuuteen – rajoittuen kuitenkin rikosprosessiin liittyviin näkökohtiin. Ulottuvuutta tutkiessani olen havainnut, että syyttömyysolettamasta johdettavien oikeussuojaa koskevien velvoitteiden voidaan katsoa laajenevan jopa varsinaisen rikosprosessin ulkopuolelle.¹³

1.2 Tutkimuskysymys ja aihetta koskevat rajaukset

Tutkielman tutkimuskysymykseksi olen määritellyt: *Miten syyttömyysolettamaa tulisi tulkita osana kotimaista rikosprosessia?*

---

⁹ Helenius – Linna 2021, s. 12.

¹⁰ Tolvanen 2012, s. 242–248.

¹¹ Jokela 2018, s. 34.

¹² Jokela 2008, s. 32–33. Ks. myös Jonkka 1991, s. 236–238.

¹³ Campbell 2013, s. 689. Kirjoittajan mukaan tulkinta syyttömyysolettamasta puhtaasti prosessuaalista ilmiötä laajempänä periaatteena ei ylitä periaatteen tarkoitusta. Tämä kuitenkin edellyttää, että periaatetta sovelletaan sen sijaan, että tilalle tuotaisiin vaihtoehtoisten ihmisoikeuksia.

Syyttömyysolettaman tulkinnalla tarkoitan tässä yhteydessä laaja-alaista tulkintaa, jonka tavoitteena on määritellä periaatteen sisältö sekä ulottuvuus. Kuten johdatuksessa aiheeseen kävi ilmi, periaatteen sisältöä on vanhemmassa kirjallisuudessa käsitelty usein lähinnä tuomioistuinkeskeisesti. Periaatteen eurooppalainen säädöspohja on kuitenkin johtanut kehityskulkuun, jonka johdosta syyttömyysolettama on laajentunut kattamaan muitakin prosessin vaiheita kuin tuomioistuin käsittely. Tämän johdosta tavoitteenani on arvioida, miten periaate näyttää sisällöllisesti myös tuomioistuin käsittelyn ulkopuolella. Tarkastelen asiaa erikseen esitutkinnan, pakkokeinojen, syyteharkinnan, syyteneuvottelujen ja sovittelun osalta. Tässä yhteydessä tulee ratkaistavaksi myös periaatteen ulottuvuus eli se, soveltuuko periaate ylipäätään näihin prosessin vaiheisiin, ja mikäli soveltuu, niin mikä aktivoi tai murtaa syyttömyysolettaman.

Periaatteen tulkinta osana kotimaista rikosprosessia voi tässä yhteydessä olla harhaanjohtava määritelmä ilman tarkennuksia. Syyttömyysolettaman ensisijainen oikeuslähde Suomen rikosprosessissa on nimittäin esitutkintaa lukuun ottamatta Euroopan ihmisoikeussopimus. Launila on todennut syyttömyysolettaman olleen ennen 1980-lukua Suomessa tapaoikeutta, mutta esitutkinnan ulkopuolella sovellettava syyttömyysolettama on puhtaasti kotimaisissa oikeuslähteissä rinnastettavissa edelleen tapaoikeuteen.¹⁴ Asialla ei kuitenkaan ole suurta käytännön merkitystä, sillä Euroopan ihmisoikeussopimuksesta johtuva periaate on yhtä lailla velvoittava kuin puhtaasti kotimaisiin oikeuslähteisiin kirjattu periaate. Siten puhuessani kotimaan rikosprosessia koskevista säädöksistä, tarkoitan tällä Suomessa sovellettavaa lainsäädäntöä riippumatta sen lainsäädännöllisestä alkuperästä.

Edellä esitetyn pohjalta voidaan tehdä hypoteesi siitä, että syyttömyysolettaman eurooppalaisen sääntelyn tulisi vastata Suomessa sovellettavaa oikeutta – lukuun ottamatta esitutkintalain säädöksiä. Eurooppalaisen standardin vaatimuksien määrittelyyn liittyy keskeisesti EIT:n oikeuskäytäntö sekä EU:n antama direktiivi (2016/343) eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisessa menettelyssä. Direktiivi ei äkkiseltään kuulosta kovin ajankohtaiselta, mutta tilannetta mutkistaa muutama seikka. Suomi on ensinnäkin saanut EU:n komissiolta huomautuksen tämän direktiivin täytäntöönpanosta helmikuussa 2021. Täytäntöönpanosta voidaan tässä mainita sen verran, että Suomessa on direktiivin täytäntöönpanon osalta aikanaan

---

¹⁴ Launiala 2010, s. 6.

todettu, ettei se edellytä minkäänlaisia toimenpiteitä. Toiseksi komission huomautusta tai itse direktiiviä ei ole kovin laajasti käsitelty kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa, joten tutkielman yhteydessä on erinomainen mahdollisuus arvioida periaatteen kotimaassa miellettyä sisältöä suhteessa eurooppalaiseen standardiin. Komission huomautus on koskenut erityisesti syyttömyysolettamaa loukkaavia julkisia lausumia koskevien säädösten täytäntöönpanoa, minkä johdosta käsittelenkin aihetta omassa pääluvussaan. Siten omaksi alakysymykseksi muodostuu myös se, onko Suomessa onnistuttu syyttömyysolettamadirektiivin täytäntöönpanossa.

Aiheen rajausta rikosprosessiin tulkitaan tässä yhteydessä laueasti. Jokelan mukaan rikosprosessi voidaan ymmärtää suppeassa tai laajassa merkityksessä. Suppealla merkityksellä viitataan vain rikosasian oikeudenkäyntiin, kun laaja merkitys viittaa myös esitutkintaan ja syyteharkintaan.¹⁵ Virolaisen ja Pölösen mukaan laaja merkitys kattaa myös rangaistuksen täytäntöönpanon.¹⁶ Rajaukseni laajenee tässä yhteydessä hieman jopa tästä laajasta merkityksestä, mikä ilmenee erityisesti julkisten lausumien osalta. Olen pitänyt tarpeellisena arvioida myös median esittämiä rikosprosessiin liittyviä syyttömyysolettamaa loukkaavia lausumia ja sääntelyn soveltumista niihin. Prosessin vaiheita koskevassa luvussa olen käsitellyt syyttömyysolettaman suhdetta myös sovitteluun, vaikka se voidaan mieltää varsinaisen rikosprosessin ulkopuoliseksi menettelyksi. Perustelen rajauksiani sillä, että molemmissa edellä esitetyissä tapauksissa rikosprosessin ulkopuolisilla seikoilla voidaan tosiasiallisesti vaikuttaa varsinaiseen rikosprosessiin ja syyttömyysolettaman toteutumiseen.

1.3 Metodi ja lähdeaineisto

Tutkielman pääasiallinen metodi on *lainopillinen eli oikeusdogmaattinen* tutkimus, jonka tehtävänä on selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä.¹⁷ Syyttömyysolettamaa sääntelevä oikeusnormisto on Suomen rikosprosessissa vireillä olevasta tapauksesta riippuen jakautunut siten, että tapaukseen voivat soveltua puhtaasti kotimaiset oikeuslähteet, puhtaasti eurooppalaiset oikeuslähteet tai molemmat saman aikaisesti. Pyrin huomioimaan tämän noudattamalla lainopille keskeistä oikeuslähdeoppia ja sen etusijasääntöjä.¹⁸ Edellä mainittu tarkoittaa tämän tutkielman osalta käytännössä sitä, että esitutkintaa koskevia kysymyksiä

---

¹⁵ Jokela 2018, s. 8.

¹⁶ Virolainen – Pölönen 2003, s. 14.

¹⁷ Hirvonen 2011, s. 22.

¹⁸ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20.

säänteleviä esitutkintalakia ja Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkitaan rinnakkain, kuitenkin siten, että Euroopan ihmisoikeussopimus on ristiriitatilanteissa velvoittavampi.

Koska tutkielman tavoitteena on syyttömyysolettaman sisällön määrittäminen, lienee tarpeellista selventää sitä, miten olen päätenyt omaan määritelmääni. Sisällön määrittelyssä olen ottanut lähtökohdaksi 2000-luvun alkupuolella esitetyt näkemykset aiheesta ja verrannut niitä uudempaan oikeuskirjallisuuteen. Sen jälkeen olen arvioinut aihetta koskevia lainsäädännöllisiä muutoksia ja oikeuskäytäntöä suhteessa kirjallisuudessa esitettyihin näkemyksiin. Tämän käsittelyn pohjalta olen muodostanut oman näkemykseni syyttömyysolettaman käsitteestä ja sisällöstä.

Tutkimuksen lainsäädännöllinen lähdeaineisto koostuu pääosin EU:n ja Suomen syyttömyysolettamaa koskevista säädöksistä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. Säädösten sisällön määrittämisessä olen pyrkinyt huomioimaan myös kotimaisessa ja ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä. Tulkinnan keskiössä on kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Periaatteen ajantasaisen sisällön määrittämisessä on hyödynnetty lisäksi runsaasti erinäistä kotimaista oikeus- ja ratkaisukäytäntöä. Syyttömyysolettaman tarkemman sisällön perustuessa EIT:n oikeuskäytäntöön, sääntelyn toteutumisen arviointi Suomessa on edellyttänyt myös korkeimman oikeuden, hovioikeuden, oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen ratkaisuihin perehtymistä. Periaatteen toteutuminen Suomessa on nimittäin sidoksissa siihen, osaavatko kotimaiset lainkäyttäjät viitata keskeisiin EIT:n ratkaisuihin. Aineiston tulkinnassa korostuukin relevanttien säädösten – tai pikemminkin niiden puutteen – johdosta objektiivinen tulkinta, jossa painotetaan oikeuskäytännön merkitystä.¹⁹

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma on rakenteellisesti jaettu neljään aihetta koskevaan lukuun sekä johdantoon ja johtopäätöksiin. Seuraavan luvun tarkoituksena on muodostaa lukijalle yleiskuva siitä, mitkä ovat syyttömyysolettaman kannalta keskeiset säädökset, ja mikä on periaatteen tarkoitus. Sen jälkeen esittelen oikeuskirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä aiheesta sekä näkemyksiä koskevaa kritiikkiä. Koska kirjallisuus painottuu pääosin aikaan ennen

---

¹⁹ Hirvonen 2011, s. 38–39.

syyttömyysolettamadirektiiviä, käsittelen luvussa vielä lyhyesti sen sisältöä ja implementointia Suomessa.

Koska toisessa luvussa käsitelty oikeuskirjallisuus on monilta osin tuomioistuinkeskeistä, siirrymme syyttömyysolettamaa koskevan historiallisen kehityskulun mukaisesti kohti periaatteen ymmärtämistä tuomioistuin­käsitte­lyä laajemmassa kontekstissa. Kolmannessa luvussa käsittelen periaatteen vaikutuksia ja erityiskysymyksiä rikosprosessin eri vaiheissa.

Neljännessä luvussa käsitellään syyttömyysolettamaa viranomaisten tiedotustoiminnan sekä rikosuutisoiminnan kannalta. Käsitte­lyn keskeisiä kysymyksiä ovat viranomaisten tiedotustoimintaan liittyvien yksityisten ja julkisten etujen yhteentörmäyksestä seuraavat tiedottamista koskevat edellytykset ja tiedottamisen sisällölliset vaatimukset. Neljännessä luvussa arvioidaan myös median edustajien velvollisuutta syyttömyysolettaman huomioon ottamisesta sekä periaatteen loukkausten tunnusmerkkejä.

Viidennessä luvussa määrittelen oman käsitykseni syyttömyysolettaman sisällöstä ja periaatteen toteutumisesta Suomessa. Sen lisäksi kuvaan syyttömyysolettamaan kohdistuvia oikeudenloukkauksia, ja niiden seurauksia loukatulle. Luvun lopuksi esittelen vielä yhteenvedon periaatetta koskevista haasteista ja mahdollisista lainsäädäntötoimista niiden helpottamiseksi. Viimeisenä lukuna on tutkielman johtopäätökset.

2 SYYTTÖMYYSOLETTAMA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OIKEUSKIRJALLISUUDESSA

2.1 Säädöspohja

Syyttömyysolettama on Suomessa vakiintunut terminä vasta 1980-luvun lopulla, jolloin siitä on otettu muun muassa maininta hallituksen esitykseen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä. Sisällöllisesti syyttömyysolettama on kuitenkin pääpiirteittensä osalta vakiintunut oikeustieteeseen, kansainvälisiin sopimuksiin ja kotimaiseen lainsäädäntöön jo aiemmin.²⁰ Launiala on katsonut, että syyttömyysolettama on ennen mainintaa virallislähteissä kuulunut osaksi oikeusjärjestystämme tapaan perustuvana normina. Tätä hän on perustellut erityisesti vuoden 1986 esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevan lakivaliokunnan mietinnön maininnalla, jossa todetaan implisiittisesti, että periaatetta on vakiintuneesti pidetty voimassa olevana oikeutena.²¹

Kotimaisessa lainsäädännössä syyttömyysolettama on kirjattu *expressis verbis* ainoastaan esitutkintalain (805/2011, ETL) 4 luvun 2 §:ään. Mainitun lainkohdan mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Rikosprosessi on kuitenkin huomattavasti esitutkintaa laajempi kokonaisuus ja ETL sääntely ei sellaisenaan riitä kuvaamaan syyttömyysolettamaa.

Syyttömyysolettaman on esitetty ilmenevän kotimaisessa lainsäädännössä myös Suomen perustuslain (731/1999, PL) oikeusturvaa koskevasta 21 §:stä, jossa syyttömyysolettamaa ei kuitenkaan mainita suoranaisesti. Hallituksen esityksen viittauksilla todetaan syytetylle kuuluviin oikeussuojatakeisiin sisältyvän rikoksesta syytetyn oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syällisyys on laillisesti näytetty toteen.²² Vanhan esitutkintalain syyttömyysolettamaa koskevaa mainintaa on perusteltu esimerkiksi lainsäädännön tavoitteiden osoittamisella, käytännön ja laintulkinnan ohjaamisella sekä virkamiesten koulutuksen ja jälkivalvonnan helpottamisella.²³ Nämä perustelut olisivat edelleen päteviä argumentteja

²⁰ Launiala 2010, s. 6. ja HE 22/1990 vp, s. 7.

²¹ Launiala 2010, s. 12. ja LaVM 9/1986, s. 3.

²² PL 21 §:n osalta esim. Pirjatanniemi 2014, s. 961 ja Launiala 2010, s. 4. Vrt. Virolainen – Pölönen 2004, s. 282, jotka mainitsevat PL 21 §:n lisäksi myös PL 22 §:n. HE 1/1998 vp:ssä todetaan PL 21 §:n vastaavan sitä edeltänyttä hallitusmuodon 16 §:ää, jonka osata HE 309/1993 vp, s. 74 sisältää viittauksen syyttömyysolettamaan. Toisin sanoen syyttömyysolettaman yhdistämiseen perustuslain 21 §:ään tarvitaan kahta erillistä hallituksen esitystä.

²³ LaVM 9/1986, s. 3.

kotimaisen lainsäädännön täydentämiseen, kun puhutaan syyttömyysolettamasta esitutkinnan päätyttyä syyteharkinnassa tai tuomioistuimessa.

Epäiltyä ja syytettyä suojaa lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artikla, joka takaa jokaiselle syytetylle oikeuden tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyte on laillisesti näytetty toteen. Sama maininta löytyy myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklasta sekä kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 (2) artiklasta. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin vain Euroopan ihmisoikeussopimukseen, josta johdettu syyttömyysolettaman sisältö on tarkimmin määriteltävissä. Periaatteen sääntelyn eurooppalaisesta luonteesta johtuen sen sisällölliseen täsmentymiseen vaikuttaa merkittävästi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen alati päivittyvä ratkaisukäytäntö, jota esitellään tarkemmin jäljempänä. Keskeinen säädös on myös EU:n antama syyttömyysolettamadirektiivi 2016/343, jossa säädetään syyttömyysolettamaa ja oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä koskevista kaikkiin rikosoikeudellisiin menettelyihin sovellettavista vähimmäissäännöistä.

2.2 Syyttömyysolettaman tarkoitus

Syyttömyysolettaman ideologiset juuret ovat Tolvasen mukaan common law -järjestelmässä.²⁴ Kirjallisuudessa sen tarkoituksen on katsottu olevan ensinnäkin oikeusjärjestelmän legitimointi. Tämä ilmenee jo lainsäädäntövaiheessa päätettäessä perusoikeuksiin puuttuvista toimivaltuuksista.²⁵ Oikeusjärjestyksen ja siihen kohdistuvan luottamuksen kannalta onkin erityisen tärkeää, ettei syyttömiä tuomiota. Tätä kuvaa myös tunnettu lausahdus: *on parempi, että kymmenen syyllistä vapautetaan kuin että yksikin syytön tuomitaan.*²⁶ Periaatteen pyrkimyksessä välttää tapauksia, joissa syytön tuomittaisiin, on kyse oikeusturvafunktion toteuttamisesta. Tavoitteena on joko estää syyttömän tuomitseminen tai vähintäänkin tehdä siitä mahdollisimman epätodennäköistä.²⁷ Kaikki alla esitettävät periaatteen tarkoitusta palvelevat tekijät edistävät omalta osaltaan tätä syytetyn tai epäillyn oikeusturvafunktion toteuttamista.

Syyttömyysolettaman tarkoitus liittyy myös yleiseen vastapuolten tasavertaisuusperiaatteeseen *equality of arms*. Rikosprosessissa tasavertaisuuden saavuttamiseksi tarvitaan puolustuksen

---

²⁴ Tolvanen 2012, s. 241.

²⁵ Virolainen – Pölönen 2004, s. 283.

²⁶ Niemi 2007, s. 202. Vrt. Tadros –Tierney 2004, s. 402 mukaan on yleisesti hyväksytty näkemys, että on parempi päästää syyllinen vapaaksi kuin vangita syytön. Joskus argumentti viedään vielä pidemmälle, toteamalla yhden syyttömän vangitsemisen olevan yhtä vahingollista, kun kymmenen syyllisen vapauttamisen. Pidemmälle vietyä argumentti herättää kuitenkin jo erimielisyyksiä.

²⁷ Launiala 2010, s. 8.

suosimisen periaatetta, koska syyttäjä on usein syytettyä vahvemmassa asemassa ammatillisen osaamisensa ja käytössään olevien resurssien johdosta. Rikosprosessin lähtökohtana pidetty syyttömyysolettama ilmentää tätä puolustuksen suosimisen periaatetta ja omalta osaltaan edistää tasavertaisuutta rikosprosessissa.²⁸ Tasavertaisuuteen liittyvän objektiivisuusperiaatteen on toisinaan katsottu johtuvan syyttömyysolettamasta. Objektiivisuusperiaate konkretisoituu tässä yhteydessä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän velvollisuutena huomioida jatkuvasti myös mahdollisuus siitä, että epäilty tai syytetty on syytön.²⁹

Syyttömyysolettamalla on lisäksi katsottu olevan tulkinnallinen ja ohjaava funktio.³⁰ Tulkinnallinen funktio näyttäytyy esimerkiksi osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan kautta. Näyttökysymysten arviointiin sillä on vaikutusta erityisesti *in dubio pro reo* -periaatteen kautta, jonka mukaan epäselvyydet näyttökysymyksissä tulkitaan vastaajan eduksi.³¹ Laintulkinnan osalta puolustusta tukee myös *in dubio pro mitius* -sääntö, jonka mukaan epävarmoissa tilanteissa lakia on sovellettava syytetylle lievemmän vaihtoehdon mukaisesti.³²

Syyttömyysolettaman tarkoitus on suojata epäiltyjä ja syytettyjä viranomaisten prosessissa ennen lainvoimaista tuomiota antamia syyllisyyteen viittaavia lausumia vastaan. Periaatteen voidaan katsoa ohjaavan osaltaan tuomioistuimen prosessinjohtoakin, esimerkiksi rajoittamalla tuomioistuimen mahdollisuuksia hankkia syytetä tukevia lisäselvityksiä rikosprosessissa.³³ Kansainvälisessä kontekstissa periaatteen merkitys näkyy erityisesti tuomioiden vastavuoroisessa tunnustamisessa, kuten syyttömyysolettamadirektiivin perustelukappaleen neljännessä kohdassa todetaan. Edellä esitettyä ei voi pitää kaiken kattavana listauksena

---

²⁸ Jokela 2018, s. 84. Myös Virolainen – Pölönen 2004, s. 283. Vrt. kuitenkin Tolvanen 2012, s. 242: Tolvanen kyseenalaistaa sen, vallitseeko rikosprosessissa ylipäättään syytetyn suosimisen periaate, ja katsoo, ettei syytettyä suosita ainakaan suhteessa asianomistajaan. Suhteessa syyttäjään Tolvanen katsoo, ettei kyse ole niinkään syytetyn suosimisesta, vaan yksinkertaisesti siitä, että laissa on asetettu näyttötaakka syyttäjälle.

²⁹ Launiala 2010, s. 8.

³⁰ Nowak 2003, s. 50–51. Ohjaavalla funktiolla hän tarkoittaa lainsäädännön kehittämistä, joka saavutetaan periaatteeseen perustuvalla lainsäädännön tulkinnalla esimerkiksi tilanteissa, joissa lainsäädäntö on epäselvä tai puutteellinen.

³¹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 283.

³² Jokela 2018, s. 27. Tolvanen 2012, s. 245. Tolvasen mukaan syyttömyysolettama ei koske laintulkintaa. Vaikka *in dubio pro mitius* -säännön kaltainen tulkintaperiaate on olemassa, palautuu syyttömyysolettama kuitenkin lopulta näyttökysymyksiin.

³³ Oikeudenkäymiskaaren 17:7:n mukaan rikosasiassa tuomioistuin voi hankkia lisäselvityksiä vain, jos ne eivät oletettavasti tue syytettyä.

syyttömyysolettaman funktioista, vaan sen tarkoitus on auttaa lukijaa hahmottamaan, mitä periaatteella yleisesti ottaen tavoitellaan.

2.3 Syyllisyyden ja syyttömyyden käsitteet

Aiheen käsittelyn yhteydessä on tarpeellista selventää myös se, mitä käsitteillä *syyllinen* ja *syytön* tarkoitetaan. Tolvanen on nostanut esiin aiheen yhteydessä usein esiintyvän ongelman siitä, etteivät kirjoittajat määrittele, mitä näillä käsitteillä tarkoitavat. Hänen tulkintansa mukaan syyllisyyden käsitettä käytetään kirjallisuudessa sekä lakitekstissä (ROL 11:4.1) prosessioikeudellisena ilmiönä. Rikosoikeudessa syyllisyys on tunnusmerkistön mukaisuuden ja oikeudenvastaisuuden ohella yksi rikosvastuun edellytyksistä. Tekijä voi siis vapautua vastuusta, vaikka teko olisi tunnusmerkistön mukainen eikä hänellä olisi oikeuttamisperustetta, jos häneltä on esimerkiksi puuttunut mahdollisuus toimia toisin. Prosessioikeudellisena ilmiönä käsitettä tulee tulkita laajemmin, jolloin se koskee kaikkia rikosvastuuseen tarvittavia tosiseikkoja, kuten vastuunvapaus- ja anteeksiantoperusteita.³⁴ *Syyllisyydellä* tarkoitetaan siis kaikkien laillisen rikosvastuun totuttamisen edellytysten täyttymistä, ja se vahvistetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin lopputuloksena lainvoimaisella tuomiolla.

Käsitettä *syytön* on hankalampi määrittää prosessioikeudellisesti, koska syyttömyyttä ei vahvisteta rikosprosessin päätteeksi, vaan ratkaisu on joko syyksi lukeva tai vapauttava (ROL 11:4.1). Toisaalta syyttömyyden käsitteen voi määritellä käänteisesti siten, että henkilö on syytön, jos ei ole syyllinen. Tätä näkemystä puoltaa jo 1200-luvun *Ius commune*en sisältynyt oikeusohje ”syytön kunnes toisin todistetaan”.³⁵ EIT:n oikeuskäytännöstä on kuitenkin havaittavissa, että prosessuaalisen syyttömyyden kannalta voi olla merkitystä sillä, onko asiaa ratkaistu lopullisesti. Nimittäin tilanteissa, joissa asiaa ei ole lopullisesti ratkaistu, tuomioistuin on katsonut viranomaisten syyllisyyteen viittaavien ilmausten rajatapauksissa ilmaukset helpommin sallituiksi, kuin jos asia olisi ratkaistu lainvoimaisella tuomiolla.³⁶ Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 27.6.2019 128376) on tulkittu EIS 6 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua syyttömyysolettaman ulottuvan myös syytteen hylkäämisen jälkeiseen aikaan siten, että syytteen tultua hylätyksi vastaaja on lain silmissä syytön, ja häntä on kohdeltava sen mukaisesti.³⁷ Syyttömyydelle voidaan siten määritellä mielestäni kaksi tasoa, jotka olisivat

---

³⁴ Tolvanen 2012, s. 243–244.

³⁵ Pennington 2003, s. 124.

³⁶ OKV/1273/10/2020-OKV-4, s. 10.

³⁷ Tulkinta tehty ratkaisun Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.7.2013, kohdat 94 ja 103) pohjalta.

oletettu syyttömyys, ja ratkaistu syyttömyys. Jälkimmäisellä tarkoitan rikosoikeudellisen syyllisyyden puuttumista. Tosiasiallista syyttömyyttä ei voida ratkaista tuomioistuimessa.

2.4 Periaatetta koskevat näkemykset kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa

2.4.1 Syyttömyysolettaman ulottuvuus

Kun käsittelen syyttömyysolettaman ulottuvuutta, niin tarkoitan tällä syyttömyysolettaman ajallista ulottuvuutta, prosessin vaiheisiin liittyvää ulottuvuutta ja oikeussubjektiin liittyvää ulottuvuutta. Prosessin vaiheisiin liittyvää ulottuvuutta käsittelen omassa pääluvussaan, joten tässä luvussa pyrin lähinnä kuvaamaan syyttömyysolettaman aktivoitumiseen ja murtamiseen liittyviä kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyjä näkökohtia sekä periaatteen luonnetta absoluuttisena tai relatiivisena oikeutena. Lisäksi pyrin vielä esittämään näkökohtia siitä, voiko syyttömyysolettamaan liittyä henkilöllisiä rajoituksia, sekä sitä, voiko se kohdistua oikeushenkilöön vai ainoastaan luonnolliseen henkilöön.

Ajallisen ulottuvuuden kannalta syyttömyysolettaman on katsottu olevan voimassa jo esitutkinnasta alkaen ja jatkuvan läpi koko prosessin aina syyteasian tuomioistuinkäsittelyn loppuun asti.³⁸ Esitutkintalakiin viitaten Launiala täsmentää syyttömyysolettaman aktivoitumisen vaativan, että on olemassa rikoksesta epäilty tai muu osallinen, jonka oikeuksiin tai velvollisuuksiin normilla on ollut tarkoitus puuttua. Rikosepäilyä muodollisten tunnusmerkkien täytyminen ei ole välttämätön edellytys, vaan myös faktinen rikosepäily voi aktivoida syyttömyysolettaman. Hänen mukaansa poliisin kanssa rikosasian yhteydessä tekemisissä olevaa suojaavat joka tapauksessa poliisilain periaatteet, riippumatta siitä, onko syyttömyysolettama vielä aktivoitunut.³⁹ *Aktivoitumisen* voidaan siis esitutkintalain osalta katsoa kytkeytyvän rikosepäilyyn, jonka tarkempaa määrittelyä jatketaan prosessin vaiheita koskevassa luvussa.

EIS:n osalta suojan alkaminen voidaan kytkeä siihen, onko käsillä 6 (2) artiklan mukainen rikossyyte. Rikossyytteen käsitettä on tulkittu siten, että se kattaa myös esitutinnan. EIS:n systematiikassa syyttömyysolettaman on esitetty aktivoituvan, jos rikosepäily vaikuttaa tosiasiallisesti henkilön asemaan.⁴⁰

---

³⁸ Virolainen – Pölönen 2004, s. 290.

³⁹ Launiala 2010, s. 11.

⁴⁰ Launiala 2010, s. 14, ks. myös Nowak 2003, s. 143 ja Zollman v. Yhdistynyt kuningaskunta (27.11.2003).

Syyttömyysolettama voidaan murtaa, jolloin sen suoja lakkaa. Sen tulee kuitenkin olla voimassa murtamisen hetkeen saakka.⁴¹ Tuomioistuimen suorittaman syyttömyysolettaman murtamisen voidaan Launialan mukaan katsoa tapahtuvan kahdessa vaiheessa. Se voidaan murtaa alemman tuomioistuimen lainvoimaisella ratkaisulla tai vasta varsinaisen muutoksenhaun yhteydessä annetun ylemmän tuomioistuimen ratkaisun tuloksena.⁴² Pitäisin kuitenkin perusteltuna katsoa, että jo lainvoimaa vailla oleva tuomio murtaa käytännössä tiettyjä syyttömyysolettamaan liittyviä suojia. Ratkaisun perusteella saatetaan nimittäin kohdistaa esimerkiksi syytetyn syyllisyyteen viittaamia lausumia, jotka tulevat tuomion yhteydessä julkisiksi. Toisaalta edes tuomion saavuttama lainvoima ei poissulje rikosprosessin kohteena olleen henkilön syyttömyysolettamaan perustuvia oikeuksia kokonaan, sillä viranomaiset eivät voi tehdä tämän jälkeenkään kyseisessä tuomiossa vahvistettuja seikkoja pidemmälle meneviä syyllisyyteen viittaavia lausumia.⁴³ Launialan mukaan syyttäjä voi puolestaan murtaa syyttömyysolettaman vahvistamalla sakon sen antamista koskevassa menettelyssä. Sanktion kohteella on kuitenkin mahdollisuus vastustaa menettelyä ja saattaa se tuomioistuimen harkintaan, jolloin syyttömyysolettama palautuu. Menettely on vastaavanlainen myös poliisin antaman huomautuksen tai rikesakon osalta.⁴⁴ Helminen et al. ovat todenneet huomautuksen tulevan kyseeseen lähinnä silloin, kun teko on myönnetty. Uudessa esitutkintalaisissa syyttömyysolettama huomioiden ETL 10:3 §:ssa säädetty huomautus annetaan rikoksesta epäiltynä olleelle, eikä rikokseen syyllistyneelle, joka oli vanhan lain sanamuoto. Siten poliisi ei voi enää murtaa syyttömyysolettamaa.⁴⁵

Ajalliseen ulottuvuuteen liittyy myös kysymys siitä, onko kyseessä absoluuttinen vai relatiivinen oikeus, kuten Tolvanen asian esittää. Hänen mukaansa oikeus on yleensä esitetty absoluuttisena, jolloin katsotaan, että periaate joko on tai ei ole voimassa sellaisenaan. Absoluuttinen näkemys joutuu vaikeuksiin erityisesti edellä esitettyjen tuomioistuimen ulkopuolisten sanktioiden yhteydessä. Syyttömyysolettama tulisinkin nähdä relatiivisena oikeutena, joka on vahvimmillaan esitutinnan alussa, ja sen jälkeen heikkenee tai vahvistuu tutkinnan edetessä kertyneen näytön perusteella.⁴⁶

---

⁴¹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 284.

⁴² Launiala 2010, s. 16.

⁴³ Virolainen – Pölönen 2004, s. 292.

⁴⁴ Launiala 2010, s. 16.

⁴⁵ Helminen et al. 2014, s. 95.

⁴⁶ Tolvanen 2012, s. 251.

Asiallisen ulottuvuuden kannalta syyttömyysolettama koskee sitä, onko epäilty tehnyt tutkittavana olevan teon, mutta myös sitä, onko tutkittavassa asiassa kyse rikoksesta. Helminen et al. toteavat tämän osalta, että esimerkiksi talousrikos voi olla tekona täysin selvä, jolloin tiedetään kuka vastaa verojen ja velkojen maksusta tai kirjanpidon oikeellisuudesta, mutta syyttömyysolettama tulee huomioida myös mahdollisen oikeuttamisperusteen olemassaolon ja tunnusmerkistön mukaisuuden epäselvyyksien osalta.⁴⁷ Myös Tolvanen on asian suhteen samoilla linjoilla, todetessaan syyttömyysolettaman koskevan kaikkia rikosvastuun kannalta relevantteja tosiseikkoja, kuten vastuuvapaus- ja anteeksiantoperusteita.⁴⁸

Henkilöllisen ulottuvuuden osalta voidaan lähteä siitä, että syyttömyysolettama koskee ainoastaan henkilöä, johon epäily tai syyte kohdistuu. Tämä ei kuitenkaan ole lähtökohtana poikkeukseton, vaan periaate voi koskea myös kesken prosessin kuolleen henkilön oikeudenomistajia, jos heillä on legitiimi aineellinen tai moraalinen intressi asiassa. Rikosoikeudellinen vastuu ei voi kuitenkaan siirtyä epäillyn tai syytetyn oikeudenomistajille.⁴⁹ Henkilöllinen näkökulma kytkeytyy esitutkinnassa *syytä epäillä* käsitteeseen, joka koskee sekä rikosta että tekijää. Samaa arviointikriteeriä käytetään siis sen arvioimiseen, onko asiassa tapahtunut rikosta ja onko jokin henkilö sen epäilty tekijä.⁵⁰

Oman kysymyksensä herättää syyttömyysolettaman soveltuminen oikeushenkilöihin varsinkin sääntelyn vahvasta eurooppalaisesta ihmis- ja perusoikeuspohjasta johtuen. Rikoslain 9 luvussa säädetään oikeushenkilön rangaistusvastuusta ja esitutkintalain hallituksen esityksen mukaan oikeushenkilöä tulisi silloin kohdella asianosaisena.⁵¹ Siten esitutkinnan osalta voitaisiin ehkä katsoa, että syyttömyysolettama koskee myös oikeushenkilöitä, joita epäillään rikoksesta. Muun prosessin osalta johtoa on syytä hakea EIS 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista. EIT on katsonut 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden kuuluvan myös oikeushenkilölle.⁵² Oikeuden eivät kuitenkaan ole välttämättä yhtä ehdottomasti oikeushenkilön käytössä. Esimerkiksi itsekriminalisointisuoja osalta oikeushenkilöihin voi kohdistua joitakin tietojen luovuttamiseen liittyviä rajoituksia.⁵³

---

⁴⁷ Helminen et al. 2014, s. 95.

⁴⁸ Tolvanen 2012, s. 244.

⁴⁹ Virolainen – Pölonen 2004, s. 289. Ks myös. Nölkenbockhoff v. Saksa (25.8.1987).

⁵⁰ Launiala 2010, s. 12.

⁵¹ HE 222/2010 vp, s.170.

⁵² Øyen 2010, s. 360.

⁵³ C-347/87 Orkem Sa v. Komissio, 18.10.1989.

Syyttömyysolettamadirektiivin soveltumisala on rajattu 2 artiklan mukaan koskemaan nimenomaisesti vain luonnollisia henkilöitä, joten se ei ainakaan suojaa oikeushenkilöitä.

2.4.2 Syyttömyysolettaman osatekijät

Koska syyttömyysolettaman lainsäädäntöpohjaan tutustumisella ei päästä kovin selkeään näkemykseen itse syyttömyysolettaman sisällöstä, on sen lähempää tarkastelua varten tarpeellista paneutua kotimaiseen oikeuskirjallisuuteen.

Syyttömyysolettaman osatekijöistä puhuttaessa on usein lähdetty Virolaisen ja Pölösen vuonna 2004 esittämästä kahdeksankohtaisesta luettelosta, johon kuuluvat seuraavat tekijät;

- (1) Tuomioistuimella ei saa olla ennakkokäsitystä epäillyn syyllisyydestä.⁵⁴
- (2) Tuomioistuimen tulee parhaansa mukaan pyrkiä aineellisesti oikeaan ratkaisuun.
- (3) Epäilyllä on oikeus puolustuksen valmisteleminen ja vastanäytön esittämiseen.⁵⁵
- (4) Syyttäjällä on todistustaakka ajamassaan syytteessä.
- (5) *In dubio pro reo*, eli epäselvyydet näyttökysymyksissä tulisi lukea syytetyn eduksi.
- (6) Syytetyllä on oikeus vaieta ja olla todistamatta itseään vastaan.
- (7) Syytettyä tulisi kohdella prosessissa syyttömänä.
- (8) Syytteen hylkäävä tuomio ei saa sisältää syyllisyyteen vihjailevia lausumia, vaan sen tulisi vahvistaa syytetyn syyttömyys.⁵⁶

Listauksen perusteluiksi Virolainen on viitannut EIT:n oikeuskäytäntöön ja vuotta 2004 edeltäneeseen oikeuskirjallisuuteen. Sittenmin listausta on kommentoitu ainakin Tolvasen ja Launialan toimesta. Launiala on huomauttanut, että luettelo on esitetty prosessioikeudelliseen tapaan hyvin tuomioistuinkeskeisesti. Se mikä luettelossa koskee tuomioistuinta, tulisi koskea

---

⁵⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 285. Tämän kohta käsittää sekä objektiivisen että subjektiivisen ennakkokäsityksen kiellon, joten syyttömyysolettamaa voidaan rikkoa muodollisten päätösten lisäksi syyllisyyteen viittaavilla lausumilla.

⁵⁵ Virolainen – Pölönen 2004 s, 284. Tähän kohtaan sisältyy myös syyttäjän velvollisuus informoida syytettyä syytteen sisällöstä.

⁵⁶ Virolainen – Pölönen 2004, s. 284–285.

kaikkia rikosprosessissa toimivia viranomaisia. Esimerkiksi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulisi päätöksissään noudattaa kohtaa kahdeksan. Lisäksi kun listauksessa viitataan syytettyyn, tulisi sen ymmärtää tarkoittavan myös epäiltyä ja tuomittua kunnes syyksi lukeva tuomio on saavuttanut lainvoiman.⁵⁷ Olen asiasta Launialan kanssa samaa mieltä, ja siksi pyrin myöhemmin tutkielmassa käsittelemään syyttömyysolettamaa tarkemmin eri prosessin vaiheiden kannalta.

Tolvanen on kritisoinut listausta voimakkaasti. Hänen mukaansa on riidatonta, että syyttömyysolettamaan voidaan katsoa kuuluvaksi kielto tuomioistuimen ennakkokäsityksestä, syyttäjän todistustaakka sekä se, että syytettyä tulee kohdella syyttömänä lainvoimaiseen tuomioon saakka (kohdat 1, 4 ja 7).⁵⁸ Muita listauksen kohtia hän ei hyväksy ainakaan sellaisenaan. Myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa on syyttömyysolettaman osatekijöiksi ehdotettu ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön vedoten syyttäjän todistustaakan lisäksi tuomioistuimen velvollisuutta kohdella epäiltyä syyttömänä ja arvioida todistusaineistoa syytetyn eduksi, syytetyn oikeutta vastanäytön esittämiseen (kohdat 3, 4, 5 ja 7) sekä asian ratkaisemista syytetyn eduksi epäselvissä tapauksissa.⁵⁹ Seuraavaksi tarkastelen lähemmin oikeuskirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä pitäen lähtökohtana Virolaisen vuoden 2004 luettelo, sillä se on määritelmällisesti laajin ja mahdollistaa siten monipuolisten näkemysten esiin tuomisen.

Tolvanen kyseenalaistaa ensinnäkin tuomioistuimen velvollisuuden pyrkiä aineellisesti oikeaan ratkaisuun osana syyttömyysolettamaa. Hänen mukaansa, jos tuomioistuimelle asetetaan velvollisuus selvittää asiaa oma-aloitteisesti, ei se palvele syyttömän suojaamista, vaan voisi ennemminkin olla ristiriidassa sen kanssa.⁶⁰ Tällä käsittän hänen tarkoittavan esimerkiksi tilannetta, jossa tuomioistuimen aineellisesti oikeaan lopputulokseen pyrkivä prosessinjohto johtaisi syytetyn kannalta kielteiseen lopputulokseen. Lisäksi Tolvanen nostaa esiin, että aineelliseen totuuteen pääsemistä hankaloittavat prosessuaaliset oikeudet, kuten itsekriminointisuoja, koituvat ennemminkin syytetyn eduksi.⁶¹ Tämä on mielestäni totta, mutta ei itsessään vaikuta tuomioistuimen mahdollisuuteen pyrkiä parhaansa mukaan aineelliseen totuuteen. Myös Virolainen on todennut, ettei aineelliseen totuuteen pyrkimistä tule pitää kovin

---

⁵⁷ Launiala 2010, s. 19.

⁵⁸ Tolvanen 2012, s. 246.

⁵⁹ Frände et al. 2017, s. 219. Ks. myös Jokela 2018, s. 34.

⁶⁰ Tolvanen 2012, s. 246.

⁶¹ Tolvanen 2012, s. 246.

keskeisenä syyttömyysolettaman osatekijänä. Hänen mukaansa aineelliseen totuuteen pyrkiminen kuitenkin edistää rikosvastuun toteuttamisintressin lisäksi epäillyn tai syytetyn oikeutta tulla vapautetuksi syytteestä, jos hän on syytön tai syytekynnys ei ylity.⁶²

Silloin kun aineellisen totuuden tavoite on yhdistetty rikosvastuun toteuttamiseen, on näissä yhteyksissä usein painotettu myös totuuden merkitystä siltä kannalta, ettei syytöntä tuomittaisi.⁶³ Ervon näkemys poikkeaa edellä esitetystä, sillä hänen mukaansa aineellinen totuus on täysin neutraali käsite, joka ei liity sen paremmin rikosvastuun toteuttamiseen kuin syyttömän tuomitsemiseenkaan. Tämä perustuu näkemykseen siitä, että totuuden saavuttaminen on käytännössä mahdotonta.⁶⁴ Jokela taas ei varsinaisesti ota kantaa siihen kuuluuko aineellisesti oikeaan ratkaisuun pyrkiminen osaksi syyttömyysolettamaa, mutta toteaa kuitenkin syyttömyysolettamasta johtuvan, että tuomionistuimen ei tule määrätä hankittavaksi sellaista selvitystä, jota syytteen toteen näyttäminen edellyttäisi. Tästä toteamasta ei käy yksiselitteisesti selväksi se, tarkoittaako Jokela tällä tuomioistuimelta puuttuvaa velvollisuutta selvitysten hankkimiseen vai kieltoa ryhtyä edellä mainitun kaltaiseen prosessinjohtoon. Tulkitsen kuitenkin Jokelan tarkoittavan jopa kieltoa, koska hän heti perään toteaa, että tuomioistuin saa kuitenkin hankkia näyttöä, joka todennäköisesti ei tue syytettä.⁶⁵ Tätä näkemystä puoltaa myös hallituksen esitys, jossa todetaan, että tuomioistuin ei saa hankkia rikosasiassa vastaajan vahingoksi koituvaa näyttöä.⁶⁶

Suomalaisessa rikosoikeudessa on lähiaikoina loitonnut rankaisuvallan ja aineellisen totuuden suunnasta lähemmäs yhteisöllistä ja asianosaiskeskeistä konfliktin ratkaisua.⁶⁷ Esimerkiksi syyteneuvottelut, sovittelu ja kirjallinen menettely ovat tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvaa rikosprosessia, jossa aineellisen totuuden tavoittelun vaatimusta on jossain määrin höllennetty.

Edellä esitetyn perusteella asetun sille kannalle, että aineellisesti oikeaan ratkaisuun pyrkiminen ei olisi sellaisenaan muotoiltuna syyttömyysolettaman osatekijä. Tuomioistuimen

---

⁶² Virolainen – Pölönen 2004, s. 285–286.

⁶³ Ervo 2014, s. 8.

⁶⁴ Ervo 2014, s. 9. Ervo näkee aineellisen totuuden tavoittelun idealistisesti vääryyden ja valheen vastakohtana, joka on ainoa oikea ja hyväksyttävä tavoite rikosprosessille.

⁶⁵ Jokela 2018, s. 435. Ks. myös KKO 1995:44, EIT:n oikeuskäytäntöön nojautuen KKO katsoi, ettei hovioikeuden olisi tullut palauttaa juttua tutkintaan syytettä tukevan selvityksen hankkimiseksi. Nykyisen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:n mukaan rikosasiassa tuomioistuin saa hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä.

⁶⁶ HE 46/2014 vp, s. 25.

⁶⁷ Ervo 2014, s. 15.

mahdollisuuksissa hankkia aineelliseen totuuteen tähtääviä lisäselvityksiä on kuitenkin otettu selvästi syytettyä suosiva näkökanta, mahdollistamalla selvityksen hankkiminen, jos se ei todennäköisesti tue syytettä ja kieltämällä puolestaan syytettä tukevan selvityksen hankkimisen. Kielto liittyy kuitenkin käsitykseni mukaan pitkälti syyttäjän todistustaakkaan, joten se olisi ikään kuin tämän osatekijän seurausta pikemmin kuin oma osatekijänsä.

Kohdan 6 osalta (syytetyllä on oikeus vaieta ja olla todistamatta itseään vastaan) Tolvanen on katsonut, että oikeudet ovat syyttömyysolettamasta erillisiä osana itsekriminointisuoja.⁶⁸ Myös Launiala on katsonut, ettei itsekriminointisuoja voida johtaa syyttömyysolettamasta koska se ei sisällä abstraktiotasoltaan yleisempiä elementtejä, joista itsekriminointisuoja voitaisiin johtaa.⁶⁹ Kyse ei kuitenkaan ole oikeuksien olemassaolosta, vaan käsitteellisestä määrittelystä. Virolainen on kirjoittanut näiden oikeuksien sisältyvän itsekriminointisuojaan, mutta ei ole tarkemmin perustellut sitä, miksi ne ovat osa tätä kahdeksankohtaista syyttömyysolettaman osatekijöiden luetteloa.⁷⁰ Myös Ridha on katsonut itsekriminointisujan olevan osa syyttömyysolettamaa.⁷¹ Ervo puolestaan on todennut myötävaikuttamattomuusperiaatteen olevan läheisessä yhteydessä syyttömyysolettamaan, vaikka onkin siitä irrallinen. Hän perustelee näkemystään muun muassa sillä, että silloin kun syyttömyysolettama voi jo alkaa horjumaan, saattaa myötävaikuttamattomuusperiaate olla vielä täysissä voimissaan. Vahvakaan epäily syyllisyydestä ei nimittäin aktivoi epäilylle velvollisuuksia edistää rikoksen selvittämistä.⁷²

Edellä esitetyn valossa katson perusteltuna kohdan 6 sulkemista syyttömyysolettaman osatekijöiden ulkopuolelle. Vuoden 2011 esitutkintalain 4 luvun 3 §:ään lisättiin uutena esitutkintaperiaatteena itsekriminointisuoja.⁷³ Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama ovat kuitenkin yhteydessä toisiinsa siten, että ne molemmat mainitaan usein osana puolustuksen suosimisen periaatetta *favor defensionis*.⁷⁴

Tolvasen mukaan epäillyn oikeus valmistella puolustusta, esittää vastanäyttöä ja oikeus saada tieto häneen kohdistuvista syytöksistä eivät myöskään kuulu syyttömyysolettamaan, vaikka

---

⁶⁸ Tolvanen 2012, s. 247.

⁶⁹ Launiala 2013, s. 36.

⁷⁰ Virolainen – Pölönen 2004, s. 299.

⁷¹ Ridha 2014, s. 25.

⁷² Ervo 2008, s. 361.

⁷³ Jokela 2018, s. 169.

⁷⁴ Ks. esim. Virolainen – Pölönen 2004, s. 299. Jokela 2018, s. 27. Frände et al. 2017, s. 210–212.

ovatkin syytetylle kuuluvia oikeuksia. Argumenttinsa tueksi hän on vedonnut siihen, ettei näitä oikeuksia ole yleensä luettu syyttömyysolettamaan ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa.⁷⁵ Olen samaa mieltä siitä, että puolustuksen valmistelua ja oikeutta saada tieto syytöksistä ei yleensä mainita syyttömyysolettaman yhteydessä. Vastanäytön esittämisen osalta olen kuitenkin Virolaisen kannalla, joka perustelee kantaansa EIT:n objektiivista rikosvastuuta käsittelevän oikeuskäytännön avulla. Täysin puhtaan objektiivisen rikosvastuun ei ole katsottu olevan hyväksyttävää. Vaikka rikosvastuun perustavat legaaliset presumptiot ovat sinänsä hyväksytyjä, edellyttää syyttömyysolettama mahdollisuutta vapautua rikosvastuusta vastanäytöllä.⁷⁶ Siten ainakin vastanäytön esittämisen tulisi kuulua mielestäni syyttömyysolettaman osatekijöihin.

Luettelon viimeisen kohdan, joka koskee ratkaisun tai päätöksen sisältöä, Tolvanen hyväksyy siltä osin, ettei tuomio tai ratkaisu saa sisältää syyllisyyteen vihjailevia lausumia. Syyttömyyden vahvistamisesta hän on kuitenkin eri mieltä. Tuomioistuimen rooli huomioon ottaen syytteen hylkäävässä tuomiossa todetaan vain se, että syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily.⁷⁷ ROL 11 luvun 4 §:n sanamuodon mukaan rikosasian tuomio on joko syylliseksi lukeva tai vapauttava. Myöskään hallituksen esityksessä ei mainita mitään syyttömyyden vahvistamisesta.

Toisaalta ratkaisussa (HO 27.6.2019 128376), EIS 6 (2) artiklaa on tapauksen *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* nojalla tulkittu siten, että syytteen tultua hylätyksi vastaaja on lain silmissä syytön ja häntä on kohdeltava sen mukaisesti.⁷⁸ Tämän perusteella tulkitsem, että prosessin päätteeksi voidaan vahvistaa syyttömyys, termin rikosoikeudellisessa mielessä. Vaikka asia tarkoittaisikin Tolvasen esittämällä tavalla vain sitä, että syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily, edellyttää vapauttava tuomio kuitenkin kohtelevaan kyseistä henkilöä syyttömänä eikä henkilönä, jonka syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily. Se ei kuitenkaan edellytä sitä, että ratkaisun perusteluissa pitäisi erikseen todeta vapauttavan tuomion saaneen vastaajan syyttömyys.

Mikäli syyttömyysolettaman osatekijöistä halutaan muodostaa kotimaiseen oikeuskirjallisuuteen pohjautuva listaus tulisi sen mielestäni sisältää seuraavat osatekijät:

---

⁷⁵ Tolvanen 2012, s. 247.

⁷⁶ Virolainen – Pölönen 2004, s. 289.

⁷⁷ Tolvanen 2012, s. 248.

⁷⁸ *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* (12.7.2013) kohdat 94 ja 103.

- (1) Tuomioistuimella ei saa olla ennakkokäsitystä epäillyn syyllisyydestä.
- (2) Epäiltyä ja syytettyä on kohdeltava rikosprosessissa syyttömänä.
- (3) Syyttäjällä on todistustaakka ajamassaan syytteessä.
- (4) Epäselvyydet näyttökysymyksissä tulisi tulkita epäillyn/syytetyn eduksi (*in dubio pro reo*).
- (5) Epäillyllä ja syytetyllä tulee olla oikeus vastanäytön esittämiseen.
- (6) Viranomaisten päätökset tai lausumat eivät saa sisältää ennenaikaisia syyllisyyteen viittaavia lausumia.

Tässä luvussa on käsitelty syyttömyysolettaman osatekijöitä pitkälti tuomioistuinkeskeisen oikeuskirjallisuuden näkökulmasta, eikä edellä esitettyä luetteloa voi siten pitää kaiken kattavana syyttömyysolettaman osatekijöiden luettelona. Se antaa kuitenkin suuntaviivat siitä, mitä syyttömyysolettaman osalta tulisi huomioida erityisesti tuomioistuimissa. Pysin tutkielman viimeisessä luvussa määrittämään vielä koko prosessin kattavan listauksen syyttömyysolettaman osatekijöistä.

2.5 Syyttömyysolettamadirektiivi

2.5.1 Direktiivin keskeinen sisältö

EU:n antaman direktiivin (EU) 2016/343 eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisessa menettelyssä, 3 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäiltyä tai syytettyä kohdellaan syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Tämä toteama on tuttu lukuisista lainsäädäntöpohjia käsittelevässä luvussa esitetyistä oikeuslähteistä, eikä sellaisenaan tuo sisällöllistä lisäarvoa suhteessa kotimaiseen sääntelyyn. Direktiivin ansioksi voidaan sen sijaan lukea monta muuta syyttömyysolettamaa ja sen soveltamisalaa selventävää artiklaa ja pyrkimys harmonisoida eurooppalaista syyttömyysolettaman käsitettä.

Direktiivin tarkoitus esitetään perusteluiden 9 kohdassa, jonka mukaan sen pyrkimys on lujittaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosoikeudellisissa menettelyissä vahvistamalla yhteiset vähimmäissäännöt. Perustelukappaleen 4 kohdassa direktiivin

tarpeellisuutta perustellaan ensinnäkin tuomioistuinten ja oikeusviranomaisten päätösten vastavuoroiseen tunnustamiseen liittyvillä näkökohdilla. Näkökulma on hyvinkin ymmärrettävä, kun otamme huomioon EU:n jäsenmaiden rikosoikeudellisten järjestelmien eroavaisuudet. Kohdassa 5 viitataan kokemuksen osoittaneen, etteivät yhteiset Euroopan ihmisoikeussopimus ja KP-yleissopimus vielä merkitse aukotonta luottamusta toisten jäsenmaiden rikosoikeudellisiin järjestelmiin.

Direktiivin 2 artiklan mukaan sitä sovelletaan luonnollisiin henkilöihin, jotka ovat epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Soveltamisalan määrittelyllä voisi kuvitella olevan merkitystä erityisesti ratkaistaessa kysymystä siitä, onko oikeushenkilö oikeutettu syyttömyysolettamaan. Valitettavasti tällä määrittelyllä sitä ei ole kuitenkaan pyritty ratkaisemaan. Perustelukappaleen 14 kohdan mukaan oikeuskäytännön kehityksen tasosta johtuen on ennen aikaista säätää oikeushenkilöiden syyttömyysolettamasta unionin tasolla. Implisiittinen viittaus siihen, että oikeushenkilöillä olisi jonkinasteinen oikeus syyttömyysolettamaan, löytyy perusteluiden 15. kohdasta. Sen mukaan oikeushenkilöiden syyttömyysolettama olisi taattava lainsäädännöllisten takeiden ja oikeuskäytännön avulla.

Ajallisesti direktiiviä sovelletaan menettelyn kaikissa eri vaiheissa, kunnes syyllisyyttä koskeva asia on lopullisesti ratkaistu. Perustelukappaleen 12 kohdassa täsmennetään syyttömyysolettaman aktivoitumisen ja lakkaamisen ajankohtia. Direktiivi aktivoituu, kun henkilöä epäillään rikoksesta. Aktivoituminen ei edellytä, että epäilylle on ilmoitettu epäilystä tai syytteestä. Perusteluista jää kuitenkin epäselväksi, tarkoitetaanko henkilöön kohdistuvalla rikosepäilyllä epäilyn faktista vai muodollista (esim. tutkinnan aloittaminen tai rikosilmoituksen kirjaaminen) alkamisen ajankohtaa.

Suoja lakkaa, kun kysymys siitä onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen on ratkaistu, ja päätöksestä on tullut lopullinen. Oikeudelliset toimet ja oikeussuojakeinot, kuten asian saattaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi, eivät kuulu direktiivin soveltamisalaan. Siten säädöksen tasolla jää epäselväksi, palautuuko syyttömyysolettama valitusluvan myötä, kuten kotimaan prosessissa poliisin antaman rikesakon ja syyttäjän vahvistaman sakon siirtyessä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Arvioin asian olevan juuri näin. Perustelukappaleen 12 kohdan mukaan direktiiviä on sovellettava rikosoikeudellisten menettelyjen kaikissa vaiheissa.

Direktiivi on soveltamisalaltaan rajattu koskemaan ainoastaan rikosoikeudellisia menettelyitä, sellaisena kun Euroopan unionin tuomioistuin niitä tulkitsee, rajoittamatta kuitenkaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintojen vaikutusta, kuten perusteluiden 11 kohdassa todetaan. EIT on käyttänyt niin sanottuja Engel-kriteereitä sen määrittämiseen, milloin artiklassa mainittu rikossyyte on käsillä. Näitä kriteereitä ovat i) menettelyn luokittelu kansallisessa lainsäädännössä, ii) menettelyn luonne, iii) seuraamuksen luonne ja ankaruus.⁷⁹

Soveltamisalan osalta voidaan todeta käytännön haasteita aiheuttaneen tulkintakysymykset direktiivin soveltumisesta tutkintavankeuteen. Villamarín López onkin kritisoinut direktiivin jääneen oikeuskäytännön valossa vaikutuksiltaan vähäiseksi juuri tutkintavankeuteen liittyvien kysymysten osalta.⁸⁰

Ratkaisuissa Milev 19.9.2018, C-310/18, RH C-8/19 katsottiin syyttömyysolettamadirektiivin 6 artiklan jäävän soveltamisalan ulkopuolelle tutkintavankeuteen liittyvien kysymysten osalta. Ratkaisussa DK C-653/19 tuomioistuin totesi todistustaakkaa koskevan 6 artiklan sijasta tutkintavankeutta koskevien kysymysten yhteydessä sovellettavan puhtaasti kansallista lainsäädäntöä. Edellä mainitut ratkaisut tuntuvat periaatteellisella tasolla hieman erikoiselta suhteessa direktiivin perustelukappaleen 12 kohtaan, jonka mukaan direktiiviä olisi sovellettava rikosoikeudellisten menettelyiden kaikissa vaiheissa.

2.5.2 Direktiivin implementointi Suomessa

Suomessa syyttömyysolettamadirektiivin täytäntöönpanoon on pääsääntöisesti suhtauduttu siten, että se ei edellytä toimenpiteitä kansallisen lainsäädännön tasolla. Oikeusministeriön mukaan suurin osa direktiivin täytäntöönpanoon liittyvistä lausunnonantajista katsoi, ettei täytäntöönpano edellytä toimenpiteitä, mutta muutamat lausunnonantajat katsoivat sen edellyttävän toimenpiteitä yksittäisten lainkohtien osalta ja yksi lausunnonantaja katsoi sen edellyttävän useitakin lainsäädäntömuutoksia.⁸¹

Esimerkiksi Suomen Asianajajaliiton lausunnossa pidetään ongelmallisena syyttömyysolettaman lainsäädännön tasolla täsmentymätöntä sisältöä sekä epäillyn tai syytetyn jälkikäteisten oikeussuojakeinojen puutetta. Lausunnossa todetaan, että korkeimman oikeuden

---

⁷⁹ Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976) kohta 82.

⁸⁰ Villamarín López 2021, s. 145–146.

⁸¹ Oikeusministeriön julkaisuja 37/2017, s. 9.

prejudikaateille on annettu oikeusministeriön muistiossa liian suuri painoarvo määriteltäessä voimassa olevaa kotimaista oikeustilaa, sillä ne eivät ole sitova oikeuslähde. Kun kyseessä on syyttömyysolettaman kaltainen perustavanlaatuisen ihmisoikeus, tulisi sen keskeinen sisältö löytyä nimenomaisesta lainsäädännöstä.⁸² Vaikka katsoisimme kuten enemmistö lausunnonantajista, että direktiivin implementointi ei edellyttäisi muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön, niin asetun Suomen Asianajajaliiton kannalle sen suhteen, että asiasta pitäisi ehdottomasti olla nimenomaiset säännökset muuallakin kuin vain esitutkintalaissa. Tätä samaa asiaa on peräänkuulutettu myös oikeuskirjallisuudessa.⁸³

Implementointiin liittyy osaltaan yleiset prosessioikeuden eurooppalaistumisen haasteet. Niemen mukaan esimerkiksi EU-tuomioistuimella on ollut vahva kansallisen prosessiautonomian periaate, jonka mukaan oikeusturvan järjestäminen kuuluu jäsenvaltioille. Tämä ei kuitenkaan ole aiemminkaan tarkoittanut sitä, etteikö unionin oikeudesta seuraisi jäsenvaltioiden sisäistä oikeudenkäyntimenettelyä koskevia vaatimuksia, vaikka haasteita onkin ollut.⁸⁴ Toisaalta syyttömyysolettaman vahvistaminen osana Euroopan ihmisoikeussopimusta ei varsinaisesti laajenna Euroopan tasoisten oikeuksien piiriä tai edellytä rajat ylittävää ulottuvuutta, kun sääntely sisällytetään suoraan kansalliseen oikeuteen.⁸⁵

Jälkimmäisessä mallissa näyttäisi kuitenkin olevan haasteena se, missä laajuudessa ja millä lainsäädännöllisillä instrumenteilla oikeudet tosiasiasiassa sisällytetään kansalliseen oikeuteen. Syyttömyysolettamadirektiivin osalta komissio on katsonut, että Suomi on saattanut direktiivin osaksi kansallista lainsäädäntöään vain osittain, ja havainnut puutteita erityisesti syyllisyyttä koskevien julkisten viittausten yhteydessä.⁸⁶ Komission mainitsemiin julkisiin viittauksiin ja Asianajajaliiton mainitsemiin puutteellisiin oikeussuojakeinoihin palaan tarkemmin vielä direktiivin toteutumista koskevassa luvussa työn loppupuolella.

---

⁸² Suomen Asianajajaliiton lausunto 09.03.2017 04/2017, s. 3.

⁸³ Launiala 2010, s. 14.

⁸⁴ Niemi 2014, s. 1059.

⁸⁵ Ibid. s. 1064.

⁸⁶ Euroopan komission helmikuun 2019 kooste rikkomuspäätöksistä.

(https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/INF_21_441, luettu 15.3.2022)

3 SYYTTÖMYYSOLETTAMA RIKOSPROSESSIN ERI VAIHEISSA

3.1 Esitutkinta ja sitä edeltävä aika

Esitutinnan osalta syyttömyysolettamaa voidaan lähestyä ETL 4 luvun 2 §:n ja EIS 6 (2) artiklan avulla. ETL mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Vaikka EIS 6 (2) artiklassa puhutaan rikossyytteestä, niin käsitteen on katsottu suojaavan epäiltyä myös esitutinnan aikana. Käsitteen tulkinnan lähtökohtana on kansallinen rikossyytteen käsite, mutta sen on katsottu kattavan myös laaja-alaisesti muita menettelyjä, jotka johtavat tosiasialliseen rangaistusseuraamukseen.⁸⁷ Säädöspohjan päällekkäisyydestä johtuen tulisi näitä kahta säädöstä arvioida rinnakkain siten, että vahvemman suojan tason omaava säädös tulisi sovellettavaksi.

Esitutinnan ja sitä edeltävien menettelyiden yhteydessä tulee ensinnäkin ratkaistavaksi kysymys siitä, milloin syyttömyysolettama alkaa. Esitutkintalain systematiikassa on selvää, että syyttömyysolettama aktivoituu, kun henkilöä epäillään rikoksesta.⁸⁸

Esitutkintakynnys ja rikosepäily on kytketty siihen, että on *syytä epäillä* henkilön syyllistyneen asiassa rikokseen. Syytä epäillä kynnyksen ylittämistä on määritelty vanhan esitutkintalain hallituksen esityksessä siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen päätyy tällaiseen tulokseen. Tätä kynnystä ei voida asettaa kovin korkealle ja syytä epäillä kynnystä voidaankin pitää alle 50 prosentin todennäköisyyden asteena.⁸⁹ Tolvanen ja Kukkonen ovat katsoneet, että esitutkinta on toimitettava, kun rikoksen mahdollisuutta ei voida sulkea pois.⁹⁰ Uuden esitutkintalain hallituksen esityksessä todetaan, että pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei ylitä esitutkintakynnystä, vaan päätökselle esitutkinnan aloittamisesta on voitava esittää konkreettiset perustelut.⁹¹

Syyttömyysolettaman kannalta epäillyn asema esitutkinnassa voi olla tarpeellinen siitä syystä, että jos henkilöä kuullaan ”kuultavana” eikä epäiltynä, voi hän joutua hankaluuksiin RL 15:2 §:ssä rangaistavaksi säädetyn perättömän lausuman viranomaismenettelyssä takia. Epäillyn asemassa kyseiseen rikokseen ei voi syyllistyä. Helminen et al. ovatkin tämän johdosta

---

⁸⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 494.

⁸⁸ Launiala 2010, s. 13.

⁸⁹ HE 14/1985 vp, s. 16.

⁹⁰ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 53.

⁹¹ HE 222/2010 vp, s. 177.

tođenjeet, ettei prosessuaalisen aseman ilmoittamista saa kiertää alustavissa puhutteluissa, jos on jo perusteita pitää henkilöä epäiltynä.⁹² Näin on todettu myös apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa 3119/4/05, jossa henkilön kuulemista kuultavan asemessa pidettiin lainvastaisena, kun poliisi oli jo aiemmin hakenut lupaa tämän henkilön puheluiden kuuntelemiseen henkilön ollessa epäiltynä kyseisestä rikoksesta.⁹³

Oma ongelmansa liittyy toimenpiteisiin, jotka on tehty ennen esitutinnan aloittamisesta päättämistä. Hallituksen esityksen mukaan ennen esitutinnan alkamista voidaan suorittaa epäiltyyn rikolliseen toimintaan liittyvää tarkkailua ja muita selvityksiä.⁹⁴ Vanhan esitutkintalain 7.2 §:n sanamuodonmukainen tulkinta olisi Launialan mukaan johtanut siihen, että syyttömysolettaman aktivoituminen olisi sidottu nimenomaan vasta esitutinnan aloittamiseen.⁹⁵ Esitutkintalain uudistuksen yhteydessä 3 luvun 3 §:n 2 momenttiin lisättiin säädös, jonka mukaan ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäiltyyn asemaan. Momentissa on myös maininta siitä, että kyseessä olevan lain säädöksiä sovelletaan soveltuvin osin esitutkintaa edeltäviin selvityksiin.

Hallituksen esityksessä on vielä erikseen täsmennetty, että esitutkintaa edeltävien selvitysten yhteydessä olisi tärkeää ottaa huomioon 4 luvun esitutkintaperiaatteet, joihin syyttömysolettamakin kuuluu.⁹⁶ Syyttömysolettaman aktivoitumiseen liittyvät näkökohdat ovat siten selkeytyneet puhtaasti kotimaisen lainsäädännön tasolla esitutkintalain uudistuksen yhteydessä. Launiala on kuitenkin Nowakin tavoin katsonut jo EIS 6 (2) artiklasta johtuvan, että syyttömysolettama soveltuu tilanteisiin, joissa rikosepäily vaikuttaa tosiasiallisesti henkilön asemaan, vaikka virallinen epäily henkilön syyllistymisestä vielä puuttuisikin.⁹⁷ Siten päivityksen konkreettinen vaikutus on pääosin ollut vallitsevan oikeustilan selkeyttäminen sekä se, että jatkossa on helpompi viitata suoraan ETL:iin näissä tilanteissa.

EIS osalta suojan alkaminen voidaan kytkeä siihen, onko käsillä 6 (2) artiklan mukainen rikossyyte. EIT:n oikeuskäytännössä rikossyytteen käsite on määritelty Engel-kriteereiden avulla, jolloin määrittelyn on ratkaissut i) menettelyn luokittelu kansallisessa lainsäädännössä,

---

⁹² Helminen et al. 2014, s. 105.

⁹³ AOA ratkaisu Dnro 3119/4/05, 15.12.2006, s. 9–10.

⁹⁴ HE 222/2010 vp, s. 177.

⁹⁵ Launiala 2010, s. 14.

⁹⁶ HE 222/2010 vp, s. 179.

⁹⁷ Launiala 2010, s. 14, ks. myös Nowak 2003, s. 143 ja Zollman v. Yhdistynyt kuningaskunta (27.11.2003).

ii) menettelyn luonne iii) seuraamuksen luonne ja ankaruus.⁹⁸ Virolaisen ja Pölösen mukaan ensimmäinen kriteereistä on suuntaa antava, siinä missä toisen tai kolmannen kriteerin täytyminen riittää yleensä aktivoimaan 6 artiklan suojan.⁹⁹ Kriteereiden merkitys on korostunut erityisesti rajanvedossa rikosprosessin ja hallinnollisen menettelyn välillä. Kuten edellä esitetystä käy ilmi, on kotimaisen prosessiluokittelun merkitys toissijainen, kun arvioidaan EIS 6 (2) artiklan soveltumista. Prosessiluokittelua koskeva tarkempi rajanveto jää kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska ongelma ei koske niinkään 6 (2) artiklan soveltumista rikosprosessiin vaan pikemmin sen laajentumista varsinaisen rikosprosessin ulkopuolelle.

Söderholm on kirjoittanut pro gradu -tutkielman syyttömyysolettaman suhteesta predictive policing algoritmeihin. Aiheen käsittely liittyy nimenomaan esitutkintaa edeltävään aikaan, sillä tämän tyyppisillä algoritmeilla on tarkoitus ennustaa potentiaalisia rikosentekijöitä. Kysymys on luonteeltaan puhtaasti teoreettinen, sillä Suomessa ei ole tällä hetkellä käytössä tämän tyyppisiä algoritmeja, mutta aiheen käsittelystä voi kuitenkin hakea johtoa syyttömyysolettaman soveltumiseen ennen esitutkinnan alkua.

Söderholmin tutkielman johtopäätökset ovat olleet kiteytetysti seuraavat. Hänen mukaansa potentiaalista rikosentekijää ei voida pitää rikoksesta epäiltynä esitutkintalain systematiikassa. Tämä johtuu siitä, että rikoksen tekijän pitäminen rikoksesta epäiltynä edellyttäisi käynnissä olevaa esitutkintaa. Esitutkintaa ei siten voida aloittaa henkilölähtöisesti, vaan lähtökohtana täytyy olla rikolliseksi epäilty teko.¹⁰⁰ Syyttömyysolettama ei Söderholmin mukaan siis soveltuisi ennen kuin poliisin tiedossa on rikokseksi epäilty teko.¹⁰¹ Jos esitutkintaa edeltävät selvitykset liittyvät rikolliseksi epäiltyyn tekoon ja kohdistuvat johonkin henkilöön, on hänellä siinä tapauksessa mielestäni ETL 3:3.2 §:n perustella oikeus syyttömyysolettamaan – tapahtuivat selvitykset sitten algoritmilla tai muilla keinoin.

Launialan mukaan syyttömyysolettaman tulisi soveltua tilanteessa, jossa henkilö voidaan faktisesti rinnastaa epäillyn asemaan ja on mahdollista, että hänestä myöhemmin tulee epäilty.¹⁰² Vaikka henkilölähtöinen rikosepäily ei soveltuisikaan ETL systematiikkaan, saattaisi

---

⁹⁸ Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976) kohta 82.

⁹⁹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 291

¹⁰⁰ Söderholm 2020, s. 70.

¹⁰¹ Söderholm 2020, s. 72.

¹⁰² Launiala 2010, s 13–14.

näissäkin tilanteissa soveltua EIS 6 (2) artikla, etenkin jos henkilöstä tulee myöhemmin epäilty. Campbell on todennut EIS:n soveltamisalan osalta, että syyttömyysolettaman tulisi soveltua kaikkiin, joiden syyllisyys ratkaistaan viranomaisten toimesta. Hän on todennut esimerkinomaisessa listauksessaan, että periaatteen tulisi soveltua jo silloin, jos henkilö joutuu viranomaisten ”tarkkailulistalle”.¹⁰³ Edellä mainittujen tutkintakeinojen tiedot saattaisivat mielestäni rinnastua tällaiseen tarkkailulistaan, joka johtaisi syyttömyysolettaman aktivoitumiseen ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta.

Aktivoiduttuaan periaate vaikuttaa muun muassa siten, että esitutkinnan aikana ei puhuta rikoksenteijästä, vaan epäilystä. Ei ole nimittäin esitutkintaviranomaisen tehtävä lausua asiaa koskevaa paheksumarvostelua rikoksesta epäilylle, vaan se kuuluu tuomioistuimen tehtäviin. Esitutkintaviranomaisten on päin vastoin pyrittävä suojelemaan epäiltyjä leimautumiselta ja mahdolliselta kostonhimolta.¹⁰⁴

Kotimaisen oikeuskäytännön esimerkkinä asiasta on Itä-Suomen hovioikeuden tuomio, jossa käräjäoikeuden ratkaisua ei muutettu. Käräjäoikeuden mukaan vanhemman konstaapelin virassa toiminut A oli loukannut muun muassa ETL:ssa ja EIS:ssa vahvistettua syyttömyysolettamaa ryhdyttyään vapaa-aikana virkatehtävään varkaudesta epäiltyjen kiinniottamiseksi, ja nimittäessään kiinniottamiaan henkilöitä rosvoiksi.¹⁰⁵ Ratkaisu korostaa syyttömyysolettaman vaikutuksia käytännön tasolla, ja poliisin velvoitteita virkatehtävässä käyttäytymiselle. Mielenkiintoinen havainto on myös se, että tapauksessa syyttömyysolettaman soveltamisalaa on tulkittu hyvin laajasti. Ensimmäkin poliisin ennen virallisen esitutkinnan alkamista tekemät lausunnot katsottiin syyttömyysolettamaa loukkaaviksi. Lisäksi henkilöiden nimittäminen roistoiksi ei viittaa yksiselitteisesti mihinkään tiettyyn rikoslain tunnusmerkistöön, vaikka antaakin epäilemättä vaikutuksen poliisin ennakoasenteesta johonkin rikolliseen tekoon syyllistymisen osalta.

Esitutkintaan liittyvänä erityiskysymyksenä on myös se, miten aiempia rikosepäilyitä ja niistä säilytettyjä tietoja käsitellään. EIT on ottanut tähän kantaa ratkaisussa *M. K. v. Ranska*, jossa oli kysymys kirjanäpistyksestä epäiltynä olleelta otetuista sormenjäljistä, jotka valittaja oli vaatinut poistamaan rekisteristä. EIT:n mukaan tapauksessa oli erityisen huolestuttavaa se, että valittajan kaltaisia henkilöitä, joiden ei ollut todettu syyllistyneen rikokseen ja joilla oli oikeus

---

¹⁰³ Campbell 2013, s. 693.

¹⁰⁴ Fredman et al. 2020, s. 88.

¹⁰⁵ Itä-Suomen HO 08.12.2005 1428.

syyttömyysolettamaan, kohdeltiin henkilötietojen rekisteröinnin kohdalta samalla tavoin kuin rikoksista tuomittuja, vaikka säilyttämisellä ei olisi saanut antaa vaikutelmaa siitä, ettei tietojen kohteena olevaa henkilöä voitaisi pitää syyttömänä. Kun sormenjälkirekisteriä ei ollut selkeästi rajattu rikostutkintaan, vaan se saattoi kattaa myös vähäiset rikkomukset, eikä sen osalta tehty eroa siitä, oliko henkilö tuomittu tai edes syytteessä, katsottiin Ranskan ylittäneen harkintamarginaalinsa julkisten ja yksityisten intressien välillä. Tapauksessa oli merkityksellistä myös tietojen poistamiseen liittyvien oikeussuojakeinojen puute.¹⁰⁶ Syyttömyysolettaman voidaan siten katsoa asettavan rajoituksia myös epäiltyjä koskevien tietojen käsittelylle.

Kiteytetysti voidaan todeta, että esitutkinnan aikana on erityisen tärkeää huomioida syyttömyysolettama kaikessa toiminnassa. Edellä esitetyn perusteella se vaikuttaa jopa tietojenkäsittelyssä ja poliisin vapaa-ajalla tekemien pidätysten yhteydessä. Vaikutukset koskevat sekä suullisia että kirjallisia lausumia ja päätöksiä niin, ettei niistä saa tulla käsitystä syyllisyyteen viittaavasta ennakkoasenteesta. Lisäksi syyttömyysolettama tulee huomioida varsinaisten tutkintatoimenpiteiden suorittamisessa. Periaatteellisella tasolla keskeiseksi muodostuvat Launialan mukaan syyttömyysolettamasta johdettava objektiivisuusperiaate, joka asettaa poliisille velvollisuuden tutkia myös epäilyä vastaan puhuvia seikkoja. Tähän liittyen keskeinen vaikutus on myös epäillyn oikeudella vastaanäytön esittämiseen. Lisäksi hienotunteisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate tulisi ottaa huomioon.¹⁰⁷ Esitutkinnan kannalta kriittisiä näkökohtia löytyy myös pakkokeinojen yhteydestä, joten käsittelen niitä seuraavaksi omassa luvussa.

3.2 *Pakkokeinot*

Erityisesti pakkokeinojen yhteydessä muodostuu usein sisäsyntyinen kollisio rikosprosessin oikeudenmukaisen menettelyn ja rikosvastuun selvittämisentressin kanssa. Virolaisen ja Pölösen mukaan oikeusturvaintressin voidaan vakiintuneesti katsoa edellyttävän etusijaa suhteessa selvittämisentressiin.¹⁰⁸ Etusijan toteutuminen edellyttää kuitenkin lainsäädännöllisiä käytännön edellytyksiä toteutuakseen johdonmukaisesti. ETL 4 luvun periaatteet ovat esimerkki näistä käytännön edellytyksistä. Siitä huolimatta, että ETL 4 luvun periaatteita ei ole

---

¹⁰⁶ M. K. v. Ranska (18.4.2013) kohdat 36 ja 41–42.

¹⁰⁷ Launiala 2010, s. 9–10.

¹⁰⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 289.

pidetty tarpeellisena tai perusteltuna sijoittaa uudelleen pakkokeinolain yhteyteen, on periaatteet kuitenkin otettava huomioon myös pakkokeinojen käytössä.¹⁰⁹ Seuraavaksi pyrin selventämään sitä, miten näihin periaatteisiin kuuluva syyttömyysolettama esiintyy pakkokeinojen yhteydessä.

Pakkokeinojen yhteydessä syyttömyysolettaman johdonmukainen noudattaminen edellyttää ensinnäkin sitä, että esitutkintaviranomainen, syyttäjä tai tuomioistuin huomioivat sen, ettei pakkokeinopäätöksessä voi todeta tekijän syyllisyydestä enempää kuin pakkokeinon käyttäminen edellyttää. Sama koskee myös pakkokeinolain mukaista vangitsemista, jonka yhteydessä kuuluu perustella ainoastaan todennäköisten syiden olemassaoloa ja pidättäytyä arvioimasta tuomitsemiskynnyksen ylittymistä.¹¹⁰ Pakkokeinojen käyttäminen edellyttää myös sitä, että esitutkintaviranomaisella on riittävästi näyttöä sen lailliseen hyödyntämiseen.

Syyttömyysolettaman yhteydessä puhutaan usein vain syyttäjän todistustaakasta, vaikka erityisesti pakkokeinojen yhteydessä sama periaate vaikuttaa poliisinkin osalta. Käytännössä tämä näkyy siten, että esitutkintaviranomaisen on tutkintatoimenpiteiden yhteydessä varmistuttava siitä, että toimenpide ylittää näytöllisesti laissa vaaditun todennäköisyyden asteen. Vaatimus koskee sekä poliisin itsenäisesti suorittamia toimenpiteitä että toimenpiteitä, jotka edellyttävät tuomioistuimen päätöstä. Jälkimmäisessä tapauksessa on esitutkintaviranomaisen vastuulla esittää tuomioistuimelle sen päätöksenteossa tarvitsema selvitys. Tässä yhteydessä on hyvä huomioida se, että *in dubio pro reo* -sääntö, jonka mukaan epäselvyydet näyttökysymyksissä luetaan syytetyn eduksi, koskee tuomitsemiskynnyksen lisäksi myös esitutkinnan aikaista pakkokeinoista päättämistä, esimerkiksi todennäköisten syiden vaatimuksen ylittymistä.¹¹¹

EIT on käsitellyt syyttömyysolettamaa ja pakkokeinoasoihin liittyviä näyttövaatimuksia tapauksessa *Geerings v. Alankomaat*, jossa oli kysymys syyttömyysolettaman vastaisesta konfiskaatiosta, kun anastusrikoksista tuomittu henkilö määrättiin menettämään valtiolle hyöty myös niistä rikoksista, joista hänelle esitetyt syytteet oli hylätty. EIT:n mukaan 6 (2) artiklan mukainen syyttömyysolettama ei rajoittunut vireillä olleisiin rikosjuttuihin, vaan koski myös tuomioistuimen päätöksiä syytteen hylkäämisen jälkeen esimerkiksi silloin, kun kysymys oli

---

¹⁰⁹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 194. ja HE 222/2010 vp s. 72.

¹¹⁰ Launiala 2010, 20–21. Ks myös. Matijašević v. Serbia (19.9.2006), jossa pakkokeinopäätöksessä ollut viittaus syyllisyyteen katsottiin syyttömyysolettaman vastaiseksi.

¹¹¹ Launiala 2010, s. 9.

syytetyn velvollisuudesta maksaa tuomioistuimen tai syyttäjän kulut tai hänen omien kulujensa korvaamisesta taikka tutkintavankeudesta johtuvasta vahingonkorvauksesta.

Tapauksessa oli käytetty käännettyä todistustaakkaa menettämisseuraamuksen tuomitsemiseksi. Käännettyä todistustaakkaa on lupa käyttää, kun on näytetty toteen, että henkilöllä on ollut hallussaan alkuperältään selvittämättä jäänyttä varallisuutta, joka on syytä olettaa hankituksi rikollisella toiminnalla. Vastaajalla tulee olla mahdollisuus esittää näyttöä omaisuuden laillisesta hankintatavasta, eikä vastaajan näytöltä voida edellyttää niin sanottua täyttä näyttöä, vaan näytön horjuttamisen tulisi riittää.¹¹² Ervo on kommentoinut tapauksessa olleen keskeistä se, että tuomioistuin oli hyväksynyt osittain spekulatiivisen laskelman, jonka johdosta näyttökynnys rikollisella menettelyllä hankitusta omaisuudesta ei täyttänyt. Omaisuus ei myöskään ollut asianosaisen hallussa, joten ratkaisu oli perustunut syyllisyysolettamaan.¹¹³

Vaikka tapauksessa loukattiinkin syyttömyysolettamaa, käy siitä ilmi, että syyttömyysolettama ei estä näyttötaakan kääntämistä, kun on näytetty toteen, että henkilöllä on ollut hallussaan alkuperältään selvittämättä jäänyttä varallisuutta, joka on syytä olettaa hankituksi rikollisella toiminnalla, eikä vastaaja onnistu esittämään tyydyttävää selvitystä varojen alkuperästä.¹¹⁴ Kyse ei tässä tilanteessa ole syyttömyysolettaman ”murtamisesta” vaan riittävästä näytön tasosta.

Pakkokeinojen osalta syyttömyysolettama vaikuttaa myös tutkintavangin kohteluun. Tapauksessa KKO 2020:16 on todettu EIS 6 artiklaan perustuvan syyttömyysolettaman yhtenä tarkoituksena olevan sen varmistaminen, ettei tutkintavankeusajasta muodostu etukäteistä rangaistuksen suorittamista. Syyttömyysolettamasta seuraa myös, että vapaudenmenetyksen tulisi olla viimesijainen keino esitutinnan ja oikeudenkäynnin turvaamisessa.

Pakkokeinojen yhteydessä on yleisesti ottaen keskeistä päätösten syyttömyysolettaman mukainen perusteleminen ja toimenpiteistä tiedottaminen. Jokela onkin huomauttanut, että vaikka pakkokeinoasioiden yhteydessä ei ratkaista kysymystä epäillyn syyllisyydestä, vaan kyse on paikkokeinon edellytysten olemassaolosta, on tässä yhteydessä vaara epäillyn leimautumisesta syylliseksi kielteisen julkisuuden yhteydessä.¹¹⁵ Olen asiasta samaa mieltä,

---

¹¹² Geerings v. Alankomaat (1.3.2007) kohdat 42, 46–47.

¹¹³ Ervo 2008, s. 357.

¹¹⁴ Van Offeren v. Hollanti (5.6.2005).

¹¹⁵ Jokela 2018, s. 254.

sillä yleisölle voi helposti muodostua käsitys syyllisyydestä, jos pakkokeinoasiassa tiedotetaan tuomioistuimen päätöksestä, ilman mainintaa siitä, että syyllisyyskysymys ratkaistaan vasta prosessin myöhemmässä vaiheessa. Myös edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:16 on todettu, että etenkin pitkäkestoiseen tutkintavankeuteen liittyy haittavaikutuksia, kuten esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan menettäminen, asunnon menettäminen sekä perhesuhteiden ja muiden sosiaalisten suhteiden ylläpidon vaikeutuminen.

3.3 *Syyteharkinta, syytteen nostaminen ja syyteneuvottelut*

Syyteharkinnan osalta keskeisin syyttömyysolettaman osatekijä lienee syyttäjän todistustaakka, jonka pohjalta syyttäjä arvioi näytön riittävyttä syytteen nostamiseksi. Syytteen nostamisen sijaan syyttäjä voi myös jättää syytteen nostamatta. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL), 1:7 ja 1:8 §:ssä säädetään niin kutsutusta harkinnanvaraisesta syyttämättäjättämisestä, jolloin syyttämättäjättäminen ei perustu siihen, etteikö asiassa olisi ollut riittävää näyttöä syytteen nostamiseksi. Tässä tapauksessa henkilöön kohdistunut rikosepäily ei päädy tuomioistuimen käsiteltäväksi ja henkilön syyllisyyttä tai vapauttavaa tuomiota ei vahvisteta. ROL 1:9a §:ssä on kuitenkin säädetty syyttämättä jätetyn mahdollisuudesta vaatia asian saattamista tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tolvasen mukaan syyttämättä jätetyt käyttävät tätä mahdollisuutta äärimmäisen harvoin. Tämä siitakin huolimatta, että harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä on pidetty suomalaisessa keskustelussa rikoksen seuraamuksena. Aiemmin harkinnanvaraisessa syyttämättäjättämisessä onkin katsottu, että syyttämättä jätetty on syyllistynyt rikokseen.¹¹⁶ Tutkielman kirjoittamisen hetkellä tällainen näkemys olisi kuitenkin selvästi syyttömyysolettaman vastainen. Tämä ilmenee myös vuonna 2014 uudistettuja ROL 1:7, 1:8 ja 1:9a §:ä koskevasta hallituksen esityksestä, jonka mukaan vanhan terminologian mukaista seuraamusluonteista (nykyisin harkinnanvaraista) syyttämättä jättämistä koskevat säännökset uudistettiin siten, että syyttäjä ei enää katso syyttämättä jätetyn syyllistyneen rikokseen, vaan toteaa syytteen nostamisen edellytysten täyttyvän, vaikka laissa säädetyllä perusteella luovutaankin toimenpiteistä. Aiempi syyksi lukeva päätös on katsottu syyttömyysolettaman kannalta ongelmalliseksi sekä PL 21 §:n että EIS 6 artiklan sääntelyn osalta.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Tolvanen 2012, s. 249.

¹¹⁷ HE 58/2013 vp, s. 1, 12.

Syytteen nostamisen jälkeisen oikeudenkäyntiin valmistautumisen osalta Fredman on esittänyt huolensa asianosaisjulkisuudesta tilanteissa, joissa esitutkintapöytäkirjat kootaan henkilöittäin ja vain syyttäjä pystyy muodostamaan tällöin asiasta kokonaiskuvan.¹¹⁸ EIT:n mukaan lähtökohtana tulisi kuitenkin pitää syytettyä koskevan näytön paljastamista hyvissä ajoin ennen asian lopullista käsittelyä. Ratkaisussa *V. v. Suomi* käsiteltiin syyttömyysolettaman soveltamisalaa kontradiktorisen periaatteen ja osapuolten tasa-arvon yhteydessä.

Tapauksessa huumausainerikoksesta syytetty ei ollut saanut poliisilta riittävän ajoissa tarpeellisia tietoja tukeakseen väitettään, jonka mukaan hän oli tehnyt rikoksen poliisin yllyttämänä. EIT linjasi, että syyttäjäviranomaisilla on lähtökohtaisesti velvollisuus paljastaa syytetylle kaiken hallussaan olevan näytön, oli se sitten syytetylle vastaista tai myönteistä. Kontradiktorinen periaate ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan kilpailevat intressit, kuten 1) kansallinen turvallisuus tai 2) tarve suojata todistajia kostolta tai 3) tarve pitää salassa poliisin rikostutkintamenetelmät, voivat johtaa syytetyn oikeuksiin puuttumiseen silloin, kun se on ehdottoman välttämätöntä ja syytetylle aiheutuvat vaikeudet kompensoidaan riittäväällä menettelyllä.¹¹⁹

Myöhemmässä ratkaisussa *Kennedy v. Yhdistynyt kuningaskunta* EIT on vielä laventanut listaustaan siten, että kilpailevia intressejä ei ole lueteltu tässä yhteydessä tyhjentävästi, vaan rajoitusperusteena oleva tärkeä julkinen etu on listattu esimerkinomaiseen luetteloon. Menettelyn osalta on katsottu, että puolustuksella täytyy olla oikeus osallistua menettelyyn, jossa ratkaistaan puolustuksen oikeus tutustua johonkin kiistanalaiseen aineistoon.¹²⁰ Tapausten perusteella syyttäjällä on siis lähtökohtainen velvollisuus paljastaa syytetylle hallussaan oleva näyttö. Poikkeustilanteiden osalta oikeus puolustukseen on kiinteä osa syyttömyysolettamaa, joten osallistuminen kiistanalaiseen menettelyyn on tässä yhteydessä vähimmäisvaatimus syyttömyysolettaman toteutumiseksi.

Syyteneuvottelu on suhteellisen uusi prosessi suomalaisessa rikosoikeudessa. Sen käyttöönottoa on perusteltu erityisesti viranomaiskustannusten säästöillä. Hyötynä on myös pidetty sitä, että syyttäjällä on mahdollisuus saada ainakin jokin syyte läpi, jolloin syytetty hyötyy tästä lievemmän rangaistuksen muodossa. Menettely on kuitenkin riskialtis erityisesti

---

¹¹⁸ Fredman 2002, s. 309.

¹¹⁹ *V. v. Suomi* (24.4.2007).

¹²⁰ *Kennedy v. Yhdistynyt kuningaskunta* (18.5.2010).

rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta. Menettely voi nimittäin aiheuttaa vääriä tunnustuksia, jolloin rikosprosessissa etäännyttään aineellisesta totuudesta.¹²¹

Myös prosessin lähtökohta on syyttömyysolettaman kannalta hieman erikoinen, jonka johdosta Tolvanen onkin esittänyt kysymyksen siitä, että eikö syyttömyysolettamaa tehdä tyhjäksi menettelyssä, jossa syyllisyytensä loppuun saakka kiistänyt tuomitaan normaalissa prosessissa ankarampaan rangaistukseen kun syyllisyytensä tunnustanut tekijä.¹²² Kysymys on toki esitetty hieman kärjistetyssä muodossa, mutta seuraavaksi esitettävien argumenttien valossa tulee syyteneuvottelujen hyödyntämiselle asettaa tiettyjä rajoituksia syyttömyysolettaman suojaamiseksi.

Syyttömyysolettaman kannalta on perusteltua edellyttää syytekynnyksen täyttymistä ennen neuvotteluiden aloittamista. Linnan mukaan syytekynnyksen täyttymisen edellytystä voidaan perustella sillä, ettei syyttäjä voi kaupitella lievempää rangaistusta tilanteissa, joissa vaatimuksen perusta ei täytä todennäköisten syiden vaatimusta. Niiden puuttuessa tulisi ratkaisuna olla päätös syyttämättäjättämisestä. Syyteneuvottelu ei ole siten tapa hankkia näyttöä. Myös hallituksen esityksessä todetaan syyteneuvottelun aloittamisen edellyttävän sitä, että syyttäjä voisi nostaa syytteen esitutkinnassa siihen asti kertyneen näytön perusteella. Linnan mukaan syyttömyysolettaman näkökulmasta epäillyn tunnustus voidaan lukea osaksi todennäköisten syiden arviointia ainoastaan siinä tapauksessa, että tunnustus on annettu ilman syyttäjän viittausta rikosvastuun huojuun.¹²³

Tapani ja Tolvanen puolestaan toteavat käytännön näkökohtiin vedoten normaalin rikostutkinnan ja syyteneuvottelun rajan olevan liukuva. He pitävät myös makuasiana sitä, mahdollistaako tunnustaminen syyteneuvottelun vai tarjotaanko epäillylle tilaisuus tunnustamisoikeudenkäyntiin ja siihen liittyviin rajoituksiin syyteneuvottelussa.¹²⁴ En epäile Tapanin ja Tolvasen näkökannan käytännön perusteltavuutta, mutta pitäisin teoreettisen lähtökohdan osalta kiinni Linnan määrittelystä. Syyttömyysolettaman kannalta kyse ei ole mielestäni makuasiasta, vaan prosessi olisi järjestettävä siten, että menettelyn aloittamisen yhteydessä arvioidaan olemassa olevan näytön taso ja tässä arvioinnissa huomioidaan

---

¹²¹ Tapani – Tolvanen 2015, s. 229.

¹²² Tolvanen 2003, s. 1021.

¹²³ Linna 2015, s. 432. ja HE 58/2013 vp, s. 22.

¹²⁴ Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

ainoastaan sellainen tunnustus, joka on saatu oma-aloitteisesti ilman syyttäjän viittausta rikosvastuun huojennukseen.

3.4 *Sovittelu*

Vaikka sovittelu ei ole osa varsinaista rikosprosessia, olen päättänyt käsitellä myös tämän osaluheen, sillä saavutetulla sovinnolla voi olla merkitystä esimerkiksi siten, että asianomistajarikoksessa voidaan peruuttaa rangaistusvaatimus tai syyttäjä voi tehdä sovinnon perusteella syyttämättäjäyttämispäätöksen.¹²⁵ Lain rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) 1 §:n mukaan rikosasian sovittelulla tarkoitetaan rikoksesta epäillyn ja rikoksen uhrin mahdollisuutta sopia toimenpiteistä tilanteen hyvittämiseksi. 2 §:n mukaan sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen.

Arvioitaessa syyttömysolettaman suhdetta sovitteluun on ensimmäiseksi ratkaistava, soveltuuko periaate tähän menettelyyn, joka poikkeaa monelta osin normaalista rikosprosessista. Varsinaisen rikosprosessin ulkopuolella EIS 6 artiklan soveltuminen ratkeaa Engel-kriteereiden avulla, joista tässä yhteydessä keskeiset ovat menettelyn luonne ja seuraamuksen luonne ja ankaruus.¹²⁶ Menettelyn luonne rikosprosessin ulkopuolisena, ja menettelyssä sovittavien seuraamusten ankaruuden määrittäminen osapuolten sopimuksella johtaa mielestäni väistämättä siihen, ettei syyttömysolettama sovellu tähän menettelyyn. Tämän lisäksi menettely ei ole luonteeltaan rangaistus.

Laitinen on sovittelumenettelyä koskevassa pro gradu -tutkielmassaan katsonut, että syyttömysolettaman soveltaminen sovittelumenettelyssä tekisi koko menettelystä mahdottoman toteuttaa. Hänen mukaansa sovittelu ei voi toimia niin, että vasta sovittelumenettelyssä neuvoteltaisiin tekijän syyllisyydestä käsiteltävänä olevaan rikokseen, joten sovittelu edellyttää teon tunnustamista, vaikkakaan tätä ei pidä sekoittaa tunnustamiseen rikosprosessin tarkoittamalla tavalla.¹²⁷ Olen samaa mieltä siitä, ettei syyttömysolettama sovi tähän menettelyyn, mutta en täysin allekirjoita käsitystä teon tunnustamisesta menettelyyn osallistumisen edellytyksenä. Koska menettelyssä ei pyritä ratkaisemaan syyllisyyteen liittyviä

---

¹²⁵ ROL 1:8.1 §.

¹²⁶ Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976) kohta 82.

¹²⁷ Laitinen 2014, s. 70.

kysymyksiä, vaan sopimaan tilanteen hyvittämisestä, ei tunnustamisnäkökohdalla tulisi olla tämän kaltaista merkitystä.¹²⁸

Lisäksi menettelyyn osallistuminen voi olla myös sellaisen epäillyn intressissä, joka ei ole todellisuudessa tehnyt käsiteltävää rikosta. Rikosepäilyn ja mahdollisen syytteen kohteeksi joutuneelle muodostuu varsinaisesta rikosprosessista merkittäviä taloudellisia riskejä ja syyttömyysolettamastakin huolimatta on mahdollista, että syyttömiä saatetaan joskus harvoin tuomita rikoksista. Siten epäillyn puolustuksen kannalta voi olla strategisesti viisasta pyrkiä sovitteluun myös asia, johon epäilty ei ole syyllistynyt, jos hänen mahdollisuutensa esittää syyttömyyttään koskevaa näyttöä on rikosprosessuaalisesti heikko, ja syyttäjän näyttö tuntuu vakuuttavalta. Myös rikosepäilyn aiheuttama mainehaitta voi tietyissä tapauksissa johtaa siihen, että epäilty on halukas sovitteluun rikosasiaa, vaikka ei olisikaan valmis tunnustamaan syyllisyyttään rikokseen.

Edellä esitetyn tarkoituksena ei ole kiistää sitä, etteikö merkittävä osa sovitteluun osallistuvista olisi tosiasiallisesti tehnyt epäillyn rikoksen, vaan pikemminkin osoittaa, ettei sovittelun edellytyksenä voi olla minkäänasteinen rikostalon tunnustaminen.

Syyttömyysolettaman merkitys korostuu vasta tilanteissa, joissa sovittelumenettely ei toteudukaan tai asiassa ei päästä sopuun, ja se palautuu normaalissa rikosprosessissa käsiteltäväksi. Laitisen mukaan näissä tilanteissa muodostuu menettelyssä saatuun näyttöön kohdistuva ongelma, joka on saman tyyppinen kuin syyteneuvotteluiden yhteydessä. Silloin kyse on siitä, voidaanko sovittelussa saatua näyttöä hyödyntää rikosprosessin jatkuessa. Laitisen mukaan sovitteluyritys ei saisi vaikuttaa asian syyteharkintaan syyttömyysolettaman osalta, eikä sovitteluun osallistumista saa pitää näyttönä syyllisyydestä.¹²⁹

Lakivalionkunnan mietinnön mukaan sovittelusta seuraisi myös osapuolia koskevia rajoituksia, joiden mukaan sovittelun osapuoli ei saa ilman vastapuolen suostumusta saman asian myöhemmässä käsittelyssä vedota siihen, mitä vastapuoli on esittänyt sovintoon pääsemiseksi sovittelussa. Vetoamiskielto rajoittuu kuitenkin koskemaan vain sovittelussa esitettyjä tarjouksia ja vastatarjouksia sekä rikoksesta epäillyn epäonnistuneessa rikosasian sovittelussa esittämää tunnustusta.¹³⁰

---

¹²⁸ HE 93/2005 vp, s. 10. todetaan yksiselitteisesti, että sovittelussa ei ratkaista syyllisyyskysymystä.

¹²⁹ Laitinen 2014, s. 71.

¹³⁰ LaVM 13/2005, s. 12.

3.5 Pääkäsittely ja sen jälkeinen aika

Tuomioistuimen osalta syyttömyysolettama edellyttää ensinnäkin sitä, että syytettyä kohdellaan syyttömänä. Tämä käsittää ensinnäkin sekä objektiivisen että subjektiivisen ennakkokäsityksen kiellon, joten syyttömyysolettamaa voidaan rikkoa muodollisten päätösten lisäksi syyllisyyteen viittaavilla lausumilla.¹³¹ Lisäksi syyttömänä kohtelu tarkoittaa sen varmistamista, että epäiltyä tai syytettyä ei tuomioistuimessa tai julkisuudessa esitetä syyllisenä fyysisiä rajoitteita käyttämällä.¹³² Ennakkokäsityksen osalta syyttömyysolettaman katsotaan yleensä edellyttävän tuomarin vaihtamista, jos asia palautetaan ylemmältä oikeusasteelta sellaisen seikan ratkaisemiseksi, johon on otettu kantaa jo alemmassa oikeusasteessa.¹³³

Syyttäjällä on todistustaakka rikosasian käsittelyssä, ja tuomioistuimen on tulkittava epäselvyyksiä näyttökysymyksissä syytetyn eduksi.¹³⁴ Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 27.6.2019 128376) on otettu kantaa todistustaakkaan ja näytön arviointiin tuomioistuimessa syyttömyysolettaman kannalta. Ratkaisun mukaan todistustaakasta ja syyttömyysolettamasta huolimatta voi syntyä tilanteita, joissa rikosasian vastaajalta voidaan edellyttää selvitystä hänen puolustukseen vetoamistaan seikoista. Lähtökohtana kuitenkin on, että rikosasian kantaja on esittänyt riittävän vahvan näytön syytteen tueksi, ennen kuin syytteelle vaihtoehtoista tapahtumainkulkua koskevan vastaajan kertomuksen epäuskottavuudelle voidaan antaa merkitystä syytteen tueksi esitetyn näytön todistusvoimaa harkittaessa. Vastaajan sanotunlaisen kertomuksen epäuskottavuus ei myöskään itsessään lisää syytteen tueksi esitettyjen todisteiden ja asian käsittelyssä esiin tulleiden syytettä tukevien seikkojen todistusvoimaa. Eri asia on, että vastaajan kertomuksesta voi ilmetä seikkoja, jotka varsinkin yhdessä muiden asiassa esiin tulleiden seikkojen kanssa voivat tukea syytettä ja osoittaa sen näytetyksi. Tulkitsen ratkaisun tarkoittavan sitä, että syyttäjän todistustaakka on ikään kuin ”ehdoton” ja vastaajan velvollisuudella antaa selvitystä vaihtoehtoisista tapahtumankuluista on merkitystä lähinnä varteenotettavan epäilyn olemassaolon määrittämisessä.

---

¹³¹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 285.

¹³² Syyttömyysolettamadirektiivin artikla 5 (1). Perustelukappaleen 20 kohdan mukaan kiellettyinä rajoitteina pidetään käsirautoja, lasikoppeja, hähkejä ja jalkarautoja, paitsi jos tällaisten keinojen käyttö on tarpeen tapauskohtaisista syistä, jotka liittyvät joko turvallisuuteen, tai siihen, että epäiltyä tai syytettyä estetään pakenemasta tai olemasta yhteydessä kolmansiin osapuoliin, kuten todistajiin tai uhreihin.

¹³³ Helenius – Linna 2021, s. 61.

¹³⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 285.

Samassa ratkaisussa on käsitelty myös sitä, mikä merkitys on vastaajan syyllistymisellä muihin kuin käsillä olevaan rikokseen. Ratkaisussa todetaan, että vastaajan syyllistymisellä muihin rikoksiin ei yleensä ole merkitystä harkittaessa sitä, onko vastaaja syyllistynyt syytteessä väitettyyn rikokseen. Tämä lähtökohta ei kuitenkaan ole ehdoton, sillä jos vastaajan syyksi aikaisemmin luetuilla rikoksilla ja hänen tekemäkseen väitetyllä rikoksella on esimerkiksi samanlainen tekotapa ja muita yhdistäviä piirteitä, niin aikaisemmalla tuomiolla voi olla vaikutusta myöhemmän rikoksen näytön arvioinnissa. Tämän poikkeuksen osalta pitäisin perusteltuna edellyttää syyksi lukevan tuomion lainvoimaisuutta, mitä pidetään syyttömyysolettaman murtamisen edellytyksenä.¹³⁵

Edellä mainitun merkitys voi korostua erityisesti monimutkaisissa tapauksissa, joissa eri vastaajia vastaan ajettuja syytteitä käsitellään erillisissä oikeudenkäynneissä. EIT ratkaisussa *Karaman v. Saksa* katsottiin syyttömyysolettamaa voitavan loukata, jos kansallinen tuomioistuin esittää ennenaikaisia syyllisyyskannanottoja tällaisen monimutkaisen oikeudenkäynnin yhteydessä. Käytännössä rikosoikeudenkäynnissä voi muodostua tarpeelliseksi viittaaminen muidenkin kuin kyseisen asian vastaajan menettelyyn, eikä oikeudenkäynnissä selvitettyjä tosiseikkoja voida silloin pitää ainoastaan epäilyinä. Tästä huolimatta tuomioistuimen on vältettävä lausumasta seikoista, jotka eivät ole välttämättömiä vastaajan syyllisyyden arvioinnissa. Syyttömyysolettaman loukkausten osalta EIT:n on antanut painoarvoa myös sille, onko ratkaisusta käynyt selvästi ilmi, ettei siinä ratkaista käsittelyn ulkopuolisen henkilön syyllisyyttä.¹³⁶

Asian käsittelyyn liittyy myös syytetyn oikeus vastanäytön esittämiseen ja puolustuksen valmistelemiseen.¹³⁷ Tältä osin on keskeistä, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä.¹³⁸ Vastanäytön esittämiseen liittyy myös preklusiosääntely, joka koskee käräjäoikeuden osalta ainoastaan dispositiivisia asioita, hovioikeuden osalta lisäksi indispositiivisia asioita ja korkeimman oikeuden osalta myös rikosasioita. Korkeimman oikeuden rikosasioita koskevat preklusiosäännöt eivät Heleniuksen ja Linnan mukaan saa

---

¹³⁵ Helenius – Linna 2021, s. 12.

¹³⁶ *Karaman v. Saksa* (27.2.2014) kohdat 42 ja 65.

¹³⁷ Virolainen – Pölönen 2004, s. 285.

¹³⁸ Syyttömyysolettamdirektiivin 9 artiklan mukaan, jos epäilty tai syytetty ei ole ollut läsnä oikeudenkäynnissään eivätkä 8 artiklan 2 kohdassa säädetyt edellytykset ole täyttyneet, hänellä on oikeus uuteen oikeudenkäyntiin tai muuhun oikeussuojakeinoon, joka mahdollistaa asian käsittelyn uudelleen, myös uuden näytön tarkastelemisen ja joka voi johtaa alkuperäisen päätöksen kumoamiseen.

johtaa syyttömyysolettaman syrjäyttämiseen.¹³⁹ Syyttömyysolettamaan liittyvä oikeus vastanäytön esittämiseen on siten hyvin vahva.

Lainvoimaisen tuomion jälkeisen ajan kannalta herää kysymys siitä, loukkaako siviilioikeudellisen vahingonkorvauskanteen hyväksyminen syyttömyysolettamaa, jos se on hyväksytty saman tosiseikaston nojalla, jolla rikosoikeudellinen ratkaisu on muodostunut vapauttavaksi. Tapauksessa *Orr v. Norja* oli kysymys nimenomaan tästä. EIT:n mukaan asiaa oli tutkittava sen kannalta, perustiko korvausjuttu rikossyytteen valittajaa vastaan. Jos ei, niin liittyikö korvausjuttu kuitenkin rikosoikeudenkäyntiin sillä tavoin, että EIS 6 artiklan 2 kohta soveltui. Mitä tuli rikossyytteen olemassaoloon, EIT pani merkille, että korvauspäätös oli perustettu vahingonkorvauslakiin, eikä rikoksen olemassaolo ollut korvauksen myöntämisen edellytys. Siitäkin huolimatta, että korvausvaatimukset oli tehty rikosasiassa, niitä pidettiin edelleen yksityisluonteisina. Niin ollen EIT:n katsoi, että korvausvaatimuksia ei voitu pitää rikossyytteenä kansallisen oikeuden mukaan. EIT yhtyi muutoinkin mainituissa tapauksissa antamiinsa tuomioihin ja katsoi, ettei syytteen hylkääminen voinut estää myöntämästä korvauksia samoista teoista nojautumalla lievempään todistustaakkasääntöön.¹⁴⁰

Oman kysymyksensä muodostaa kuitenkin haasteet edellä esitetyn ratkaisun perustelemiselle. Tapauksessa ylemmän oikeuden enemmistö oli korvauksen myöntämisen tosiasiaperusteita mainitessaan kuvannut yksityiskohtaisesti sellaisia seikkoja kuten sukupuoliyhteyden laatu, käytetyn väkivallan aste, valittajan tarkoitus ja tietoisuus suostumuksen puuttumisesta. Toteamukset kattoivat siis käytännössä raiskausta koskevan rikoksen objektiiviset ja subjektiiviset tunnusmerkit. Tuomion perustelut katsottiin siten kuuluviksi rikosoikeuden piiriin ja riita-asian rajat ylittäväksi. Vaikka ylempi oikeus oli monissa kohdin korostanut korvausvastuun edellytysten olevan rikosvastuuta lievempiä, katsoi EIT:n perusteluiden loukkaavaan syyttömyysolettamaa.¹⁴¹ Ervo on tulkinnut ratkaisun osoittavan, että syyllisyyteen tai rikokseen viittaaminen on kiellettyä muun kuin rikosvastuun toteuttamiseen tähtäävässä samoihin tosiseikkoihin perustuvassa prosessissa, vaikka se ei estäkään lievemmän vastuun toteuttamista tällaisessa prosessissa.¹⁴²

---

¹³⁹ Helenius – Linna 2021, s. 653.

¹⁴⁰ Ks myös. *Jakumas v. Liettua* (18.7.2006), jossa EIT totesi, että syytteen hylkääminen ei sellaisenaan estänyt vahvistamasta samoista seikoista johtuvaa siviilioikeudellista tai muunlaista vastuuta lievempien todistustaakkasääntöjen nojalla.

¹⁴¹ *Orr v. Norja* (15.5.2008).

¹⁴² Ervo 2008, s. 360.

Syyksi lukevan ja lainvoimaisenkin tuomion jälkeen on mahdollista, että asiassa saadaan uutta selvitystä. Tuomion purkamiselle syytetyn eduksi ei ole säädetty määräaikaa, vaan sen kaltainen virhe on voitava korjata ihmisoikeusvelvoitteiden ja syyttömyysolettaman perusteella. Rikosasiassa myös sallitaan laajemmin uusiin seikkoihin vetoaminen purkuperusteena. Näin asian täytyykin olla, sillä ei ole syytetyn velvollisuus vedota seikkoihin, vaan näyttötaakan on oltava syyttäjällä.¹⁴³

---

¹⁴³ Helenius – Linna 2021, s. 667.

4 VIRANOMAISTEN TIEDOTUSTOIMINTA JA RIKOSUUTISOINTI

4.1 Mediassa esitetyistä lausunnoista yleisesti

Kuten monet muut alaluvut tässä tutkimuksessa aion aloittaa tämänkin luvun katsauksella 2000-luvun alun tilanteeseen, josta etenemme refleктоimaan nykytilaa ja tapahtunutta kehitystä. Virolainen ja Pölönen ovat todenneet mediajulkisuuden esittävän merkittävää roolia oikeudenkäynnin julkisuustavoitteiden osalta. Tavallisilla ihmisillä ei ole usein käytännön mahdollisuutta tai kiinnostusta seurata oikeudenkäyntejä paikan päällä, vaan niitä seurataan tiedotusvälineiden avulla. Erityisesti rikosasiat ovat median suurennuslasin alla jo esitutkinnasta lähtien ja niiden uutisoinnista käydään suorastaan kilpailua.¹⁴⁴

Fredman on kovasanaisesti kritisoinut median suhtautumista ja löytänyt myös yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmia aiheesta. Hänen mukaansa syyttömyysolettama on muodostunut toimittajille pelkäksi kliseeksi. Vaikka uutisoinnissa käytettäisiin epäillyn tai syytetytyn titteliä, on suhtautuminen muuten hyvin yksioikoista. Tulkitsen hänen viittaavan syyllistävään kirjoitustyyliin, jossa ei pyritä ottamaan vaihtoehtoisia hypoteeseja huomioon. Lisäksi Fredman on nostanut esiin näkemyksensä siitä, että mitä alemmassa yhteiskunnallisessa asemassa asianosaiset ovat, sitä laajempia ovat esitutkinnasta julkisuuteen vuotavat tiedot.¹⁴⁵

Vaikka rikoksista uutisointi ei sellaisenaan loukkaisi syyttömyysolettamaa, on jäljempänä selkeytyvällä tavalla selvää, että poliisin tiedotustoimintaan ja median lausuntoihin tulee vähän väliä syyttömyysolettamaa loukkaavia lausumia. Pidän siis perusteltuna näkemyksenä, että uutisointien kohdistuminen tiettyihin ihmisryhmiin ilman laillista perustetta aiheuttaa vaaran sekä leimautumisesta että syyttömyysolettaman ja yhdenvertaisuuden vaarantumisesta.¹⁴⁶ Yhteiskunnallista asemaa koskevaa näkemystään Fredman perustelee lukuisilla 2000-luvun alun lehtiartikkeleilla, joissa usein tuntematon poliisimies oli vuotanut esitutkinnan tietoja lehdistölle. Sen sijaan ”korkean profiilin” tapauksissa poliisi oli ollut hyvin vaitonainen ja haluton kommentoimaan tutkintaa. Esimerkkeinä tällaisista tapauksista Fredman on esittänyt pesäpallon sopupelijutun, hiihdon Lahden dopingjutun ja merenkulkuhallituksen lahjusasian.

---

¹⁴⁴ Virolainen – Pölönen 2003, s. 293.

¹⁴⁵ Fredman 2002, s. 309.

¹⁴⁶ Epäillyn tai syytetytyn ”profiili” on kyllä välillisesti asiasta tiedottamisen ja uutisoinnin kannalta merkityksellinen kriteeri mutta sen tulisi toimia päinvastoin kuin Fredman asian esittää. Ks. ETL 11:7.1 esitutkinnasta tiedottamista arvioidessa voidaan huomioida asian yhteiskunnallinen merkitys ja sen herättämä mielenkiinto. Nämä ovat siis tiedotusta puoltavia kriteerejä.

Näiden vastakohtaksi hän on esittänyt Eiran mafiajutun, joka sai paljon huomiota jo esitutkinnassa.¹⁴⁷ Epäiltyjen tai syytettyjen nimen julkaisemisen perusteltavuus rikosuutisoinnissa voi myös julkisen sanan neuvoston (JSN) ohjeistuksen mukaan olla riippuvainen henkilön yhteiskunnallisesta roolista.¹⁴⁸

Vaikka rikosasioiden lähtökohtana voidaankin pitää laajaa julkisuutta, niin rajoituksia seuraa erityisesti perus- ja ihmisoikeuksista. Prosessuaalisesti julkisuus on yleensä rajoitetumpaa esitutkinnassa kuin oikeudenkäynnissä. Tähän voi vaikuttaa joko perus- ja ihmisoikeuslähtöiset syyt kuten syyttömyysolettama mutta myös puhtaasti rikostutkinnalliset perusteet.¹⁴⁹

Syyliseksi leimautumisen lisäksi rikosuutisoinnissa on vaarana ajoittain paljastua yksityisyyden suojan piirin kuuluvia erityisiin henkilötietoryhmiin lukeutuvia seikkoja.¹⁵⁰ Melander onkin todennut syyttömyysolettaman toteuttavan myös rikoksesta epäillyn ja hänen lähipiirinsä yksityisyyden suojaa ja laajentuneen siten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijää laajemmaksi periaatteeksi.¹⁵¹ Myös Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 27.6.2019 128376) on syyttömyysolettaman tulkittu koskevan EIS 8 artiklaa, jonka 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityiselämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta.

Seuraavaksi tarkastelen viranomaisten tiedotustoiminnan ja lausuntojen edellytyksiä voimassa olevan kotimaisen lainsäädännön, syyttömyysolettamadirektiivin ja EIT:n oikeuskäytännön avulla. Pyrin tarkastelemaan asiaa ensin esitutkintaviranomaisena lähtökohtaisesti toimivan poliisin kannalta. Sen jälkeen tarkastelen vielä syyttäjään, virkamiehiin ja tuomioistuimeen liittyviä näkökulmia. Lopuksi pyrin hahmottelemaan sääntelyn soveltumista median edustajiin.

4.2 *Viranomaisten lausunnoista*

4.2.1 Poliisin tiedottaminen esitutkinnan aikana

Fredmanin mukaan 2000-luvun alussa on ollut nähtävissä ilmiö, jossa poliisi on katsonut oikeudekseen ja velvollisuudekseen selostaa esitutkinnassa olevista tapauksista julkisuuteen.¹⁵²

---

¹⁴⁷ Fredman 2002, s. 307–308.

¹⁴⁸ Julkisen Sanan Neuvoston mukaan nimen julkaisemista koskeva suoja rikosuutisoinnin yhteydessä on vahvimmillaan ns. tavallisten kansalaisten osalta ja heikoimmillaan poliittista, taloudellista ja hallinnollista valtaa käyttävien osalta. JSN:n periaatelausuma Nimi rikosuutisissa 1981.

¹⁴⁹ Melander 2019, s. 965.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid s. 982.

¹⁵² Fredman 2002, s. 304.

Tähän liittyvinä ongelmina Fredman on luetellut rikosjuttuihin sattumanvaraisesti kohdistuvan julkisuuden, asianosaisten erilaisen aseman ja asianosaisjulkisuuden epätasaisuuden. Asianosaisten erilaisella asemalla hän tarkoittaa tässä yhteydessä ensinnäkin sitä, että poliisi ei katsoisi olevansa sidottu käräjäoikeuden pakkokeinoasiassa antamaan salassapitomääräykseen. Toiseksi asianosainen voi saada aineistoa, joka on syytetyn osalta määrätty pakkokeinoasiassa salassa pidettäväksi ja johon syytetty on voinut saada ilmaisukiellon. Asianosaisjulkisuuden osalta epätasaisuus voi ilmentyä silloin kun esitutkintapöytäkirjat kootaan henkilöittäin ja vain syyttäjät pystyvät muodostamaan tällöin asiasta kokonaiskuvan.¹⁵³ Nämä viranomaistiedotukseen liittyvät näkökulmat ovat syyttömyysolettaman ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallisia. Syyttömyysolettamadirektiiviin liittyen myös Euroopan komissio on havainnut Suomen lainsäädännössä puutteita erityisesti syyllisyyttä koskevien julkisten viittausten yhteydessä.¹⁵⁴

ETL:n 11:7.1 §:n mukaan tiedottaminen voidaan toteuttaa silloin kun se on tarpeen asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä.¹⁵⁵

Edellä esitettyihin tuntemattoman poliisin lehdistölle vuotamiin tietoihin viitaten, voidaan menettelyn todeta olevan kiellettyä. Esitutkintaa toimittavilla virkamiehillä on JulkL 23.1 §:n mukainen vaitiolovelvollisuus. Yleissäännöksen mukaan viranomaisen palveluksessa oleva ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä.

Syyttömyysolettamadirektiivissä tiedottamista käsitellään 4 artiklan 3 kohdassa, jonka mukaan velvoite olla viittaamatta epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä ei estä viranomaisia levittämästä julkisuuteen tietoja rikosoikeudellisista menettelyistä, kun se on ehdottoman välttämätöntä rikostutkintaan liittyvistä syistä tai yleisen edun vuoksi.

---

¹⁵³ Ibid., s. 309. Asianosaisjulkisuuden osalta Fredman viittaa Lahden dopingjuttuun, jossa poliisi antoi valmennettavalle epäilylle valmentajan kuulustelukertomuksen loppulausunnon laatimista varten vasta pitkän tivaoksen jälkeen.

¹⁵⁴ Euroopan komission helmikuun 2019 kooste rikkomuspäätöksistä.

(https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/INF_21_441, luettu 15.3.2022)

¹⁵⁵ HE 222/2010 vp, s. 242, hallituksen esityksessä täsmennetään tiedotuksen tarveharkintaa. Ensinnäkin em. kriteerit ovat vain suuntaa antavia, ja tiedottaminen tehdään aina tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Mitään tiedotusvelvollisuutta pykälästä ei seuraa. Asian yhteiskunnallisella merkityksellä selitetään tarkoittavan epäillyn merkittävää asemaa tai rikoksen laajalle ulottuvia vaikutuksia. Yleistä mielenkiintoa voisi herättää esimerkiksi poikkeuksellinen henkirikos, joko uhriin liittyvien seikkojen vuoksi tai uhrien suuren lukumäärän takia.

ETL:n 11:7 § sisältää useammankin viittauksen syyttömyysolettaman huomioonottamisesta. Syyttömyysolettama tulee esiin ensinnäkin 1 momentissa, jonka mukaan tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheettomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Viittaus syyttömyysolettamaan tulee esiin myös 3 momentissa, jonka mukaan esitutkinnasta tiedottamisessa on otettava huomioon ETL 4 luvussa säädetyt esitutkintaperiaatteet.¹⁵⁶

Kuten prosessin vaiheita käsittelevän luvun yhteydessä kävi ilmi, ETL 4:2 §:n ei ole katsottu soveltuvan tilanteessa, jossa rikokseksi epäiltyä tekoa ei vielä ole tapahtunut, vaan tutkinnan lähtökohtana on potentiaalisesti rikoksentehtäjäksi epäilty henkilö. ETL 11:7.1 mukainen tiedottaminen uuden rikoksen estämiseksi antaa mielestäni käsityksen, että säännös voisi soveltua myös henkilölähtöisen rikosepäilyn tilanteeseen. Esimerkkinä voisi olla tiedottaminen, jossa varoitetaan henkilöstä, jonka epäillään tehneen jonkin jo tapahtuneen rikoksen ja mahdollisesti pyrkivän tekemään uusia rikoksia. Pitäisin perusteltuna, että syyttömyysolettama soveltuisi rajoitetusti myös henkilölähtöisen rikosepäilyn tiedottamisen osalta. Soveltuminen olisi rajoitettua, koska 1 momentissa ei kielletä tämän kaltaista tiedottamista, vaan se on ehdollistettu sille, että ketään ei aiheettomasti aseteta epäillyksi.

Aiheettoman epäilyn käsite jää lain esitöissä vaille tarkempaa määrittelyä ja siten esitutkintaviranomaisen harkinnan varaan. Looginen lähestymistapa olisi mielestäni tapaukseen kohdistuvien yleisten ja yksityisten etujen välinen perusoikeuspunninta. Yksityisyyden ja rikosoikeudellisesti rangaistavan toiminnan suhde on tilanteessa jännitteinen. Melanderin mukaan rangaistavaksi säätäminen ilmentää yhteiskunnallista paheksuntaa, joten teon estämiselle voidaan asettaa julkinen intressi.¹⁵⁷ Toisaalta säädöksen sanamuodosta voidaan tehdä myös päätelmä, joka viittaa aiheettoman epäilyn osalta pikemmin rikosepäilyyn tai epäiltyyn rikoksentehtäjään liittyvän näytön arviointiin.¹⁵⁸

Syyttömyysolettamadirektiivin perustelukappaleen 18 kohdassa täsmennetään 4 artiklan 3 kohta, jonka mukaa pidättäytyminen viittaamasta epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä ei saa

---

¹⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 243, hallituksen esityksen mukaan 3 momentin tulkinta viedään niinkin pitkälle, että se saattaa rajoittaa muualla laissa julkiseksi säädettyjen tietojen antamista julkisuuteen, jos tiedon antaminen saattaa asettaa jonkun aiheettomasti epäilyksen alaiseksi. Tiedot voidaan kuitenkin antaa tästä huolimatta, jos sille on painavia syitä.

¹⁵⁷ Melander 2019, s. 956.

¹⁵⁸ HE 222/2010 vp, s. 242. Epäillyn henkilön nimen tai kuvan julkistaminen edellyttää hallituksen esityksen mukaan vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä.

kuitenkaan estää viranomaisia levittämästä julkisuuteen tietoja, kun se on ehdottoman välttämätöntä rikostutkintaan liittyvistä syistä. Direktiivin perustelukappaleen esimerkkeinä tällaisista tapauksista on mainittu videoaineiston julkaiseminen, kun yleisöltä pyydetään apua väitetyn rikosentekijän tunnistamiseksi, tai yleisen edun niin vaatiessa – esimerkiksi tiedotettaessa turvallisuussyistä tietyn alueen asukkaita väitetystä ympäristörikoksesta. Toimivaltainen viranomainen voi myös antaa tietoja rikosoikeudellisen menettelyn kulusta estääkseen yleiset järjestyksen häiriöt. Edellä mainittuihin syihin vetoamisen tulisi rajoittua tilanteisiin, joissa se on kaikki edut huomioiden kohtuullista ja oikeasuhtaista. Siten direktiivin valossa tiedottamisesta päättäessä tulisi ajankohtaiseksi aiheettoman epäilyn -käsitteen yhteydessä esittämäni perusoikeuspunninta.

Direktiivin kriteerit *ehdottoman välttämätöntä ja rikostutkintaan liittyvistä syistä* näyttäisivät ylittävän selvästi ETL suojan tason, jossa tiedottaminen voi tapahtua, kun se on tarpeen. Tiedottamisen sisällön osalta direktiivin perustelukappaleen 18 kohdassa todetaan, että tietojen levittämisen tapa ja asiayhteys eivät missään tapauksessa saisi luoda vaikutelmaa, että henkilö on syyllinen, ennen kuin syyllisyys on laillisesti näytetty toteen. Myös sisällön osalta direktiivi tuntuu olevan jyrkempi kuin ETL, jonka mukaan *ketään ei saa aiheettomasti asettaa epäilyksen alaiseksi*.

Toisaalta ETL 11:7.2 §:n tiedottamista koskevat kriteerit vastaavat lähemmin syyttömyysolettamadirektiivin vaatimuksia, kun kyse on henkilön nimen tai kuvan julkaisemisesta.¹⁵⁹ Silloin edellytyksenä on, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Säännöksessä mainittu välttämättömyyседелlytys merkitsee korkeaa kynnystä nimen tai kuvan julkistamisen suhteen. Julkaisemisen edellytysten luettelo on tarkoitettu tyhjentäväksi. Säännös koskee muitakin kuin rikoksesta epäiltyä, mutta hallituksen esityksessä on todettu, että nimenomaan epäillyn julkisuuteen tuominen edellyttää vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä.¹⁶⁰ Tämä olisi osaltaan linjassa syyttömyysolettamadirektiivin 4 artiklan 1 kohdan

---

¹⁵⁹ HE 222/2010 vp, s. 242–423, mukaan nimen tai kuvan julkistamiseen vaikuttaa tapauskohtaiset seikat, kuten paikkakuntaiset seikat ja tietojen yksilöintitapa. Vaikka yksittäinen tieto ei paljastaisikaan epäillyn henkilöllisyyttä ei tietoja saa antaa siten, että epäillyn henkilöllisyys todellisuudessa paljastuu.

¹⁶⁰ HE 222/2010 vp, s. 242.

kanssa.¹⁶¹ Melanderin mukaan epäillyn nimen tai kuvan julkistamisessa tulisi poikkeuksetta noudattaa varovaista harkintaa ja pidättyväisyyttä.¹⁶²

Keskeneräisen esitutkinnan osalta tiedottaminen on ETL 11:7.4 §:n mukaan tutkinnanjohtajan vastuulla. Selvityksen vahvuuden osalta herää kuitenkin kysymys siitä, tuleeko esitutkintaviranomaisen tarjota mahdollisuuksien mukaan epäillylle tilaisuus vastanäytön esittämiseen ennen tiedottamista.¹⁶³ Epäillyn syyttömyysolettaman kannalta ei ole toivottavaa, että esitutkinnasta tiedottaminen johtaa tilanteeseen, jossa epäillylle ei jää mahdollisuutta esittää vastanäyttöä. ETL 4:1 §:n mukainen tasapuolisuusperiaate huomioon ottaen tulisi mielestäni muissa kuin todella selvissä tapauksissa tarjota epäillylle mahdollisuus vastanäytön esittämiseen ennen tiedottamista.¹⁶⁴ Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista esimerkiksi tilanteessa, jossa epäilty pakenee tai välttelee viranomaisia.

4.2.2 Syyttäjän tiedottaminen vireillä olevasta rikosasiasta

ETL 11:7.4 §:n mukaan esitutkinnan päättymisen jälkeen oikeus tietojen antamiseen on myös syyttäjällä. Fredman on kritisoinut esitutkintalain uudistusta edeltänyttä oikeustilaa, jossa tiedottaminen oli yksin tutkinnanjohtajan vastuulla ja syyttäjät oli jätetty käytännössä tiedotuksen ulkopuolelle.¹⁶⁵ Hallituksen esityksessä todetaan, että syyttäjät voisivat esitutkintayhteistyön avulla vaikuttaa jatkossa tiedottamiseen jo esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan osalta syyttäjä tekisi lähtökohtaisesti päätökset tiedottamisesta.¹⁶⁶ Esitutkintayhteistyön tavoitteet on myös jossain määrin saavutettu.¹⁶⁷

Syyttömyysolettamadirektiivin normit soveltuvat syyttäjään vastaavalla tavalla kuin poliisiinkin silloin, kun syyttäjä osallistuu esitutkinnan aikana tapahtuvaan tiedottamiseen.

---

¹⁶¹ Syyttömyysolettamadirektiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaan syyttömyysolettama ei estä menettelyyn liittyviä ennakkollisia päätöksiä, joita oikeusviranomaiset tai muut toimivaltaiset viranomaiset tekevät ja jotka perustuvat epäilyihin tai syyllisyyttä tukevaan näyttöön. Direktiivin osalta jää kuitenkin epäselväksi, onko tutkinnasta tiedottaminen tässä kohdassa tarkoitettu päätös.

¹⁶² Melander 2019, s. 971.

¹⁶³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 303. Esim. hypoteesimetodia koskevan keskustelun yhteydessä on esitetty väittämiä siitä, että poliisi ei tosiasiallisesti pyrkisi tutkimaan syytetyn puolesta puhuvia seikkoja, vaan keskittyisi hankkimaan syyllisyysnäyttöä epäiltyä vastaan.

¹⁶⁴ ETL 4:1 §:n mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

¹⁶⁵ Fredman 2002, s. 309.

¹⁶⁶ HE 222/2010 vp, s. 243.

¹⁶⁷ Koistinen – Karjalainen 2021, s. 23 mukaan esitutkinta ja syyteharkinta toimivat keskenään lähinnä tapauksissa, joissa kyse on intressiltään poikkeuksellisen merkittävistä rikoskokonaisuuksista tai tapauksissa, joissa ehdoton määräaika pakottaa toimimaan totutusta poikkeavalla tavalla. Näkemykseni mukaan juuri tämän kaltaiset tapaukset ovat usein niitä, joissa tiedottamisen tarve korostuu.

Direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa todetaan, että viranomaisen julkisissa lausumissa ja muissa kuin syyllisyyttä koskevissa oikeusviranomaisten päätöksissä ei saa viitata epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä, niin kauan kun hänen syyllisyyttään ei ole laillisesti näytetty toteen. Tämä ei vaikuta syyttäjän toimiin, joiden tavoitteena on näyttää toteen epäillyn tai syytetyn syyllisyys, eikä menettelyyn liittyviin ennakkolisiin päätöksiin.

Tätä syyttäjän monien roolien suhdetta on kuvattu esimerkiksi oikeuskanslerin ratkaisussa, OKV/1273/10/2020-OKV-4, jossa todetaan ensinnäkin syyttömyysolettaman velvoittavan muun muassa syyttäjiä. Oikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota siihen, että EIT:n oikeuskäytännössä on tehty ero itse oikeudenkäynnissä tai rikosprosessissa esitettyjen kannanottojen ja rikosprosessin ulkopuolella mediassa esitettyjen kannanottojen ja lausumien välillä. EIT:n käytännön mukaan syyttäjä voi antaa tietoja rikosasiasta myös julkisuudessa – kuitenkin roolinsa ja sen edellyttämän tasapuolisuusvaatimuksen sekä syyttömyysolettaman vaatimukset huomioiden.¹⁶⁸

EIT:n oikeuskäytännössä on huomioitu myös syyttäjän muita viranomaisia laajempi oikeus ottaa ennakkolisesti kantaa mahdolliseen syyllisyyteen, mutta syyttäjäkään ei saa mennä lausumissaan pidemmälle kuin mitä rikosprosessin eteenpäin vieminen edellyttää. Esitutinnan ja syyteharkinnan aikana syyttäjän tulisi lähtökohtaisesti pidättäytyä ottamasta kantaa epäillyn syyllisyyteen. Syytteen nostamisen jälkeen tai muuten syyttäjän roolissa esitetyt käsitykset eivät puolestaan voi pääsääntöisesti loukata syyttömyysolettamaa.¹⁶⁹

4.2.3 Virkamiesten julkiset lausunnot

Oikeuskanslerin mukaan virkamiehellä on yleensä sama perustuslain 12 §:n mukainen sananvapaus kuin muillakin henkilöillä. Virkamiehen asemasta ja virkatehtävien luonteesta voi kuitenkin johtua, että hänen sananvapautensa viranhoitoon liittyvissä asioissa on tosiasiallisesti joissakin suhteissa rajoitetumpi kuin muilla kansalaisilla.¹⁷⁰

Rajoituksia voidaan johtaa muun muassa valtion virkamieslain 750/1994 14.2 §:stä, jonka mukaan virkamiehen on käytäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. Tämä asiallisuusvaatimus ei kuitenkaan estä virkamiehen kritiikin vapautta. Pesosen mukaan

---

¹⁶⁸ OKV/1273/10/2020-OKV-4, s. 7.

¹⁶⁹ *Daktaras v. Liettua* (10.10.2000) Kohdat 42–44.

¹⁷⁰ OKV/1273/10/2020-OKV-4, s. 9.

virkamies voi esimerkiksi kritisoida työnantajaansa ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, kunhan pitäytyy kritiikissään tosiasioissa ja välttää henkilöön kohdistuvaa kritiikkiä.¹⁷¹ Erityisen huolellinen virkamiehen tulisi olla kannanotoissaan silloin, kun virkamies julkisesti väittää toisen viranomaisen menetelleen lainvastaisesti.¹⁷² Vaikka tämä käsitys liittyy pikemmin virkamiehen sananvapauteen kun syyttömyysolettamaan, niin näistä virkamiehen sananvapauden rajoituksista voidaan kuitenkin johtaa myös syyttömyysolettamaa palveleva funktio. Yhteys rikosprosessuaaliseen syyttömyysolettamaan muodostuu tosin vasta sitten, jos lausumat sisältävät ennenaikaisia viittauksia Suomessa kriminalisoituihin tai EIT:n Engel-kriteerit täyttäviin tekoihin syyllistymiseen.

Oma näkemykseni on, että virkamiehen tulee olla erityisen huolellinen väittäessä kenen tahansa syyllistyneen rikokseen, sillä syyttömyysolettamadirektiivi koskee soveltuvin osin muitakin kuin vain oikeusviranomaisia. Sen perustelukappaleen 17 kohdan mukaan ”viranomaisen julkisella lausumalla” tarkoitetaan kaikkia lausumia, joissa viitataan rikokseen. Lausunnonantajan osalta todetaan, että se voi olla oikeusviranomaisen lisäksi jokin muu viranomainen, kuten ministeri tai muu virkamies, ottaen huomioon kuitenkin koskemattomuutta koskevan kansallisen lainsäädännön, johon direktiivi ei vaikuta.

4.2.4 Tuomioistuimen tiedottaminen ja ratkaisun julkisuus

Sekä oikeudenkäynti että oikeudenkäyntiasiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia lain oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007) 1§:n mukaan. Laista ei ole löydettävissä mitään suoranaisesti syyttömyysolettamaan liittyviä rajoitusperusteita ja myös EIT on linjannut pidättyväisen näkemyksensä syyttömyysolettamasta ratkaisun julkisuutta rajoittavana tekijänä.

EIT on käsitellyt tuomioistuimen ratkaisun julkisuutta suhteessa syyttömyysolettamaan tapauksessa *Werner v. Itävalta*. Kyse oli päätösten julkistamisesta. Itävallan mukaan julkisuutta oli noudatettu, kun jutun asiakirjoihin ja päätökseen jäljennöksiin oli mahdollista tutustua. Asia oli käsitelty suljetusti, millä oli pyritty välttämään syyttömyysolettaman loukkaamista, kun tuomioistuimet olivat maininneet Wernerin syyllisyyteen kohdistuneista epäilyistä. EIT:n mukaan syyttömyysolettama tulisi turvata siten, ettei vapauttavassa ratkaisussa käytetä

---

¹⁷¹ Pesonen 2017, s. 277.

¹⁷² EOA 15.12.2010 dnro 3098/2/10, s. 27.

syyllisyyteen viittaavia ilmaisuja. Julkisuuden osalta syytetyn intressissä on yleensä nimenomaan se, että epäilyjen lakkaaminen saatetaan yleisön tietoon. Siten julkisuuden rajoittaminen syyttömyysolettamaa turvaavana tekijänä ei ole hyväksyttävä ratkaisu.¹⁷³

Vaikka tuomioistuimen tiedottamiselle ei julkisuuden rajoitusten lisäksi ole varsinaisia esteitä, niin tuomioistuintenkin tulee luonnollisesti noudattaa syyttömyysolettamaa ja huomioida muutkin yksilön oikeudet. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2002:28 katsottiin, että rikosasian osapuolia on kohdeltava yhdenvertaisesti myös silloin, kun asiasta tiedotetaan yleisölle. Yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen todettiin olevan korostunut, jos syytetty on käsitelty tiedotusvälineissä. Hovioikeus oli määrännyt oikeudenkäyntiaineiston pidettäväksi salassa lukuun ottamatta syyttäjän haastehakemuksen sisältöä rangaistusvaatimuksen ja teonkuvauksen osalta. Kun vastaajan haastehakemukseen antama vastaus ei sisältänyt tietoja toisesta alaikäisestä vastaajasta eikä mitään sellaista uutta ja arkaluonteista tietoa rikoksen uhrista, jota ei olisi mainittu haastehakemuksessa, niin myös vastaus määrättiin julkiseksi.

Myös Apulaisoikeuskansleri on ottanut kantaa tuomioistuimen tiedottamiseen tapauksessa OKV/1531/1/2008. Käräjäoikeuden antamassa tiedotteessa on todettu asian laadun osalta vain syytteen sisältö. Tiedotteesta ilmenee siten vain syyttäjän näkemys asiasta. Tuomioistuimen rikosoikeudenkäynnistä ennakkoon antaman tiedotteen olisi tullut olla korostetun neutraali ja huomioida erityisesti vastaajan syyttömyysolettama ja osapuolten tasapuolisen kohtelun vaatimus. Tämä huomioon ottaen tiedotteesta olisi tullut käydä ilmi myös vastaajan kanta syytteeseen eli mahdollinen kiistäminen ja sen pääperusteet. Tiedote oli vastaajan vahingoksi puutteellinen ja epätasapuolinen.

4.3 Viranomaisten lausuntojen sisällöstä

Rajanvedosta sallittujen ja syyttömyysolettamaa loukkaavien viranomaisten lausuntojen välillä voidaan tehdä päätelmiä runsaan oikeuskäytännön avulla.

Poliisin lausuntojen sisältö on käsitelty muun muassa apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa OKV/122/1/2015. Poliisitutkinnanjohtaja oli antanut sanomalehdelle lausunnon, jossa todettiin poliisilla olevan syytä epäillä, että karhu oli ammuttu, kun se oli vielä pesässä, ja hän piti tätä tietoa kohtuullisen varmana. Tutkinnanjohtaja oli myöhemmin kiistänyt antaneensa

---

¹⁷³ Werner v. Itävalta (24.11.1997).

totuudenvastaisia tai leimaavia tietoja toimittajalle. Apulaisoikeuskanslerin mukaan tapauksessa esitetyt lausunnot olivat jossain määrin leimaavia, vaikka eivät sisältäneet yksiselitteistä kannanottoa syyllisyydestä. Apulaisoikeuskanslerin mukaan poliisin henkilökohtainen käsitys tapahtumista ei oikeuta häntä loukkaamaan rikoksesta epäillyn oikeutta tulla pidetyksi syyttömänä mahdolliseen syyksilukevaan lainvoimaiseen tuomioon asti. Poliisin varsinaisen esitutkinnan ulkopuolisessa tiedotustoiminnassa syyttömyysolettama on loukkaamaton. Varsinkin tutkinnan alkuvaiheessa olisi perustellumpaa pitäytyä arvioimasta medialle lainkaan epäiltyjen syyllisyyteen liittyviä kysymyksiä ja keskittyä tosiseikkoihin siinä laajuudessa, kun ne on riidattomasti selvitetty.¹⁷⁴ Tapauksessa kiinnostava havainto on erityisesti maininta siitä, että syyttömyysolettama on loukkaamaton esitutkinnan ulkopuolisessa tiedotustoiminnassa. Tulkitsen toteamuksen tarkoittavan poliisin korostettua velvollisuutta pidättäytyä jakamasta julkisesti henkilökohtaisia käsityksiään epäillyn syyllisyydestä.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa 4.2.2015 Dnro 175/4/14 oli puolestaan kysymys siitä, oliko Helsingin poliisilaitoksen tiedote syyttömyysolettaman mukainen. Ratkaisussa painotettiin ensinnäkin sitä, että vaikka muodollinen toteamus syyllisyydestä puuttuisi ei tiedotuksesta saisi muodostua edes kuvaa, jonka mukaan viranomainen uskoo syytetyn olevan syyllinen. Tässä tapauksessa oikeudenloukkaus oli kuitenkin selvä, sillä poliisin tiedotteessa on epäilystä koko ajan käytetty nimitystä ”tekijä” ja todettu yksiselitteisesti, että ”37-vuotias mies tappoi 29-vuotiaan”. Asiassa katsottiin loukatun syyttömyysolettamaa.¹⁷⁵ Apulaisoikeusasiamiehen perusteluiden ehkä kiinnostavin maininta on kuitenkin se, että vaikka poliisilla olisi hyvinkin vahvaa näyttöä syyllisyydestä, ei se vaikuta poliisia velvoittavaan syyttömyysolettamaan. Tapauksen toinen kiinnostava havainto on se, että tiedotteessa ei mainittu epäillyn nimeä. Siitä kuitenkin kävi selvästi ilmi poliisin käsitys epäillyn syyllisyydestä. Tiedotteen yhdistäminen epäiltyyn henkilöön voi kuitenkin olla mahdollista myös ilman epäillyn nimeä tai kuvaa, ja tiedottamisessa tulisi huomioida myös tämän kaltaiset yksittäistapaukselliset seikat.

EIT:n käytännöstä käy ilmi, että syyttäjän tulee asettaa sanansa huolellisesti ja harkiten sekä siten, että ne eivät loukkaa syyttömyysolettamaa.¹⁷⁶ Vaikka syyttäjällä on muita viranomaisia laajempi oikeus ottaa etukäteen kantaa epäillyn mahdolliseen syyllisyyteen, ei syyttäjäkään saa

---

¹⁷⁴ OKV/122/1/2015, s. 3–6.

¹⁷⁵ Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 4.2.2015 Dnro 175/4/14, s. 5–6.

¹⁷⁶ Garycki v. Puola (6.2.2008) kohta 69, *Allenet de Ribemont v. Ranska* (10.2.1995) kohta 38, *Gutsanovi v. Bulgaria* (15.10.2013) kohdat 195-201.

lausumissaan mennä pidemmälle kuin mitä rikosprosessin eteenpäin vieminen edellyttää. Syyttäjän tulee siten esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana lähtökohtaisesti pidättäytyä ottamasta kantaa epäillyn syyllisyyteen.¹⁷⁷ Esimerkiksi EIT:n ratkaisussa, jossa valtakunnansyyttäjän lausuma, joka koski toimittajan kirjoituksen aiheuttamaa terrorismin uhkaa, katsottiin syyttömyysolettamaa loukkaavaksi. Kyseinen teko oli maan lainsäädännössä kriminalisoitu, ja valtakunnansyyttäjän lausunto katsottiin ennakkolliseksi käsitykseksi syyllisyydestä.¹⁷⁸

Oikeuskanslerin ratkaisu OKV/1273/10/2020-OKV-4 koski myös valtakunnansyyttäjän julkisuuteen antamia lausumia. Kyse oli muun muassa haastattelussa esitetystä lausumasta: ”Onko oikein, että politiikkaa voi tehdä laittomin keinoin? Eli käyttää siinä sanoman ajamisessa lainvastaista puhetta, ja rikkoa siinä mielessä voimassa olevaa lainsäädäntöä niin, että siitä ei seuraa rikosoikeudellista seuraamusta”.¹⁷⁹ Oikeuskanslerin mukaan syyttömyysolettamaa oli asian erityispiirteistä huolimatta perusteltua tulkita epäillyn oikeuksien ja tuomiovallan kuuluminen riippumattomille tuomioistuimille mukaisesti siten, että syyteoikeuden puuttumisen johdosta tapahtuvan asian raukeamisen jälkeen syyttäjän tulee kannanotoissaan olla korostetun huolellinen ja painottaa, ettei epäiltyä ole tuomittu rikoksesta. Oikeuskanslerin käyttämästä termistä ”asian erityispiirteistä huolimatta”, tulkitsen kyseisen oikeusohjeen soveltuvan myös muihin syyttäjiin kuin valtakunnansyyttäjään. Lisäksi tapauksessa mainitaan samoin kuin poliisin lausuntoja koskevissa ratkaisuissa, että syyttäjän tulee kannanotoissaan ja viestinnässään sanavalinnoin huolehtia siitä, ettei niistä voida päätellä näkemystä syyllisyydestä.¹⁸⁰ Oikeuskanslerin mukaan asiassa ei loukattu syyttömyysolettamaa, vaikka valtakunnansyyttäjän sanavalintoja pidettiin osittain kyseenalaisena. Merkitystä annettiin kuitenkin sille, että valtakunnansyyttäjä oli korostanut haastattelussa tuomioistuimen tekevän lopullisen ratkaisun syyllisyydestä.¹⁸¹ Tapaus kuvastaa mielestäni syyttäjien suhteessa hyvinkin laajaa oikeutta ennakkolliseen kannanottoon syyllisyydestä, silloin kun se on liitännäinen syyteharkintaan.

Ratkaisu on kuitenkin linjassa EIT:n oikeuskäytännön kanssa, johon viitaten oikeuskansleri onkin todennut, että viranomaisten tulee olla erityisen huolellisia ottaessa kantaa tuomiolla

---

¹⁷⁷ *Daktaras v. Liettua* (10.10.2000).

¹⁷⁸ *Fatullayev v. Azerbaidžan* (22.4.2010).

¹⁷⁹ OKV/1273/10/2020-OKV-4, s. 1.

¹⁸⁰ Ks. myös *Poncelet v. Belgia* (30.3.2010).

¹⁸¹ OKV/1273/10/2020-OKV-4, s. 11–12.

hylättyyn syyteeseen. Asiassa, jota ei ole lopullisesti ratkaistu, lausunnot on helpommin sallittu. Selvästi kiellettyjä ovat kuitenkin viranomaisten ilmaisut, joista vapauttavan tuomion jälkeen muodostuu kuva syyllisyydestä, tai joissa kyseenalaistetaan syytteen hylkäävään tuomion perustelut.¹⁸² Tuomiolla tässä yhteydessä tarkoitetaan varmastikin lainvoimaista tuomiota. Tapauksessa *Geerings v. Alankomaat* EIT totesi, että EIS 6 artiklan 2 kohta ei sallinut syytteen lainvoimaisen hylkäämisen jälkeen edes syytetyn syyttömyyden epäilemistä.¹⁸³

Viranomaisten lausunnoista EIT on linjannut, että syyttömyysolettamaa loukkaamatta voidaan käyttää epäilyksen tilaa kuvaavia ilmaisuja, mutta ne eivät saa olla kuitenkaan syyksi lukevia tai sisältää varauksetonta arviointia toiminnan luonteesta rikoksena.¹⁸⁴

Tuomioistuinten osalta ratkaisussa *Matijašević v. Serbia* katsottiin, että valittajan vangitsemisen jatkamista koskevassa päätöksessä ollut tuomioistuimen toteama loukkasi syyttömyysolettamaa, kun siinä todettiin, että vangittu oli tosiasiallisesti tehnyt sen rikoksen, jonka perusteella hän oli vangittu. Asiaan ei vaikuttanut se, että valittaja myöhemmin myös tuomittiin kyseisestä rikoksesta.¹⁸⁵ Tapaus osoittaa sen, että tuomioistuinkaan ei saa ottaa kantaa epäillyn tai syytetyn syyllisyyteen ennen asian lopullista ratkaisemista, vaan pakkokeinojen yhteydessä tulee arvioida ainoastaan niiden edellyttämän näytön tasoa.

Tapauksessa *Kamanelli v. Kreikka* puolestaan todettiin tuomareiden toteamuksille asetettavan tiukempi linja kuin tutkintaviranomaisena toimiville poliisille ja syyttäjälle.¹⁸⁶ Siten näiden osalta esitetyt arviot ja oikeustapaukset eivät sellaisenaan sovellu tuomareita koskevaan syyttömyysolettamaan, vaan heidän tulee noudattaa erityistä varovaisuutta lausunnoissaan. Ervon mukaan edellä esitetty tapaus osoittaa jo pelkästään syyttömyyteen viittaavan vaikutelman antamisen olevan sopimuksen vastaista, ja siltä osin velvoittavan erityisesti tuomioistuimilta neutraalia kielenkäyttöä.¹⁸⁷

4.4 Tiedotusvälineiden lausunnoista

Tiedotusvälineiden lausuntojen yhteydessä mielenkiintoiseksi muodostuu, voivatko tiedotusvälineet julkaista viranomaisen syyttömyysolettaman vastaisia lausuntoja niin sanotusti

---

¹⁸² Ibid. s. 10.

¹⁸³ *Geerings v. Alankomaat* (1.3.2007).

¹⁸⁴ *Borovsky v. Slovakia* (2.6.2009) ja *Pavalache v. Romania* (18.10.2011).

¹⁸⁵ *Matijašević v. Serbia* (19.9.2006).

¹⁸⁶ *Kamanelli v. Kreikka* (21.6.2007).

¹⁸⁷ Ervo 2008, s. 358.

viranomaisten kustannuksella, vai voiko tästä seurata ongelmia myös median edustajille. Tiedotusvälineet voivat tietysti myös oma-aloitteisesti loukata syyttömyysolettamaa viittaamatta viranomaisten lausuntoihin, jolloin vastuukysymys kohdistuu selkeämmin vain yhteen tahoon. Seuraavaksi avaan hieman tiedotusvälineitä koskevaa säädöspohjaa, jonka jälkeen pyrin selventämään edellä esitettyjä vastuukysymyksiä.

Melanderin mukaan syyttömyysolettama ei ole ainoastaan viranomaistoimintaa ohjaava periaate, vaan se rajaa myös tiedotusvälineiden rikosuutisointiin kohdistuvaa toimintaa. Lainsäädännöllisesti periaate johdetaan EIS 6 artiklasta. Vaikka artiklan tavoitteet liittyvätkin ensisijaisesti viranomaistoimintaan, niin 6 artiklan tarjoaman suojan voidaan katsoa kattavan myös tiedotusvälineiden toimintaa.¹⁸⁸ Kotimaisen sääntelyn osalta Helminen et al. on korostanut, että ETL:n ja poliisin sisäisten ohjeiden tiedottamista koskevia velvoitteita ei ole suunnattu tiedotusvälineille, eivätkä ne siten ratkaise kysymystä siitä, mitä tiedotusvälineet voivat julkaista.¹⁸⁹

Tiedotusvälineiden sääntelyyn liittyvät myös journalistin ohjeet, joiden on tarkoitus edistää sananvapauden vastuullista käyttämistä. Sisällöllisesti ohjeet mukailevat lakia sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003).¹⁹⁰ Kyseessä on median itsesääntelyjärjestelmä, jota valvoo Julkisen sanan neuvosto (JSN). Tiedotusvälineet ovat sitoutuneet siihen, että ohjeiden vastaisista julkaisuista voidaan kannella JSN:lle. Jos kantelun perustella annetaan langettava päätös, tulee rikkomuksen tehneen tiedotusvälineen julkaista tämä päätös lyhyen määräajan kuluessa.¹⁹¹ Uusin versio ohjeista on tullut voimaan 1.1.2014 ja sisältää erityisesti kaksi syyttömyysolettaman kannalta relevanttia kohtaa. Ensinnäkin 32 kohdan mukaan tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä. Toiseksi kohdan 35 mukaan, jos tutkintapyynnöstä, syytteestä tai tuomiosta on julkaistu uutinen, asiaa on mahdollisuuksien mukaan seurattava loppuun saakka. Oikeudenkäynnin aikana ei pidä asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin, eikä ottaa ennakolta kantaa syyllisyyteen.¹⁹²

---

¹⁸⁸ Melander 2019, s. 974.

¹⁸⁹ Helminen et al. 2014, s. 716.

¹⁹⁰ Nieminen 2017, s. 38.

¹⁹¹ Helminen et al. 2014, s. 716.

¹⁹² Journalistin ohjeet, https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ (Luettu 6.4.2022).

Varsinaisen ohjeen lisäksi JSN on antanut periaatelausumia yksittäisistä eettisistä kysymyksistä, ja myös ohjeen uudistusta edeltävät lausumat ovat yhä voimassa.¹⁹³ JSN periaatelausuma *Nimi rikosuutisissa 1981* pyrkii selventämään nimen julkaisemisen perusteita ja sen lähtökohtana on, että nimen julkaiseminen edellyttää huomattavaa yleistä etua. Rikosteon osalta arviointi kohdistuu yhteiskunnallisten vaikutusten vakavuuteen. Tekijän osalta arviointi liittyy henkilön asemaan ja siihen, onko teko tehty tässä asemassa vai yksityishenkilönä. Nimensuoja on heikoin yhteiskunnallistua valtaa käyttävien henkilöiden ja vakavien rikosten yhteydessä. Lisäksi arvioinnissa tulisi huomioida rikosprosessin vaihe, jolloin nimensuoja on vahvimmillaan prosessin alussa ja heikoimmillaan tuomioistuimen antaman päätöksen jälkeen.¹⁹⁴ Vaikka mediajulkisuutta voidaan lähtökohtaisesti pitää laajempaan kuin rikosprosessin julkisuutta, voi ohjeista seurata myös rikosprosessia kapeamman julkisuuden tilanteita.¹⁹⁵ Ohjeiden 30. kohdan mukaan julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja, joten kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa.

EIT:n oikeuskäytännöstä puolestaan selviää, että lehdistön vihamielinen kirjoittelu, joka koskee rikosepäilyä ja voidaan tulkita kampanjaksi epäiltyä vastaan, voidaan nähdä merkityksellisenä syyttömyysolettaman kannalta.¹⁹⁶

EIT on katsonut, että vaikka medially onkin EIS 8 artiklassa turvattuun sananvapauteen liittyvä oikeus välittää ja levittää yleistä mielenkiintoa koskevia tietoja, tulee tässä toiminnassa ottaa huomioon sekä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin että syyttömyysolettamakin.¹⁹⁷ Rikosuutisointia käsittelevissä tapauksissa *Bédat v. Sveitsi* ja *Ageyevy v. Venäjä* tuomioistuin on katsonut, ettei uutisointia saa toteuttaa syyttömyysolettamaa loukkaavalla tavalla eikä tavalla, joka voisi vaikuttaa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen.¹⁹⁸

Tapauksessa *Tourancheau ja July v. Ranska* oli kyse journalistien sananvapauden väitetystä loukkauksesta, kun heidät tuomittiin sakkorangaistuksiin kansallisen lain vastaisesta rikosjuttua koskevasta selostuksestaan, ennen kuin juttu oli esillä oikeudessa. Sanatarkat selostukset olivat tukeneet toista rikoksesta epäiltyä henkilöä toisen vahingoksi. EIT katsoi, että Ranskan tuomioistuimet olivat perustelleet sananvapauden rajoittamista relevantein ja riittävin syin.

---

¹⁹³ Helminen et al. 2014, s. 717.

¹⁹⁴ JSN periaatelausuma, Nimi rikosuutisissa 1981.

¹⁹⁵ Neuvonen 2012, s. 149.

¹⁹⁶ Melander 2019, s. 974.

¹⁹⁷ Melander 2019, s. 975.

¹⁹⁸ *Bédat v. Sveitsi* (29.3.2016) kohta 51, *Ageyevy v. Venäjä* (9.9.2013) kohdat 224–226.

Tuomioistuimet olivat maininneet artikkelin levittämisen haitallisista vaikutuksista A:n ja B:n maineelle ja heitä koskevalle syyttömyysolettamalle. Tällä perusteella kansalliset tuomioistuimet olivat oikeutettuja katsomaan, että oli pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta ryhtyä toimenpiteisiin artikkelin johdosta.¹⁹⁹ Ratkaisu kuvastaa journalistien lehdistönvapauden ja syyttömyysolettaman suhdetta sekä loukkausten sanktioimisen hyväksyttävyyttä.

JSN ratkaisukäytäntöä en avaa tässä yhteydessä sen tarkemmin, sillä se eriytyy kaikessa hyödyllisyydessään varsinaisesta rikosprosessista. Melander sen sijaan on käsitellyn laajasti JSN ratkaisukäytäntöä, jonka pohjalta hän on todennut itsesääntelymekanismin toimivan hyvin ja sen pohjalta annettujen ratkaisuiden noudattavan EIT:n linjaa syyttömyysolettaman huomioonottamisesta rikosuutisoinnissa.²⁰⁰

Näyttäisi siltä, ettei ole median edustajaa vastuuseen saattavaa lainsäädäntöä, joka kriminalisoisi viranomaisten lausuntoihin viittaamisen uutisoinnissa, vaikka viranomaisen lausumat loukkaisivatkin syyttömyysolettamaa. Sen sijaan edellä mainitun kaltainen uutisointi saattaa olla JSN:n ohjeiden vastainen ja johtaa rikosprosessin ulkopuolisiin toimiin. Kuitenkin lehdistössä esitetyt vihamieliset ja syylliseksi leimaavat lausumat voivat loukata syyttömyysolettamaa ja oikeutta EIS 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen kielletyllä tavalla. EIT:n oikeuskäytännössä on myös katsottu, että tällaisen toiminnan estäminen rangaistuksen uhalla ei loukkaa lehdistönvapautta.

---

¹⁹⁹ Tourancheau ja July v. Ranska (24.11.2005).

²⁰⁰ Melander 2019, s. 977.

5 SYYTTÖMYYSOLETTAMAN TOTEUTUMINEN

5.1 Syyttömyysolettamadirektiivin toteutuminen Suomessa

Komissio on lausunnossaan katsonut, ettei Suomi ole saattanut täysimääräisesti osaksi kansallista lainsäädäntöään EU:n sääntöjä, jotka koskevat syyttömyysolettamadirektiiviä. Komission mukaan Suomi on saattanut direktiivin osaksi kansallista lainsäädäntöään vain osittain eikä joitakin säännöksiä ole otettu huomioon kansallisessa lainsäädännössä lainkaan. Komissio on havainnut puutteita erityisesti syyllisyyttä koskevien julkisten viittausten yhteydessä.²⁰¹

Direktiivin toteutumista koskevat ongelmat kiteytyvät nimenomaan tähän komissionkin toteamaan puutteelliseen kansalliseen lainsäädäntöön. Suomessa toteutettu esitutkintaa ja pakkokeinoja koskeva lainsäädäntöuudistus on tullut voimaan 2011, vain muutamia vuosia ennen syyttömyysolettamadirektiiviä. Sen valmistelussa ei ole voitu siis huomioida direktiivin asettamia vaatimuksia ja esimerkiksi tiedottamisen edellytyksiä, ja sisältöä koskevat sanamuodot poikkeavat direktiivissä käytetyistä sanamuodoista, jotka ovat esitutkintalakia jyrkempiä.

Syyttömyysolettamadirektiivin 3 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että viranomaisen julkisissa lausumissa ja muissa kuin syyllisyyttä koskevissa oikeusviranomaisten päätöksissä ei viitata epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä, niin kauan kuin hänen syyllisyyttään ei ole laillisesti näytetty toteen. Tämä ei vaikuta syyttäjän toimiin, joiden tavoitteena on näyttää toteen epäillyn tai syytetyn syyllisyys, eikä menettelyyn liittyviin ennakkolisiin päätöksiin, joita oikeusviranomaiset tai muut toimivaltaiset viranomaiset tekevät ja jotka perustuvat epäilyihin tai syyllisyyttä tukevaan näyttöön. Edellä säädetty velvoite olla viittaamatta epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä ei estä viranomaisia levittämästä julkisuuteen tietoja rikosoikeudellisista menettelyistä, kun se on *ehdottoman välttämätöntä rikostutkintaan liittyvistä syistä tai yleisen edun vuoksi*. Perustelukappaleen 18 kohdan mukaan edellä mainittuihin syihin vetoaminen tulisi rajoittaa tilanteisiin, joissa se on *kaikki edut huomioiden kohtuullista ja oikeasuhtaista*.

---

²⁰¹ Euroopan komission helmikuun 2019 kooste rikkomuspäätöksistä. (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/INF_21_441, luettu 15.3.2022)

Esitutkintalain 11:7 §:n mukaan, jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi *taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa*, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheettomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Direktiivin asettama tiedottamisen edellytys *ehdottoman välttämätöntä rikostutkintaan liittyvistä syistä tai yleisen edun vuoksi*, poikkeaa sisällöltään selvästi esitutkintalain määrittelystä, jossa jopa yleinen mielenkiinto voi johtaa siihen, että rikosasiasta on *tarpeen tiedottaa*. Vaikka esitutkintalaki edellyttää nimen tai kuvan julkistamisen osalta rikostutkintaan liittyvää *välttämättömyyttä*, on vaatimus tältäkin osin kevyempi kuin direktiivin vaatimus *ehdottomasta välttämättömydestä*. Direktiiviin ei sisälly samanlaista kaksiportaista sääntelyä, jossa vahvempi taso aktivoituu vasta nimen tai kuvan julkaisemisen yhteydessä, joten tämäkin aiheuttaa ongelman näiden säädösten yhteensopivuudessa.

Sisällöllisesti esitutkintalain edellytys tiedottamisesta niin, että ketään ei aiheettomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa on myös hieman hyväksyvämpi kuin syyttömyysolettamadirektiivi, jonka mukaan viranomaisen julkisissa lausumissa ja muissa kuin syyllisyyttä koskevissa oikeusviranomaisten päätöksissä ei viitata epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä. Direktiivin perustelukappaleessa todetaan, että tietojen levittämisen tapa ja asiayhteys eivät missään tapauksessa saisi luoda vaikutelmaa, että henkilö on syyllinen, ennen kuin hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Esitutkintalain systematiikka ei ole yhtä ehdoton, vaan siihen on ikään kuin sisäänrakennettu ajatus siitä, että henkilön saa kyllä asettaa epäilyksenalaiseksi, kunhan epäily ei ole aiheeton. Epäilyksen alaiseksi asettaminen ei toisaalta vielä tarkoita, että sen pohjalta voitaisiin pitää henkilöä syyllisenä.

Syyttömyysolettamadirektiivin ja esitutkintalain sanamuotoja vertaillen on kuitenkin selvää, että direktiiviä ei ole Suomessa implementoitu lainsäädäntöön. Tämä ei toki itsessään tarkoita vielä sitä, että pitkälti EIT:n oikeuskäytäntöön pohjautuvaa direktiiviä ei sovellettaisi suomalaisten lainkäyttäjien toimesta. Silti epäilen asian olevan monilta osin näin. Vaikka suomalaisessa oikeuskäytännössä on laajasti viitattu EIT:n syyttömyysolettamaa koskeviin

ratkaisuihin, niin uskoisin esitutkintaviranomaisten silti hakevan ohjeistukset toiminnalleen ensisijaisesti esitutkintalaista.

5.2 Syyttömyysolettamaa koskevat oikeudenloukkaukset

Pahimpana syyttömyysolettaman loukkauksena voidaan mielestäni pitää syyttömän tuomitsemista rikoksesta. Tässä yhteydessä voidaan puhua jopa oikeusmurhasta.²⁰² Syyttömän tuomitseminen rikoksesta ei kuitenkaan välttämättä johdu syyttömyysolettaman loukkauksesta, vaan voi perustua esimerkiksi epäillyn antamaan väärään tunnustukseen. Tosin näissäkin tapauksissa on saattanut olla kyse syyttömyysolettamaa loukkaavasta kohtelusta, joka on johtanut väärään tunnustukseen. Tästä huolimatta pidän perusteltuna näkemystä, että oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä suojaava syyttömyysolettama on epäonnistunut prosessuaalisen oikeussuojan turvaavana periaatteena, jos syytön on tuomittu. On hyvin vaikea arvioida, kuinka paljon tällaisia tapauksia on Suomessa. Tämä johtuu siitä, että asiaa ei ole Suomessa tarkemmin tutkittu. Jonkin asteisia analogioita voidaan kuitenkin esittää ulkoimaisten tutkimusten perusteella, joskin näihin analogioihin on syytä suhtautua varauksellisesti.

Ruotsissa oikeusmurhia koskeva keskustelu on ollut selvästi vilkkaampaa kuin Suomessa. Viime vuosikymmeninä Ruotsissa onkin ollut esillä lukuisia tapauksia, joissa syytön on tuomittu ja sittemmin vapautettu.²⁰³ Ruotsissa keskustelu kiihtyi oikeuskanslerin raportista ”väärin tuomitut”, joka valmistui vuonna 2006 ja jossa todettiin, että Ruotsin vankiloissa istuu enemmänkin syyttömiä. Oikeuskansleri sai raportin johdosta runsaasti kritiikkiä ja myös Niemi on kritisoinut siinä esitettyjä johtopäätöksiä.²⁰⁴ Oikeusmurhilta ei ole säästyty kokonaan myöskään Suomessa. Helsingin Sanomat julkaisi vuonna 2018 artikkelin, jossa 16-vuotias oli kertonut tullessa raiskatuksi, vaikka seksiä oli harjoitettu yhteisymmärryksessä. Viisi vuotta myöhemmin hän paljasti syyttömän joutuneen vankilaan. Korkein oikeus purki ja oikaisi raiskaustuomion (Korkein oikeus 13.12.2018 nro 2391). Puuttuvan selvityksen johdosta on kuitenkin mahdotonta sanoa, onko Suomen osalta kyse yksittäistapauksesta vai onko edellä esitetty esimerkki vain jäävuoren huippu. Fredman on todennut ruotsalaisen oikeusmurhakeskustelun nostavan kysymyksen siitä, onko suomalainen rikosprosessi kovin

---

²⁰² Fredman 2021, s. 9. Oikeusmurhalla tarkoitetaan sitä, että syytön tuomitaan rikoksesta, tai sitä, että henkilö tuomitaan törkeämmästä teosta kuin mihin hänen syyllisyytensä ulottuu.

²⁰³ Fredman 2021, s. 14–15.

²⁰⁴ Niemi 2007, s 203.

paljon ruotsalaista parempi. Hän pitää varteenotettavana vaihtoehtona, että kyse on pikemmin siitä, ettei Suomessa ole samanlaisia keinoja havaita tapahtuneita oikeusmurhia.²⁰⁵

Syyttömyysolettaman näkökulmasta on keskeistä se, mistä syyttömien tuomitseminen on johtunut. Suomessa vuonna 2005 tehdyn asiantuntijaraportin mukaan ongelmat olisivat erityisesti tunnistamisessa.²⁰⁶ Niemen mukaan ruotsalaiseen raporttiin sisältyi puolestaan väittämiä näyttökynnyksen laskemisesta.²⁰⁷ Näyttökynnyksen laskeminen ilman laillista perustetta olisi omiaan loukkaamaan syyttömyysolettamaa sekä syyttäjän todistustaakan että tuomioistuimen näytön arviointia koskevan *in dubio pro reo* -periaatteen osalta. Tunnistamisen ongelma on, että se voidaan tehdä luotettavasti vain yhden kerran. Fredmanin mukaan poliisi vieroksuu esitutkintalain mukaista ryhmätunnistusta, vaikka se on todettu luotettavimmaksi.²⁰⁸ Menetelmän vieroksuminen voi helposti johtaa syyttömyysolettaman loukkaukseen. Tunnistamisen yhteydessä käytetyllä menetelmällä voidaan pahimmillaan johdatella todistajaa ennakkollisen syyllisyyskäsityksen mukaiseen lopputulokseen.

Astetta kevyempien, mutta siitä huolimatta vakavien oikeudenloukkausten lajina voidaan pitää syyttömyysolettamaa loukkaavia lausuntoja sekä julkisuuteen vuotaneita tietoja, joita on käsitelty oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä. Ratkaisussa (1585/4/03) oli kyse törkeää vakoilua koskevan esitutkinnan vuotamisesta julkisuuteen. Oikeusasiamies on todennut tapauksessa julkisen vallan epäonnistuneen rikoksesta epäillyn syyttömyysolettaman suojaamisessa. Julkisuuslain mukaan tieto rikoksesta epäiltyä koskevasta esitutkinnasta ei olisi saanut tulla julkisuuteen esitutkinnan ollessa kesken. Tapauksessa on jäänyt selvittämättä, miten tieto epäiltyä koskevasta esitutkinnasta päätyi julkisuuteen. Myös epäillyn kantelun johdosta salassa pidettäviä esitutkintaa koskevia tuloksia pääsi julkisuuteen ennen aikaisesti. Laillisuusvalvonnassa on voitu havaita, että tietovuodot rikosepäilyistä eivät ole täysin poikkeuksellisia muutoinkaan. Asiasta oli aiheutunut vaikeasti korjattavaa vahinkoa epäillyn maineelle.²⁰⁹ Tapaus vahvistaa Fredmanin esittämää käsitystä siitä, että syyttömyysolettamaa loukkaavat lausunnot vuodetaan usein poliisin toimesta. Kaiken lisäksi vuotaja jää yleensä

---

²⁰⁵ Fredman 2021, s. 17.

²⁰⁶ Fredman 2021, s. 15.

²⁰⁷ Niemi 2007, s. 207.

²⁰⁸ Fredman 2021, s. 12.

²⁰⁹ Oikeusasiamiehen ratkaisu 3.2.2005, 1585/4/03. s. 46–47.

tuntemattomaksi eikä joudu vastuuseen, kuten kävi tässäkin tapauksessa.²¹⁰ Oikeusasiamies on todennut ryhtyvänsä tapauksen johdosta asiaa koskeviin selvityksiin.

Myöhemmässä oikeusasiamiehen ratkaisussa, joka koski esitutkintatietojen vuotamista, todettiin edellä mainittujen selvitysten tuoneen esiin lukuisia ongelmakohtia. Erityisen vakavia ovat tahalliset tietovuodot tiedotusvälineille. Poliisi on lausunnoissaan myöntänyt, että tietovuotoja tapahtuu. Oikeusasiamiehen mukaan tapaukset ovat aiheuttaneet yksittäisille henkilöille suurta ja peruuttamatonta vahinkoa. Poliisin tulee estää tietovuotoja, mutta yhteiskunnallisesti merkittäviä rikosepäilyjä on lähtökohtaisesti voitava käsitellä julkisuudessa jo ennen mahdollista tuomioistuinkäsittelyä syyttömyysolettamaa kunnioittaen.²¹¹ Oikeudenloukkausten estäminen edellyttää nimenomaan oikeusasiamiehen toteamaa syyttömyysolettaman kunnioittamista.

Kun henkilö leimautuu yleisön silmissä syylliseksi johonkin rikokseen, on tätä leimaa äärimmäisen hankala poistaa. Toki, jos henkilö vapautuu epäilyistä tai syytteistä ja toinen henkilö tuomiotaan myöhemmin samasta rikoksesta, syyllisyyden leimaa väistyy. Mikäli rikoksesta ei kuitenkaan tuomita ketään, voivat syyllisyyttä koskevat epäilyt jäädä elämään. Hadjimatheoun mukaan erityisesti vakavista seksuaalirikoksista epäillyt voivat joutua kokemaan merkittäviä ja pitkäaikaisia leimautumiseen liittyviä haasteita, vaikka epäilyt olisivat sittemmin hälventyneet. Seuraamukset voivat olla hänen mukaansa niin vakavia, että epäiltyjen henkilöllisyys tulisi pitää salassa tuomioon saakka.²¹² Pitkäaikaisen leimautumisen riskit koskevat ehdottomasti muitakin vakavia rikoksia kuin vain seksuaalirikoksia. Suhtaudun yleisesti ottaen varauksellisesti ehdotukseen siitä, että epäiltyjen henkilöllisyys tulisi pitää salassa tuomioon saakka tietyissä rikostyypeissä. Tapauskohtaisen arvioinnin perusteella se saattaa kuitenkin olla perustelua.

5.3 Syyttömyysolettaman sisältö

Aiheen perusteellisen käsittelyn jälkeen määrittelin syyttömyysolettaman keskeisimmät vaikutukset rikosprosessiin – sen laajassa merkityksessä – seuraavasti:

- (1) Tuomioistuimella ei saa olla ennakkokäsitystä epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä.

---

²¹⁰ Fredman 2002, s. 304.

²¹¹ Oikeusasiamiehen ratkaisu 30.10.2008, 278/2/05.

²¹² Hadjimatheou 2013, s. 8–9.

- (2) Rikoksesta epäiltyä, syytettyä tai vapauttavan tuomion saanutta on kohdeltava syyttömänä rikosprosessin kaikissa vaiheissa.
- (3) Syyttäjällä on todistustaakka ajamassaan syytteessä, ja poliisilla on todistustaakka pakkokeinojen käytön perusteltavuuden osalta.
- (4) Epäselvyydet kaikissa näyttökysymyksissä tulisi tulkita epäillyn tai syytetyn eduksi (*in dubio pro reo*).
- (5) Epäillyllä ja syytetyllä tulee olla oikeus puolustuksen valmistelemiseen ja vastanäytön esittämiseen.
- (6) Viranomaisten päätökset tai lausumat eivät saa sisältää ennenaikaisia tai vapauttavan tuomion jälkeisiä syyllisyyteen viittaavia lausumia tai luoda käsitystä siitä, että viranomainen pitää henkilöä syyllisenä rikokseen, ennen kun asiassa on annettu syyksi lukeva lainvoimainen tuomio.

Jos listausta vertaa Virolaisen ja Pölösen vuonna 2004 esittämään listaukseen, voidaan havaita muutamia eroja, vaikka listaus ei keskeiseltä sisällöltään olekaan kovin merkittävästi muuttunut.²¹³

Olen katsonut, että tuomioistuimen velvollisuus pyrkiä aineellisesti oikeaan ratkaisuun ei ole syyttömysolettaman osatekijä. Suomalaisessa rikosoikeudessa on loitonnuttu aineellisen totuuden suunnasta lähemmäs yhteisöllistä ja asianosaiskeskeistä konfliktin ratkaisua.²¹⁴ Aineelliseen totuuteen pyrkimistä osana syyttömysolettamaa on myös kyseenalaistettu oikeuskirjallisuudessa.²¹⁵ Olen poistanut listauksesta myös kohdan, jonka mukaan syytetyllä on oikeus vaieta ja olla todistamatta itseään vastaan. Tämä johtuu siitä, että edellä mainittu itsekriminointisuojaaja ilmentävä periaate on muodostunut selvästi itsenäiseksi syyttömysolettamaan nähden. Itsenäisyys näkyy nykyään myös lainsäädännöllisellä tasolla, sillä itsekriminointisuojusta säädetään ETL 4:3 §:ssä. Periaatteet ovat käsitteellisestä erottelusta huolimatta läheisessä yhteydessä toisiinsa.

---

²¹³ Ks. tutkielman alaluku 2.4.2.

²¹⁴ Ervo 2014, s. 15.

²¹⁵ Tolvanen 2012, s. 246. Ks. myös Ervo 2014, s. 9.

Lopuksi poistin vielä tuomioistuimen velvollisuuden vahvistaa syytteen hylkäävässä tuomiossa syytetyn syyttömyys. Tämä kohta on mielestäni hieman harhaanjohtava, joten olen sisällyttänyt sen tarkoitussisällön listauksen kohtaan (6). Kohdan voisi periaatteessa hyväksyä sisällöllisesti, mutta harhaanjohtavuus johtuu siitä, ettei syyttömyyttä vahvisteta kirjaimellisesti. Ratkaisussa (HO 27.6.2019 128376) on katsottu, että syytteen tultua hylätyksi vastaaja on lain silmissä syytön ja häntä on kohdeltava sen mukaisesti.²¹⁶ Tulkintani mukaan prosessin päätteeksi voidaan vahvistaa syyttömyys termin rikosoikeudellisessa mielessä. Tolvanen on esittänyt listauksen kohdan (6) tarkoittavan vain sitä, että syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily.²¹⁷ Vapauttava tuomio kuitenkin edellyttää kohtelevaan henkilöä syyttömänä eikä henkilönä, jonka syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily. Toisaalta se ei kuitenkaan edellytä sitä, että ratkaisun perusteluissa pitäisi erikseen todeta vapauttavan tuomion saaneen vastaajan syyttömyys.

Listauksen kohdat (1) ja (2) sisältävät sisällöllisesti samoja elementtejä, mutta olen erotellut ne siitä syystä, että kohta (1) koskee selkeämmin tuomioistuimia. Vaikka epäiltyä ja syytettyä on kohdeltava syyttömänä rikosprosessin kaikissa vaiheissa, on esitutkintaviranomaisilla kuitenkin käytännössä oltava jonkinasteisia käsityksiä syyllisyydestä, vaikka rikosoikeudellisen syyllisyyden ennakkokäsityksestä tulisikin pääosin pidättäytyä. Lisäksi syyttäjän syyteharkintaan kuuluu käytännössä tuomitsemiskynnyksen todennäköisyyden arviointi.

Listauksen keskeisin ero on siinä, että olen pyrkinyt ulottamaan sen kaikki rikosprosessin vaiheet kattavaksi, kun aiempi listaus oli monilta osin tuomioistuineskeinen. Ratkaisua perustelen tutkielmassa käsitellyllä EIT:n oikeuskäytännöllä ja syyttömyysolettamadirektiivillä, jonka mukaan sitä tulee soveltaa rikosprosessin kaikissa eri vaiheissa.²¹⁸

5.4 Periaatetta koskevat haasteet ja kehitysehdotukset

Launilan mukaan epäillyn oikeusturvan toteutumisen kannalta olisi perusteltua säätää syyttömyysolettaman laajuudesta edes pääpiirteissään jo kansallisen lain tasolla. Nyt sisällön selvittäminen edellyttää tutustumista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön

---

²¹⁶ Viittaus: Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.7.2013) kohdat 94 ja 103.

²¹⁷ Tolvanen 2012, s. 248.

²¹⁸ Syyttömyysolettamadirektiivin perustelukappaleen kohta 12.

ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan tulkinnasta.²¹⁹ Olen asiasta täysin samaa mieltä. On mielestäni erikoista, että rikosprosessin keskeisimpänä lähtökohtana pidettävää periaatetta ei ole sisällytetty muualle kuin esitutkintalakiin, vaikka se vaikuttaa läpi koko rikosprosessin.

Sama huomio on esitetty myös Asianajajaliiton syyttömyysolettamadirektiivin täytäntöönpanoa koskevassa lausunnossa, jossa pidetään ongelmallisena syyttömyysolettaman lainsäädännön tasolla täsmentymätöntä sisältöä sekä epäillyn tai syytetyn jälkikäteisten oikeussuojakeinojen puutetta.²²⁰ Direktiivin edellyttämiin syyttömyysolettaman loukkauksia koskeviin oikeussuojakeinoin ei ole rajausten johdosta paneuduttu tässä tutkielmassa, joten niiden olemassaoloon en ota kantaa, vaikka ne muodostavatkin vielä oman kysymyksensä periaatteen toteutumisesta Suomessa.

Lausunnossa todetaan myös, että korkeimman oikeuden prejudikaateille on annettu oikeusministeriön muistiossa liian suuri painoarvo määriteltäessä voimassa olevaa kotimaista oikeustilaa, sillä ne eivät ole sitova oikeuslähde.²²¹ Tämä toteamus pitää mielestäni paikkaansa tutkielmassa esitetyn kotimaisen sääntelyn ja syyttömyysolettamadirektiivin vertailun sekä aihetta koskevan oikeuskäytännön pohjalta. Kotimaiset tuomioistuimet, oikeuskansleri ja oikeusasiamies osaavat siis soveltaa myös EIT:n oikeuskäytäntöä, jolloin direktiivin keskeiset tavoitteet toteutuvat ratkaisukäytännössä. Ongelma ei tosin ole ainoastaan oikeuslähdeopillinen, vaan konkreettinen ongelma voi muodostua siitä, että syyttömyysolettama velvoittaa laajasti koko rikosprosessin ajan, joten myös esitutkintaviranomaisten tulisi olla perillä EIT:n oikeuskäytännöstä. Esitutkintaviranomaisille ongelma voi muodostua esimerkiksi päättäessä tiedottamisesta, sillä ETL:n tiedottamista koskevat säädökset eivät täysin vastaa syyttömyysolettamadirektiivin ja EIT:n oikeuskäytännön asettamia vaatimuksia.

Myös oikeuskirjallisuuteen keskittynyt katsaus osoittaa periaatteen tulkintaa koskevat haasteet. Oikeuskirjallisuudessa ei ole päästy selvään yksimielisyyteen periaatteen sisällöstä ja sen määrittämisen apuna käytetyt oikeuslähteet ovat kotimaisessa kirjallisuudessa vaihdelleet selvästi EIT lähtöisestä tulkinnasta enemmän kirjallisuuteen sekä käytännön argumentteihin perustuvaan lähestymistapaan.

---

²¹⁹ Launiala 2010 s. 14.

²²⁰ Suomen Asianajajaliiton lausunto 09.03.2017 04/2017, s. 3.

²²¹ Ibid.

Syyttömyysolettaman on kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa katsottu johtuvan myös PL 21 §:stä.²²² Tulkinta on siinä mielessä perusteltu, että periaate voidaan kahden erillisen hallituksen esityksen avulla yhdistää kyseiseen pykälään, vaikka syyttömyysolettamaa ei siinä suoraan mainitakaan.²²³ Kyseinen näkemys ei tosin edistä syyttömyysolettaman sisällön määrittämistä lainkaan, eikä sille ole tukea myöskään viimeisimmästä korkeimman oikeuden syyttömyysolettamaa koskevia mainintoja sisältävästä oikeuskäytännöstä, jossa syyttömyysolettaman on todettu johtuvan EIS 6 (2) artiklasta, EIT:n oikeuskäytännöstä tai syyttömyysolettamadirektiivistä.²²⁴ Korkeimman oikeuden oikeuskäytännöstä voidaan tehdä myös toinen mielenkiintoinen havainto, sillä korkein oikeus on useasti syyttömyysolettamaan viitatessaan jättänyt kokonaan mainitsematta oikeuslähteen, josta se seuraa.²²⁵

Kiteytetysti periaatetta koskeviksi haasteiksi voidaan siis määritellä syyttömyysolettaman sisällön hahmottamisen vaikeudet, epäselvyydet periaatteen oikeuslähteistä ja ETL sanamuotojen eroavaisuudet suhteessa syyttömyysolettamadirektiiviin. Haasteista huolimatta ei ole mielestäni perusteltua tulkita, etteikö syyttömyysolettamaa huomioitaisi suomalaisessa rikosprosessissa sen keskeisimmiltä osin. Keskeisin huoleni liittyy siihen, sovelletaanko tätä periaatetta riittävän yhdenmukaisesti.

Suomen rikosprosessissa sovellettavaa syyttömyysolettamaa koskevat kehitysehdotukseni ovat seuraavat:

- 1) Syyttömyysolettaman keskeisestä sisällöstä olisi säädettävä kansallisen lain tasolla. Sääntelyn toteuttamiseen olisi mielestäni useampi vaihtoehto. Yksi vaihtoehto olisi sisällyttää syyttömyysolettama selkeämmin PL 21 §:ään, ja lain esitöissä voitaisiin selventää periaatteen keskeinen sisältö. Toinen ja mielestäni ehkä perustellumpi ratkaisu olisi sisällyttää lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa maininta siitä, että rikosprosessin lähtökohtana on syyttömyysolettama. Sisällön määrittäminen voitaisiin tehdä pääpiirteissään esitöiden tasolla, mutta liian yksityiskohtainen määrittely ei välttämättä ole kestävä ratkaisu, sillä EIT:n aihetta koskeva oikeuskäytäntö täsmentyy jatkuvasti.

---

²²² Pirjatanniemi 2014, s. 961. Launiala 2010, s. 4. ja Virolainen – Pölönen 2004, s. 282.

²²³ HE 1/1998 vp todetaan, että PL 21 §:n vastaa sitä edeltänyttä hallitusmuodon 16 §:ää, jonka osata HE 309/1993 vp, s. 74 sisältää viittauksen syyttömyysolettamaan.

²²⁴ KKO 2020:16, KKO 2021:45.

²²⁵ KKO 2020:29, KKO 2020:5, KKO 2021:44.

2) Toinen kehitysehdotukseni on, että esitutkintalain 11:7 §:n säädökset yhdenmukaistetaan syyttömyysolettamadirektiivin kanssa. Epäillyn nimen tai kuvan julkistamista koskeva sääntely on tällä hetkellä suhteellisen yhdenmukainen direktiivin kanssa, vaikka yhdenmukaistettavaa löytyy myös tältä osin. Direktiivin toteamus siitä, että tietojen levittämisen tapa ja asiayhteys eivät missään tapauksessa saisi luoda vaikutelmaa siitä, että henkilö on syyllinen, ennen kuin hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen, voitaisiin tuoda selkeämmin esiin myös esitutkintalain systematiikassa. Esitutkintalain kaksiportainen sääntely luo tällä hetkellä myös riskin siitä, että esitutkinnasta tiedottaminen (esimerkiksi yleisen mielenkiinnon perusteella) johtaa siihen, että epäillyn henkilöllisyys saattaa olla tosiasiasa selvitetävissä, vaikka nimeä tai kuvaa ei julkaistaisikaan.

Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja EIT:n oikeuskäytäntöön nojaavaa syyttömyysolettamaa tulisi käsitellä enemmän kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa, jotta suomalaisen rikosprosessin erityispiirteet tulisivat huomioiduiksi periaatteen systematisoinnissa. Määrittelyn tarpeellisuuden voi toki kyseenalaistaa sillä perusteella, että periaatteen sisältö voi pääosin toteutua ilman selkeitä periaatetta koskevia määritelmiä. Itse pidän kuitenkin kiinni tästä systematisoinnin tarpeesta vetoamalla periaatteen yhdenmukaiseen soveltamiseen, jotta rikosprosessissa epäillyt ja syytetyt henkilöt olisivat oikeutettuja yhdenvertaiseen kohteluun oikeusturvansa osalta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassa on pyritty etsimään vastausta tutkimuskysymykseeni: Miten syyttömyysolettamaa tulisi tulkita osana kotimaista rikosprosessia? Vastauksen löytämiseksi on tulkinta aloitettava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta. Myös esitutkintalain säädöksiä on syytä tarkastella, mutta niiden sisältöä on tulkittava yhdessä syyttömyysolettamadirektiivin ja EIT:n oikeuskäytännön kanssa. Tämän tarkastelun pohjalta voidaan havaita syyttömyysolettaman olevan koko rikosprosessin elämänkaaren kattava epäillyn ja syytetyn oikeusturvaa suojaava periaate.

Syyttömyysolettamaa voidaan pitää rikosprosessin keskeisimpänä lähtökohtana, mutta kyseessä on lopulta vain nimenomaan lähtökohta. Se on luonteeltaan pääosin relatiivinen eikä absoluuttinen. Teoriassa voimme paikantaa hetken, jolloin syyttömyysolettama aktivoituu. Pidän aktivoitumisen hetkenä sitä, kun rikosepäily tosiasiallisesti vaikuttaa epäilyn kohteen asemaan. Murtuminen tapahtuu puolestaan vain ja ainoastaan lainvoimaisella tuomiolla. Syyttömyysolettaman sisältö ei kuitenkaan pysy muuttumattomana aktivoitumisesta lakkaamiseen, vaan sen tarjoama suoja voi riippua esimerkiksi näyttökysymyksistä. Tietyn kynnysen ylittyessä pakkokeinojen perusteltavuus ylittää mahdollisesti syyttömän henkilön suojaamista koskevat intressit, ja asian selvittäminen voi edellyttää esimerkiksi tutkintavankeutta. Syyttömyysolettaman merkitys on kuitenkin siinä, ettei edellä mainittua menettelyä voida asettaa lähtökohdaksi, josta vapautumiseksi epäillyn olisi esitettävä näyttöä, vaan näyttötaakka on läpi prosessin joko syyttäjällä tai poliisilla. Näyttökynnyksillä ei kuitenkaan ole merkitystä siihen, että epäilyä ja syytettyä on inhimillisestä näkökulmasta kohdeltava syyttömänä lainvoimaiseen tuomioon saakka. Tältä osin periaate on luonteeltaan absoluuttinen.

Kirjallisuudessa on esitetty, että syyttömyysolettama on vahvimmillaan esitutkinnan alussa. Pitäisin tätä lähestymistapaa perusteltuna. Tutkinnassa tapahtuvien käännteiden ja prosessin etenemisen johdosta syyttömyysolettama joko vahvistuu tai heikkenee. Heikkeneminen tapahtuu asteittain kertyneen näytön tason vastatessa pakkokeinojen edellytyksiä tai syyte- ja tuomitsemiskynnystä. Heikkeneminen ei kuitenkaan saa johtaa syyllisyyskannanottoihin, jotka ovat ainoastaan tuomioistuimen oikeus. Suomalaisessa rikosprosessissa on aiemmin hyväksytty näkemys, jonka mukaan poliisi ja syyttäjä voivat murtaa syyttömyysolettaman. EIT:n oikeuskäytännön myötä on siirrytty systematiikkaan, jossa tämä on puhtaasti tuomioistuimen tehtävä.

Ikävänä jäänteenä tästä aiemmin kotimaassa vallinneesta oikeustilasta voidaan nähdä syyllisyyteen viittaavien julkisten lausumien aiheuttamat syyttömyysolettamaa koskevat oikeudenloukkaukset. Taustalla on yleensä poliisin henkilökohtaisten syyllisyysskannanottojen esittäminen mediassa tai poliisista vuodetut salassa pidettävät esitutkintaa koskevat tiedot. Julkisista syyllisyyteen viittaavista lausumista pidättäytyminen ei kuitenkaan velvoita ainoastaan poliisia vaan koskee myös muita oikeusviranomaisia ja virkamiehiä. Myös median edustajat voivat syyllistyä syyttömyysolettaman loukkauksiin, jos uutisointi katsotaan ”kampanjaksi epäiltyä tai syytettyä vastaan”.

Tutkielmassa on arvioitu kotimaisessa rikosprosessissa sovellettavan syyttömyysolettaman tulkinnan lisäksi sitä, miten kotimainen tulkinta näyttäytyy suhteessa eurooppalaiseen sääntelyyn ja erityisesti syyttömyysolettamadirektiivin. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kotimainen tulkinta on pitkälti linjassa eurooppalaisen sääntelyn kanssa, mutta sääntelyn implementoinnissa on havaittavissa haasteita. Vaikka sääntely näyttää toteutuvan ratkaisukäytännön tasolla, ovat kotimaiset syyttömyysolettamaa koskevat oikeuslähteet joko puutteellisia tai olemattomia. Tämä on mielestäni omiaan aiheuttamaan vaikeuksia periaatteen yhdenmukaiselle soveltamiselle.

Syyttömyysolettaman keskeiset osatekijät olen listannut syyttömyysolettaman sisältöä koskevassa luvussa 5.3, joten en palaa niihin enää tässä yhteydessä. Periaatetta koskevan tulkinnan osalta on tutkielmassa edetty aikajanalla 2000-luvun alkupuolen tilanteesta nykyhetkeen. Tämän johdosta voidaan todeta, että periaate on kehittynyt viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana soveltamisalaltaan laajemmaksi, vaikka onkin keskeiseltä sisällöltään pysynyt suhteellisen muuttumattomana. Keskeisimpänä muutoksena voidaan havaita periaatteen ymmärtäminen koko rikosprosessia ohjaavana oikeussuojakeinona aiemmin hyvin tuomioistuinkeskeisen näkökulman sijasta. Ihmisoikeustuomioistuimen ja kotimaisenkin ratkaisukäytännön pohjalta periaate on laajentunut myös varsinaisen rikosprosessin ulkopuolelle. Syyttömyysolettaman on nimittäin tulkittu koskevan myös EIS 8 artiklaa, jonka mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityiselämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta.